

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi
és családi
folyóirat

Különszám

1993. április

89,— Ft

„Kézfogás”-konferencia

Bulányi György aranymiséje

*A jóakarató
emberek
ökumenéje*

*„A szelídek fogják
örökölni a földet”*

*„Éheztem, és
ennem adtatok”*

*Bulányi György
hitvallása*

Interjúk

*A konferencia
sajtóvisszhangja*

1993. január 30., szombat

Bulányi György bevezetője

Kedves Vendégeink, kedves Barátaink!

Akik a meghívóhoz mellékelt Eligazítót olvasták, tudják, hogy e kétnapos találkozó mai első fele a SZÓ jegyében áll. Azt is tudják, hogy e találkozót a Bokor Katolikus Bázisközösség rendezi. Közel félszázados „illegális” létünk után ez már második konferenciánk. Az első három esztendővel ezelőtt rendeztük Katolikus Megújulási Fórum címmel. A Fórum célja volt tudatosítani a jézusi örökséget, megtalálni az evangéliumi üzenet megvalósításának hatékony eszközeit.

A jelen Kézfogás-konferencia ugyanezt a célkitűzést szeretné továbbvinni. A különbség a három évvel korábbi és a jelen rendezvény között abban áll, hogy míg a korábbinak előadói a Bokor tagjai adták, addig mostani konferenciánk előadói szélesebb eszmei-társadalmi alapot képviselnek. Konferenciánk mindhárom témájában megszólalnak a nem-vallási, a profán világ, majd a nem-katolikus egyházak képviselői, s a sort egyházunknak egy Bokron kívüli, ill. azon belüli tagja zárja. Jelentősnek vélem, hogy az elmúlt félszázad során bennünk kiformalódó gondolatok most köreinken kívül támadt gondolatok mérlegére kerüljenek, s azon meg is mérjessenek.

A sajnálatosan köztünk jelen nem lehető Hamvas Béla életműve elibénk tár egy általa nagybetűvel írt Hagyományt, melynek vonásait Hamvas felfedezte az emberi kultúrtörténelem nagy vallásaiban és nagy filozófiáiban. Úgy gondolom, hogy ezen a hagyományon belül fogalmazódik meg a Názáreti Jézus gondolatvilága is. Ez utóbbinak lényegét a Bokor az elmúlt félszázad során abban találta meg, hogy el kell utasítanunk magunktól az uralkodás, a vevés és az emberölés magatartásformáit, mert csak az előbbieket kizáró szolgálat, adás és megbocsátó szelídség teszi lehetővé az életet az emberiség számára a Terra bolygón.

Hogy az idő és tér koordinátáinak különböző pontjain miként kell e magatartásformáknak testet öltetniük, erről a nem-áruló írástudók, a próféták, az Ószövetség szavával a „nabim”, azaz Isten tolmácsai nyújtanak nekünk tájékoztatást. Úgy tetszik nekem, hogy az európai kultúrkör utóbbi századaiban a tolmács-szerepet döntő súllyal világi írók töltötték be, nemegyszer a vallások képviselőivel szemben is.

Az irodalom rendre hű tükre a szellemi mozgásoknak. A magyarországi irodalom jó kétszáz esztendővel ezelőtt váltott: latin nyelvűből magyar nyelvűre, tudományos igényből szépirodalmi-művészi igényre, s a vallási ihletést felváltotta egy magát profánnak, azaz nem-vallásinak tekintő szándék. 1779-ben Bécsben lát napvilágot *A magyar néző*. Ezt írja benne Bessenyei György: „Még magyarul profánus írók nem is voltak”. A vele induló vonulat termi meg irodalmunkban azokat a gondolkodókat, akik nemegyszer inkább közelebe érnek a jézusi gondolatvilágnak, mint nem-profán, vallási gondolkodó kortársaik. Csak egy példát említenék: Babits Mihály alighanem különb tolmácsa volt a jézusnak, mint az ő korában bárki más.

Az emberi szellem mozgása ismeri a két és több felé szakadást, de ismeri az újra találkozást is. Örülnék, ha konferenciánk találkozásokat gyümölcsözne. Találkozást a jézusi örökségben a különböző vallások között, találkozást az említett Hagyományon belül a vallási és a profán gondolatvilág között.

Kívánom, hogy érezzük jól magunkat e szellemi tornán. Kívánom, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz.

A jóakarató emberek ökumenéje

Lengyel László előadása

Kedves Barátaim!

Köszönöm szépen a meghívást. Mint profánus gondolkodó három dologról szeretnék szólni az itt egybeülteknek. Az első kérdés az — ha tetszik világméretű, — hogyan válnak a 20. század végén az egyházak, nemcsak Magyarországon, hanem a világ különböző térségeiben állami indíttatásúakká és az államok egyházi indíttatásúakká. Mi az az összefonódás, ami most mint egy járvány megszállja a világot. A második, az közelebb visz és még profánusabb: nevezetesen, itt Kelet-Európában, mi az a veszély, ami leselkedik a vallásosak és a profán laikusok együttélésében? Mi az, ami nem teszi lehetővé ezt a békés együttélést? A harmadik, hogy mi az a magatartásmód, emberi viselkedésmód, amely követhető Magyarországon ebben az együttélésben?

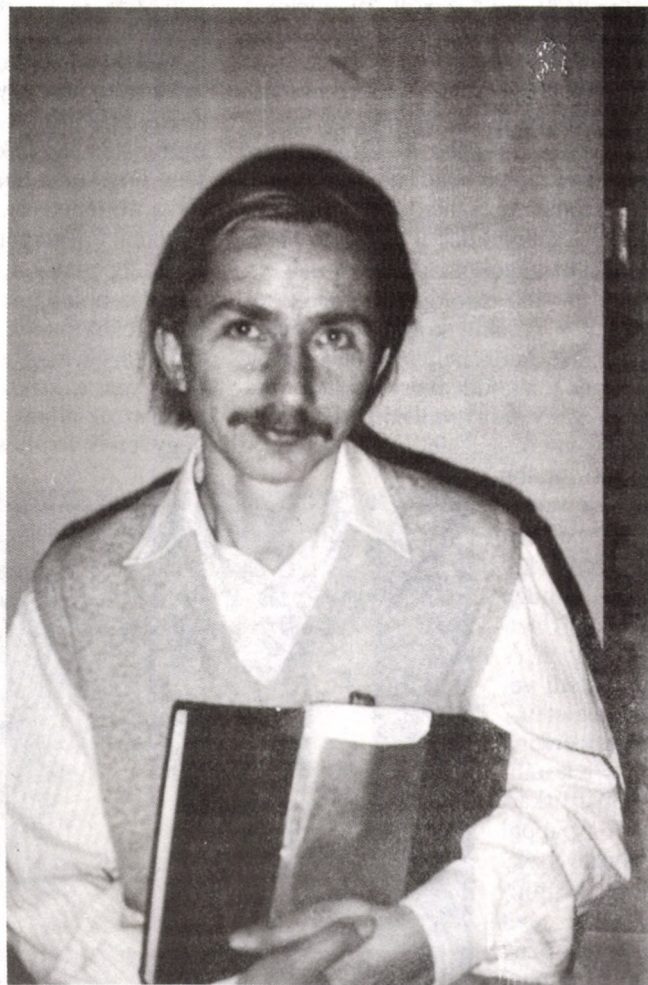
Tehát az első kérdés: mi történt most a világban? Már évtizedes trendet is húzva azt tapasztaljuk, hogy a fejlett világ tulajdonképpen szűk táborán kívül a vallások egyre inkább államvallássá és államok egyre inkább teokratikus állammá válnak. Amikor kitekintett valaki a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején a világba, akkor látva az iszlám előretörését és az iszlámban megnyilvánuló államra való rátelepedését, azt hittük, hogy ez a fajta fundamentalizmus, amely összeköt államot és egyházat, ez csak az iszlám megújulásában jelentkezik, más egyházak mentesek ettől. A kelet-európai változások azonban arra mutatnak a nyolcvanas évek végén, hogy mind a keleti, mind a nyugati kereszténység egyházai Kelet-Európában foglyaivá váltak egy új államnak, és egy új állam, amely persze nem is annyira új, átveszi, segítőnek hívja azokat az egyházakat, amelyek készséggel a segítségükre is sietnek. Ma, pillanatnyilag, amit valószínűleg nem hittünk volna a század korábbi időszakában, az álla-

mok háborúját egyben az egyházak és vallások háborúja is kíséri. Amikor az iszlám a Közeleten vagy bárhol a világban szent háborút hirdetett, akkor ez teokratikus államok háborúja is, és amikor ma a jugoszláv, délszláv térségben a háborút figyeljük, akkor azt tapasztaljuk, sajnos, hogy ez vallásháború és egyben egyházasult államok háborúja is. Ma Szlobodán Milosevics szocialista pártvezető szentképeken

jelenik meg Szerbiában, s a szerb ortodox egyház legalább annyira ellenséges, ha nem ellenségesebb sok tekintetben a boszniai muzulmánokkal, a horvátországi magyarokkal és horvátokkal mint katolikusokkal szemben, mint amennyire a szerb állam.

Amikor nézem a televízióban Jelcin elnököt, a korábbi moszkvai párttitkárt, hogy hogyan csókol kezét az ortodox metropolitának, és a metropolita hogyan öleli magához Jelcin elnököt, és megtudom ugyanezen hírekből, hogy az orosz nép a pravoszláv egyház legfőbb letéteményese, és ami összetartja őt, az éppen ez az egyház, s hogy amivel különb ez a nép, az éppen ennek a keleti ortodox egyháznak a magasabbrendűsége pl. az ukrán nemzeti egyházzal szemben — akkor elkezdek félni.

Lengyel barátaim pedig újra meg újra írják arról, s ezt nyilván Önök is

jól ismerik, hogy hogyan válik az állam bizonyos tekintetben egyházi befolyású szervezetté, és hogyan települ rá az egyházra a korábban laikusnak látszó állam.

Ennek az államosodásnak az a veszélye, hogy pillanatnyilag, ahogy az iszlámot próbálták az államon keresztül rákényszeríteni az iszlám területén, az iszlám ország területén lakó bármilyen állampolgárra, legyen az bármilyen hitű, vagy nem hívő, ma a rekrisztianizáció folyamatában sajnos ez az egyébként nagyon is logikus és bizonyos szempontból elfogadható eszme az államon keresztül próbálja megvalósítani önmagát.

Most itt jön a második kérdés, amihez szeretnék hozzányúlni, hogy világméretű összecsapások vallási összecsapásokká válnak, és ez félelmetes. De ebben mi innen, akik itt ülünk a kézfogásunkkal, sajnos, nem

sokat tudunk segíteni. Ebben csak megjósolhatjuk, hogy különböző hit-elvűeknek ez a fajta összecsapása nagy valószínűség szerint teljesen ellentétes azokkal a hitekkel is, amelyekre a vallás épül. Tehát az iszlámmal is ellentétes. Ez valaha egy toleráns hit és egyház volt. Ellentétes a kereszténység ortodox és nyugati fajtájával is. És mégis így jelenik meg: azzal az erőszakkal, amelyet valószínűleg az eredeti atyák nem így hittek. De Kelet-Európába benézve, itt az igazi félelmem abban van, hogy minél inkább magára marad Kelet-Európa, minél inkább pótlékot keresnek ezekben az országokban a kenyér helyett, minél inkább ideológiai pótlékot keresnek a korábbi kommunista vagy szocialista tanok helyett, annál inkább előtérbe tolikodik akarva-akaratlanul az az igény, hogy vallási pótlékot adjanak ennek a Kelet-Európának. És annál inkább abba a veszélyezett helyzetbe kerül minden egyház Kelet-Európában, és ezt valódi veszélyezettetésnek érzem, hogy a korábbi párttitkárt egy pappal helyettesítsék, hogy a mindennapi élet meghatározóját, tegnapi meghatározóját, egy másik ideológikus meghatározóval helyettesítsék, hogy az egyházakat ideológiai funkcióra használják fel.

A vallási gyűlölségek átítatják a társadalmak különbségeit. Az itt ülők közül nyilván többen vannak, akik vagy Erdélyből származnak, vagy legalábbis ismerik az ottani viszonyokat. Nagyon pontosan tudják, hogy ma a magyar megkülönböztetés pillanatnyilag majdnem egyértelműen azt is jelenti, hogy nem tartozik a görögkeleti egyházhoz. Katolikusnak vagy protestánsnak lenni az egyértelmű a magyarnak lenni. És ennek a következménye nagyon kemény vallási egymással szembenállás. És ezt az állam kitűnően felhasználhatja. Föl is használja. Magyarország reményét

abban látom, hogy bármennyire is államfogyolteszik adott esetben a magyar nagyegyházakat, bármennyire is lassan ismerik föl ezek az egyházak, hogy ez számukra zsákutca, úgy vélem, hogy a magyar társadalom, ha csak Magyarországot tekintem, túllépett ezen az intoleráns viselkedési formán. A magyar társadalom megtanult együttélni. Tudom, hogy ez az elmúlt néhány hónap nagyon személyeskedő és rosszízű politikai vitái után nagyon optimistán hangzik, de mégis úgy vélem, hogy ez a társadalom alapjában véve túllépett az egymást vallási, nemzeti, faji alapon kizáró korszakán. És túllépett azon, hogy az államtól várja a boldogulását. Az egyházak zsákutcaba jutnak, mikor az államra számítanak, hogy a mindennapi életbe bevigyék a krisztusi gondolatokat, mert ez az állam az elmúlt nemcsak negyven-ötven-hatvan esztendőben, a

ez az egyház javára is szolgálna, éppen úgy, mint az államra. Mert nem lehet a mindennapi életünknek olyan ideológiát adni, hogy légy civil a mindennapi életedben, amikor ezt az állam diktálja neked, akár egyháziilag, akár világilag. Ez a társadalom fejlődésében civil fejlődés lesz. Optimista vagyok ebben, efelé tartunk. A civilizálódásunk magánszervezetek egyre táguló körét fogja mutatni. Az ilyen magánszerveződéseknek, mint ahol most mi ülünk. A hierarchikus államhoz kapcsolt kötődések ideje lejárt. Hála Isten, hogy lejárt. Azokban az országokban van tragédia, ahol ez sajnos nem járt le. Én azt látom, hogy Magyarország éppen azáltal nézhet viszonylag reménykedve a jövőbe, hogy nálunk ez a korszak lejárt. Hogy a hierarchiához kapcsolódó intoleráns magatartás a társadalom egyes személyeiben túlélte magát. Nincs tovább.

Kelet-Európában igenis van még tovább. Sajnos az orosz társadalomban beépült az emberekbe, sejtjeikben van, a *homo sovieticus*-ban, hogyha egyszer sorba állítják, akkor most egy másik sorba is beáll. Magyarország nem így viselkedik, a magyar társadalom nem így viselkedik.

Ezért a záromdatom

az, hogy ahogy Önöknek ez a szép célkitűzése, a kézfogás mindenképpen példamutató, úgy vélem, hogy ezt a példamutató magatartást tulajdonképpen a magyar társadalom nagy része átvette, tudatosan vagy öntudatlanul. Nem Önök vannak kisebbségben. Ez fontos dolog. Nem azok vannak kisebbségben, akik békét és együttműködést akarnak. Magyarországon azok vannak kisebbségben, akik nem akarnak békét, akik konfliktust akarnak, akik azt hiszik, hogy ideológiailag vagy bármilyen ál- és reális vallás nevében emberekre rákényszeríthetik a gondolataikat.

Köszönöm szépen.

Horthy-korszakban is, ez az állam lejáratta magát.

A magyar társadalom előtt ez az állam többé nem tekintély, és egy rossz tekintélyhez kapcsolódni a legrosszabb politika. Nem igaz az, hogy állami tekintélyen keresztül meghatározást lehet adni a mindennapi életnek. Ez alól jöttünk ki. Ez az, ami ellen a civil ember Magyarországon a maga módján fellázad. A magyar társadalom civil szervezeteket akar és civil szervezetekben bíz. És az egyházakban csak mint civil szervezetekben bíz. Vagyis én elkerülhetetlennek látom profán oldalról, hogy az állam és egyház szétváljék, és

Dóka Zoltán

betegsége miatt személyesen nem jelenhetett meg a konferencián, ezért elküldte előadása vázlatát.

... megpróbálom összefoglalni tervezett mondanivalóm tartalmát. — Három lutheri gondolatot akartam bemutatni:

1) A keresztény hit „extra nos”-jellege és annak jelentősége az egyházi és a szekuláris ökumené lutheri modellje számára. Ez azt jelenti, hogy üdvösségünk bizonyosságának alapja, egységünk, összetartozásunk garanciája, forrása „rajtunk kívül” van, és pedig a teremtő, megváltó Istenben és nem valamiféle emberi, egyházi vagy világi kvalitásban, aktivitásban. — Itt mindenképpen kritikai megjegyzést fűztem volna a megadott témához: „A jóakarátú emberek ökumenéje”, Lukács 2,14-ben ui. a „jóakarát” birtokos esete nem genitivus qualitatis, hanem gen. possessivus. Vagyis nem az emberek, hanem Isten jóakarátáról van szó. „A Jóakarát emberei” a qumráni irodalomban, ahonnan a kifejezés származik, a „kiválasztottakat” jelenti, tehát szeparatív értelmű. Lukácsnál azonban univerzális értelmet kap. Erre vall egyebek mellett a szövegben a „földön” helyhatározó, amely a jóakarátú Isten békességének perspektíváját jelöli. Ezt az értelmezést igazolja világosan Lukács 6,35 is.

2) Isten igéjének mint törvénynek és evangéliumnak a megkülönböztetése egyúttal az emberi élet kettős, horizontális és vertikális aspektusát jelenti. Itt többek között az egyház és a társadalom összemosásának veszélyeire hívtam volna fel a figyelmet, kritizálva két, állandóan jelentkező tendenciát: a „világ” klerikalizálását és az egyház szekularizálását, valamint az ezekből adódó szereptévesztéseket.

3) „A keresztény ember szabad ura mindennek, és senkinek sincs alávetve. A keresztény ember készséges szolgálója mindenkinek, és mindenkinek alá van vetve.” Ez a paradox kettős tétel Luther egyik leghíresebb megfogalmazása az egyes keresztény emberről. Eszerint a keresztény egzisztencia két elválaszthatatlanul összetartozó alkotóeleme: az egyedül Istenbe kapaszkodó hit, amely mindentől és mindenkitől (önmagunktól is!) szabadá tesz Isten számára, és az ebből a hitből fakadó szeretet, amely a hit szabadságával, önként szolgálóvá teszi magát mindenki számára. Ahol ez a keresztény egzisztencia valóban működik, ott maga Krisztus van jelen és történik, tapasztalattá lesz a jóakarátú Isten ökumenéje.

A Bokor-közösség szép üzenetével így is kifejezhető mindez: Krisztus evangéliumában Isten szól a bűnös emberhez: „Érted vagyok!” Erre felel a bűnbocsánat kegyelmét elfogadó ember ugyanezzel a szóval, kettős irányban: Isten felé a hit vallomásával, embertársa felé a szeretet cselekedetével: „Érted vagyok!”

Még egyszer köszönöm, hogy ünnepekre meghívtatok, és köszönöm, hogy betegségem miatti távolmaradásomat megértő szeretettel fogadtátok.

Isten oltalmába ajánl és testvéri szeretettel köszönt Mindnyájatokat

Hévízgyörk, 1993. február 12-én

Dóka Zoltán

Nyíri Tamás előadása

Az idő rövideje miatt olvasva keresem a választ a kérdésre, amely így szól. „Szükségképpen intoleráns-e az egyház?” Nyilvánvalóan nem intoleráns pusztán azért, mert a keresztény értékekhez méri a társadalmi intézményeket és törvényeket. A vallásszabadsággal ellenkeznek, ha valaki tartózkodást kívánna tőle kognitív és normatív értékelésében. Nem intolerancia, ha kimondja, „ez igaztalan”, „ez rossz”, „ez ellent mond a kinyilatkoztatásnak”. Akkor intoleráns, ha fizikai vagy szellemi hatalommal kívánja elnémítani vagy elnémíttatni a

helytelennek minősített eszméket. A történelem során — vitathatatlan! — ezt megtette. Aquinói Szent Tamás még azt tanította, hogy az eretnekeket kényszeríteni lehet, hogy visszatérjenek az egyházba, sőt a makacs eretnekeket szabad halálra ítélni és kivégezni, s a halálos ítéletet még Aquinói Szent Tamás is úgy okolta meg, hogy csak az indulatból eredő ölést tiltja Jézus, de nem az igazság iránti buzgalomból fakadót.

Feltételezve az emberi értékek hierarchiáját, magától értetődik a másként gondolkodók, kiváltképpen az eretne-

kek üldözése. Ezt feltételezve nagyon meggondolandó, amit Maritain mond 1952-ben. Szerinte az az állam, amely halállal bünteti az eretnekséget, magasabb eszméket vall az emberi közösségről, mint amelyik állam csak a fizikai gonosztetteket üldözi. Maritain nem ajánlja már a visszatérést a középkori szokásokhoz, de nem magyarázza meg, hogy miért szabad lemondania az egyháznak a véleménymonopóliumról. A katolikus kultúra későn jutott erre a belátásra; egész világ választja el a „haladó” XIII. Leót — nem is beszélve IX. Piuszról —

II. János Pál pápa Redemptor hominis enciklikájától, amelyben már úgy tünteti fel a pápa az egyházat, mint az emberi jogok védelmezőjét. Más válságok sem sokkal toleránsabbak, a különbség csak az, hogy míg pl. a Koránból valamiként le lehet vezetni a teokratikus államrendezkedést, az evangéliumból hibátlan következtetéssel soha, hiszen egyértelműen külön választja Jézus a kettőt, lerakja az állam és egyház különválasztásának az alapjait: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré”.

Az igazi kérdés persze az, hogy nem sértjük-e a kereszténység abszolút igényét, nem fordulunk-e szembe a

kinyilatkoztatással, ha elutasítjuk a másként gondolkodók üldözését, a cenzúrát, akár csak a lelki kényszer is és más efféleket vallási világnézeti kérdésekben? A vallási intoleranciát nem igazolja a keresztény kinyilatkoztatás abszolút igénye, tudniillik, az intoleranciához nem elég azt mondani,

hogy az igazság, az üdvösséghez szükséges igazság birtokában vagyunk. Az intoleranciához még az a meggyőződés is szükséges, hogy a kényszer a kisebbik rossz, a minus malum a toleranciával szemben. Ez volt, ami Szent Tamást is a halálbüntetés megindoklására vezette. Megfeleltek azonban Tamásék és a többiek a Jézus ajkára adott szentírási kijelentésről: „Nem azért jöttem, hogy elítéljem a világot, hanem hogy megmentssem”. Általánosítva az evangéliumi mondást: senki nem tudhatja biztosan, hogy az erőszakból fakadó rossz kisebb-e, mint a toleranciából eredő, és akkor már nincs, ami az intoleranciát az abszolút igény végett megokolná.

Gyakran hivatkoznak az „extra ecclesiam nulla salus” elvre, de nagyon sokan elfelejtik, hogy 1949-ben

XII. Piusz pápa ideje alatt a Szent Officium elítélte azokat az amerikai teológusokat, akik azt vallották, hogy az üdvösség nélkülözhetetlen föltétele a látható egyházhoz való látható tartozás, tehát a keresztség, méghozzá a katolikus egyházban. A római vélemény, amit a Szent Officium képviselt, így szólt: csak az egyház szükséges (hogy a hozzátartozás hogyan, milyen módon valósul meg, az már egészen más kérdés), amiből egyértelmű, hogy kivétel nélkül minden egyes embernek nyitva áll az üdvösséghez vezető út a Szent Officium 1949. évi döntése szerint. Ez a döntés azért alapvető, mert nélküle nem volna lehetsé-

keresztelések tilalma ugyanis nem zárja magába a vallási, filozófiai vagy tudományos tételek szabadságát. Ágoston állítása pedig, hogy akkor vagyunk szabadok, ha az Isten akaratát tesszük, nemcsak a lelki erőszak igazolására, hanem a politikai totalitarizmus igazolására is szolgálhat. Még XIII. Leó is helyteleníti a lelkiismereti szabadság ilyenfajta értelmezését, és csak azt érti szabadságon, ha valaki önként követi az Isten akaratát — persze a hivatalos értelmezők mondják meg, hogy az mi. De még II. János Pál pápa Redemptor hominis enciklikájában is előfordul egyszer ez a fajta szabadságfelfogás.

Úgy tűnik, hogy a szabadságfogalom e pozitív aurája következtében nehéz elfogadnunk, hogy akkor is szabadok az emberek, ha vétkeznek és gonoszokat tesznek. Pedig a szabadság a vétkek lehetőségének a föltétele. Filozófiai érvek azonban nem szólnak emellett az ágostoni szabadságfelfogás mel-

letes megmagyarázni, megokolni az ökömenét, az ökumenikus gondolkodást, egyáltalán az egyház nyitottságát.

Természetesen a szabadság ambivalenciája értékelésének az ambivalenciája súlyos kérdéseket vet föl. Szent Ágoston dogmatikailag nem kötelező, de egyházilag bevett felfogása szerint a szabadság (a libertas juridica, és nem a libertas arbitrii) nem önkény, nem a jó és rossz közötti választás lehetősége, hanem a jó tényleges választása. Aki ismeri Marxtot vagy Hegelt, az tudja, hogy pontosan ezeket a gondolatokat vették át. Igaz ugyan, hogy az egyház többször elítélte az erőszakos kereszteléseket, méghozzá Ágostonra hivatkozva, elítélte az erőszakos térítést, de ez nem jelenti semmiképpen a lelkiismereti szabadság elfogadását. Az erőszakos

lett, és mint mondtam, nem dogma, tehát a Szentírásra sem hivatkozhat. Természetesen minden társadalomban, a legideálisabb társadalomban is van határa az egyéni szabadságnak. Mindenki beláthatja, hogy nem ölhetünk, nem gyilkolhatunk, nem erőszakoskodhatunk senkivel, hogy a kultúráért le kell mondani a primitív ösztönkielégülésekről. A korlátlan szabadság természetesen maga ellen fordul, hiszen akkor ez a szabadság a legerősebbnek a zsarnoksága lenne az összes többi fölött. Elkerülhetetlen a szabadság korlátozása. Ám — nagyon szeretném hangsúlyozni — azt tudnunk kell, hogy a szabadság korlátozása csak az egyik területen csökkenti a rossz mennyiségét, a másik területen azonban növeli. Tehát minden korlát csökkentheti a tényleges rosszat, másik területen

azonban a lehetőségét növeli. Az egyik területen több lesz a korlát, a másikon kevesebb. A mérleg a szociokulturális viszonyoknak megfelelően fog alakulni és azt, hogy mennyi korlát kell és mennyi szabadság, azt nem lehet a priori megállapítani, nem lehet a kinyilatkoztatásból levezetni, csak empirikus kutatás révén tudhatjuk, erre pedig az egyháznak nincs küldetése.

Nem kell tehát felforgatni az egyház tanítását annak elismeréséhez, hogy a szabadságot jóra is használhatjuk, meg rosszra is. Sőt, ahogy az előbb mondtam, az isteni igazságszolgáltatás alapján igenis egyenesen fel kell tételeznünk az erkölcsi értelemben vett jó és rossz közötti választást.

Szeretném hangsúlyozni, hogy természetesen vissza lehet élni a szabadsággal minden téren. A vélemény- és szólásszabadság kellemetlen oldala, hogy akadálytalanul terjedhetnek képtelen és káros eszmék, nem fékezhető meg a pornográfia, és hosszan lehetne sorolni, de mégis az előbbieket értelmében rosszabb a gondolat és a szó elfojtása, mert akkor nemcsak terjesztenek káros eszméket, hanem kötelezővé is teszik ezeket és védelmezik a hazugságot annak megfelelően, hogy kié a vélemény monopóliuma. Mindenért fizetnünk kell, a szabadságért is, hiányáért is. A határt csak jó kompromisszummal lehet megvonni, ez pedig a polgári társadalom dolga.

Az igazságról lehet és kell vitatkozni, kötelességünk vitatkozni, de nem szól semmiféle teológiai érv mellett, hogy az egyház a szabadság elnyomását támogassa a civil életben. De történeti érvek sincsenek. A kereszténység történetében mindenre van példa, csodálatosan bátor, emberfeletti szeretetre, a hit, az ész és az értelem nagyszerű teljesítményeire csakúgy, mint borzalmas fanatizmusra, uralomvágyra és intoleranciára, kegyetlenségre.

A kereszténység kulturális monopóliumának vége. Nyugodtan elismerhetjük az egyház és az állam szétválasztásának az elvét, bár lehet, hogy szerencsésebb az összes érdekelt számára a tiszta és világos megkülönböztetés. Ez vitakérdés.

Lehetséges anélkül, hogy az egyháznak le kelljen mondania a maga prófétai és társadalomkritikai küldetése.

téséről. A római egyház bebizonyította, írja Leszek Kolakowski, „hogy van elég szellemi potenciálja és megújulási szándéka, hogy magáévá tegye a polgári szabadságjogokat hagyományainak elárulása nélkül, hogy képes intolerancia és felfuvalkodottság nélkül képviselni a hit szabadságát — legalábbis lelkiileg felnőtt és autonóm személyiségek előtt”. Végül is — ezt már nem ő mondja — mi keresztények sohasem hirdettük azt, hogy abszolút tudás birtokában vagyunk. Azért igenis lehetséges, hogy toierán-sak legyünk a másként vélekedők véleménye iránt. Persze aligha vitatható, hogy részben azért toleránsabbak a mai keresztények, mert közömbösebbek hitük egyes részletei iránt. Aligha képzelhető el például ma szoros értelemben vett vallásháború a Szentháromság korrekt értelmezése miatt. Másutt vannak a konfliktusok. Ám a közömbösség nem tolerancia, ezért nem is elégséges. Ha csak ezért vagyunk toleránsak, mert nem érdekelnek az egyes vélemények, akkor bármikor intoleránssá válhatunk olyan kérdésekben, amelyeket éppen akkor fontosnak tartunk. Igaz, hogy a II. Vatikáni Zsinat az igazságok hierarchiájáról beszél, de ez még nem oldja meg azt a kérdést, hogyan vélekedjünk a különféle keresztény egyházak, felekezetek olyan hitigazságairól, amelyek nem közösek. És persze még nehezebb ez a kérdés a nem keresztény vallásokkal és az ateistákkal. De az biztos, hogy az ökumenizmus nem relativizálja a vallási és világnézeti különbségeket, mert ez per definitionem nem egyeztethető össze a keresztény kinyilatkoztatás abszolút igényével. Ha azt mondja valaki, hogy a különféle hitvallások és vallási közösségek ugyanannak az emberi transzcendenciának történelmileg és kulturálisan relatív kifejeződései, akkor lemond hitének páratlan és egyedülálló voltáról. Nem kerülhetem el én keresztényként — most arról beszélek hogy a keresztény hogyan lehet nem intoleráns — az önellentmondást, ha egyfelől azt mondom: „hitvallásomat az isteni kinyilatkoztatás egyetlen jogos értelmezésének tartom”, másfelől pedig — mert mindegyikünk, aki keresztény, annak tartja, a református éppúgy, mint a katolikus —, ha azt: szellemileg és morálisan teljesen egyenértékű és jogosult valamennyi

hitvallás, a köztük levő különbözőség pedig merőben történelmi- esetleges.

Az így értelmezett ökumenizmus-sal, amelynek semmi köze a toleranciához, valójában semmire sem megyünk. Ennek az álláspontnak csak az a történelemfilozófiai meggyőződés lehetne az alapja, hogy az emberiség totális vallási-kulturális egysége az elérendő cél. De emellett nem szól semmiféle ésszerű elv. Nem lehet eszményinek tartani az uniformizált hitet, ha csak nem értelmezi valaki fundamentalista módon az „egy akol, egy pásztor” kijelentést. Az ilyen eszményt, uniformizált hitet csak totalitárius eszközökkel lehetne kikényszeríteni, és az egyöntetűség a kultúra végét jelentené. A kulturális élet a sokszínűségen és különbözőségen alapszik. A különbözőség pedig konfliktussal jár. Nem arról van szó tehát, hogy valami elérhetetlen kulturális egységről álmodjunk, amelyben ugyanúgy érez, akar, gondolkodik, kíván minden egyes ember, hanem olyan világról, amelyben a tolerancia szelleme uralkodik, ami nem fojtja el a konfliktusokat, nem nyomja el azokat, hanem megpróbálja megoldani.

A tolerancia föltétele természetesen az autonóm személyiség, amelynek nincs szüksége ellenségre, továbbá az azonosságtudat és a jóhiszeműség, amely feltételezi a másként hívőről vagy gondolkodóról, hogy legalább olyan okos és becsületes, mint ő maga. És ezért próbálja megérteni őt egy erőszakmentes és szabad párbeszédben, ha nem is tud mindig egyetérteni vele. Megérteni — ehhez nem kell szükségképpen egyetértés. Ez a tolerancia — véleményem szerint.

Ha azonban ökumenizmuson és tolerancián a szilárd meggyőződésről való lemondást érti valaki, Freud szavát idézve „a világ szép különbségeinek egybemosását”, akkor vagy azt állítja, hogy az ökumenizmus lehetetlen, vagy olyasmit javasol, ami éppen annak az ellentétébe csap át. Azonosságunk feladása nem győz meg senkit, hogy ő is így tegyen, inkább azt jelenti, hogy kiszolgáltatjuk a szabadságteret a legagresszívabb azonosság-érzéstől betegesen fűtött fanatizmusnak.

Az igazi tudás nem a már ismerthez, hanem a mindig nagyobb ismeretlenhez méri saját bizonyosságát.

Köszönöm a türelmüket.

Demeczky Jenő előadása

Kedves Vendégeink, kedves Barátaim!

Mikor ez a megtisztelő felkérés ért, hogy a mai napon a Bokor nevében mondjak valamit az egyetemes emberi összetartozásról kézfogás címen, fölírtam magamnak néhány kérdést, azután a válaszaimat is fölírtam, jobb lesz, ha olvasom.

Első kérdésem az volt, hogy

Mit is jelent a kézfogás?

A középkorban a kézfogás azt jelentette: fegyvertelenül, hátsó gondolatok nélkül jöttem, az vagyok, akinek mutatkozom. Jó lenne letenni kedvelt, jól bevált fegyvereinket, legalább ma, legalább itt.

A mai világban a kézfogás sokszor csak annyit jelent: egy régi hagyományt ismételve, barátságunkról biztosítjuk azt, akivel találkozunk.

A hegymászók kézfogása több mint a tiszta szándék

és barátság jele, hatékony eszköz a közösen kitűzött cél eléréséhez, nemegyszer életmentő segítség.

A szerelmesek kézfogása sokszor az első és talán a legjelentősebb testi kapcsolat két ember között. A kéz, miként a szem és az arc, sokat elmond, többet is, mint amiről gazdája tud.

Néhai ellenfelek kézfogása talán több, mint az előzők együttvéve. Kilépés önközpontúságunk fellegrárból, nyitottság a másik problémái és meglátásai iránt, hajlandóságunk kifejezése önmagunk megváltoztatására, kísérlet az összefogásra, amikor közös életünk problémái szomszédváraink bástyáin is túlnőni látszanak.

Kinek nyújtunk ma kezet?

Ateistáknak, a letűnt rendszer ideológusainak, marxistáknak, szellemi életünk gúzsbakötőinek, félévenkénti kényszervizsgáink elméleti kimódolónak.

A magyar zsidóságnak, amellyel honfoglaló őseinktől kezdve mind a mai napig meg-megújuló belső harcok, irigykedések, féltékenykedések és ritka kibékülések közös történelme köt össze. Mi, magyarok sajnos nem mondhatjuk el azt, amit X. Keresz-

Embereknek kezet nyújtani könnyű

Hála azoknak, akik ellenfelekként is emberek maradtak, és így megőrizték minket a bezárkózástól és a szellemi gettó kísértésétől.

Jó, hogy volt olyan szemináriumvezetőnk dialektikus materializmusból, aki megértette, hogy a tankör hallgatóinak felét aljas hazudozásra kényszerítené, ha nem tenné lehetővé, hogy választott témát dolgozzunk ki a kötelező anyag földmódása helyett.

Volt, aki Teilhard-ból készült, volt aki a görög csoda titkát kutatta, s a vizsgán elbeszélgettünk Morus Tamás életéről, haláláról és az etikáról.

Jó, hogy akadt olyan ifjú oktató, aki imponáns szellemi párbaj formájában vívott meg századunk legjelentősebb katolikus teológusaival, legtudományosabb ateista világnézeti

folyóiratunk vastag mellékleteiben, s közben olyan ismertetet adott róluk, amilyenre a magyar katolikus teológusok akkor még álmukban sem gondolhattak, legalábbis a publikálás eredményével nem.

Élményszámba ment az a marxista filozófus, aki az osztálytársadalmon úgymond „tüllépő” hazai szocializmus keretein belül s a történelmi materializmus szükségszerű folyamatai közepette is feszegetni merte a történelmi cselekvés alternatíváit, akinek emberi szava volt az élet emberi problémáira, aki kimondta, hogy a bűnt nevének kell nevezni, akkor is, ha az el nem kerülhető, s hogy a bűn mindig valamiféle közösségvállalás megtagadása. Megértettük. Megértet-

tély, Dánia királya mondott a náci megszállóknak: „Nálunk nincs zsidókérdés, mert nekünk nincs kisebbségi érzésünk.”

Kezet nyújtunk más felekezethez tartozó keresztyéneknek, akikről vajmi keveset tudunk, leginkább a kölcsönös gyanakvás és eretnekezés járta, s ma is inkább társadalmi feladatvállalásaikból sejtjük ember- és Istenképüket.

Végül — s talán ez a legnehezebb gesztus — kezet nyújtunk azoknak a katolikus testvéreinknek, akik egyházunk iránti hűségüket sokszor a katolikus hierarchia iránti hűséggel azonosították, s az ő szavakra, meghallgatásunk nélkül, gyakorlatilag kiközösítették minket.

tük, hogy aki közülünk megtagadja a katonáskodást, az megtagadja a közösséget azzal a szűkebb körrel, amely ezért a „bűnert” elítéli őt, de egyszersmind tanúságot tesz egy tágabb, egyetemes emberi összetartozásról, s így bukásában is az ember nembeli lényegét mutatja föl: önmaga korlátain túllépve alkotja saját történelmét, a jövőt.

Kezet nyújtunk, mert a második világhatalom széthullása után immár a felsőbbséghez idomulás látszata nélkül állíthatjuk kritikai szemléletünket az övék mellé erről az erőforrásokat elpazarló, környezetünket elpusztító „szép új világ”-ról, amelyben mindent elborít a fogyasztói társadalom nagy hazugsága: az egységes világrendszer ipari társadalmának elitje fényes reklámok árnyékában teszi földönfutóvá a hidegháború vértlen veszteseit.

Kezet nyújtunk a magyar zsidóságna, mert annak idején, amikor az életükről volt szó, kevesen tettük ezt meg, tragikusan kevés volt a feljűk nyújtott segítő kéz. Kezet nyújtunk annak a népek, amely a mai napig megőrizte ősei hitét és hagyományait, s így eleven kérdés és kihívás számunkra: van-e annyival különb a mi igaz-voltunk, amennyivel különbnek valljuk Jézust e nép minden más fiánál?

Kezet nyújtunk, mert úgy tudjuk, az ő lelkiismeretükben is ugyanaz a Szó hangzik, mint a názáreti rabbi ajkáról: „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük. Ez a törvény és a próféták” (Mt 7,12).

Kezet nyújtunk keresztény testvéreinknek, akiktől az illegálitás évtizedeiben az Írás szeretetét és ismeretét tanulhattuk, s akiknek körében megtapasztaltuk a Lélek szabadságának örömeit. Lényegre törő, pontos fogalmazásait, mélyen átélte egyéni imáikat, testvéri szeretetüket és közösségi szellemüket igyekeztünk átvenni. Bátor kiállításukat a kisebbségben élőkért, munkájukat a társadalom elesettjeiért megcsodáltuk, és igyekeztünk követni. Lelekiismeretük szabadsága példaadó minta volt számunkra. Megérlelt egyéni döntéseink, meggyőződésünk alapfeltételévé vált az elmúlt évek során: mindenekelőtt lelkiismeretünk hangjára kell figyelniünk.

Kezet nyújtunk katolikus testvéreinknek, akik között felnőtünk, akik által megismertük Jézust és az Evangéliumot. Szüleink, nagyszüleink, őseink hagyományos katolikus hite vezetett minket életünk ama fordulóponthoz, ahol marxista felebarátaink színe előtt meg kellett vallanunk, másban látjuk az élet értelmét,

mint ők, anyagi feltételek nélkül, s legfőképpen osztályharc nélkül is megvalósíthatóan gondoljuk Isten Uralmát az életünkben és emberi kapcsolatainkban. Sokszor éppen szüleink, nagyszüleink hagyományos vallásossága volt az a háttér, amely előtt megfogalmaztuk saját elkötelezettségünket az evangéliumok radikális Jézusa iránt. Sokat köszönhetünk a fiatalok lelkipásztorainak, akik keretet és tartalmat adtak lelkesültégünknek. Hálások vagyunk azoknak a magyar katolikus teológusoknak, akik a szellemi vasfüggönyön túlról áthozták számunkra a megújuló katolikus egyház teológiáját, és művelt szakemberként kikényszerítették belőlünk sajátos látásunk összevetését a katolikus és az egyetemes emberi hagyománnyal.

Mit remélünk ettől a kézfogástól?

Nem tagadom: magányunk enyhülését, évtizedes elszigeteltségünk feloldását, közösséget, elfogadást és befogadást. De ha csak ezt várunk, nem lenne érdemes a Szóra. Nagyobb a tét ma itt, az életéről és az Életről van szó, amelyet ezer módon veszélyeztet a világ, s veszélyeztetünk mi magunk. Amelyet megőrizni erre s az eljövendő világra kevesek vagyunk önmagunkban, kevesek külön-külön kis törzsi fészkeink. Többre van ma szükség: az erőszak, az elnyomás, a kizsákmányolás struktúráival szemben a szolidaritás intézményeire, a jóakarató emberek ökumenéjére. A hozánk közel élő emberek megszólítására, legalább pillanatnyi közös érdekeink alapján, remélve, hogy ebből hosszútávon akár új kultúra s új termelési mód születhet.

Mire alapozom e kézfogás sikerébe vetett reményemet? Önmagunk, közösségeink jobbik énjére, arra az eredeti ismeretre és látomásra, amely életbe hívott minket. Minden közösség arról tanúskodik, amit élete közepének hisz, vall, gondol. Ez a célja, ez történelmi rendeltetése, létének értelme, még ha elhomályosult is, még ha feledésbe merült is.

Szabaduljunk meg az általánosító, elítélő közhelyektől, ismerjük meg és vegyük tudomásul a másik közösség hitének legjavát, eredeti, tiszta szándékát, forrását.

Hibáink, történelmi gyakorlatuk árulásai láttán kritikánk csak ennyi legyen: így van-e megálmodva, így van-e megírva nálatok az élet értelmét adó Szó? Ezt kérjük számon magunkon, s ezt várjuk el a többiektől, ne más, de ne is kevesebbet.

Vegyük észre: az üzenetek eredeti tartalma összecseng.

A marxista evangélium így szól:

— Szabadítsd föl az embert a társadalmi és a természeti szolgaságból, hogy szabadon kibontakoztathassa azt, amire rendeltetett: közösségi lény voltát minden érdek és kényszer nélkül!

A zsidó néphez így szól az ígért:

— Isten választott gyermekei vagytok, ne tegyetek tehát semmit se a másiknak, amit magatoknak nem kívántok. Ha megtartjátok ezt a törvényt, bennetek áldatik meg a föld minden nemzetsége, mert mintává lesztek számukra.

A keresztények számára így szól:

— Isten minden embert egyformán szeret, nektek tehát erről kell tanúskodnotok, minden ember iránt, még ellenségeitek iránt is, mert csak ekkor válhat valóra az Isten Országá köztetek.

Az ateista, a zsidó és a keresztény hitvallás más alapon és más úton, de egy irányba tör: végső soron minden embertársához szól a küldetése minden felszabadító örömhírral: van értelme az életednek, mert továbbadhatod azt, amit ajándékba kaptál, mert szolgálhatod a másik ember javát, mert építheted az Országot, amelyben emberként élhet mindenki.

Tudom, a sor folytatható és folytandó. Kezet, segítő kezet kellene nyújtanunk azoknak, akik önhibájukon kívül képtelenek saját helyzetüket átlátni, megfogalmazni, és a nyílvanosság elé tárni, önmagukat megszerelve kiemelkedni a reménytelenségéből. Róluk is hallunk még ma. De most elsősorban azok felé nyújtunk kezet, akik ismerik a Szót, s az ismerettel járó felelősséget.

Ha csak egyetlen mondatban meggyezhetnénk itt és most, ha csak azt elfogadnók mindannyian, hogy nincs kivétel, hogy senki nem zárható ki az emberi összetartozás közösségéből, hogy senkinek nincsenek elő-jogai, csak elő-kötelességei, hogy mi nem lehetünk senkinek sem az ellenségei, csak nekünk lehetnek ellenségeink azok a felebarátaink, akik másként látják a világot, mert még nem hallották meg a Szót, még nem jutottak el az ismeretre... ha csak... Bárcsak meggyezhetnénk ma azokkal, akik felé kezet nyújtunk!

A kinyújtott kéz még nem kézfogás, csak lehetőség, ígért. Várjuk, reméljük, hogy kinyújtott kezünket megfogják, hogy a Szót ismerők szót értenek.

Köszönöm a figyelmüket.

Elnök: *Hölgyeim és Uraim, most következik a Kézfogás konferenciának az a fázisa, amikor az előadók egymáshoz szólnak hozzá. Elindulhat az a vita, amit Professzor úr hiányolt már előadása kapcsán. Tisztelettel megkérném professzor urat, szíveskedjék indítani.*

Nyíri Tamás: Mivel nem illendő a mellettem ülő előadóval olyan megnyilatkozásáról vitatkozni, amely nem itt hangzott el, ezért nagyon szűkre szabom a kontroverziát. Mondjuk, nem értettem azzal egyet, hogy vallásháborúkat említ, mert igaz ugyan, hogy a katolikus horvátok és az ortodox szerbek állnak szemben egymással, de az én meggyőződésem szerint itt Európa áll szemben Ázsiával. Senkit sem akarok bántani, amikor azt mondom, hogy Ázsia. Európának szerintem a határa a Baltikum, Lengyelország, Erdély és Horvátország. Tudniillik a keleti kereszténység kereszténynek ugyan keresztény, de a keleti kereszténységgel egészen más jellegű hatalmi, strukturális szervezet alakult ott ki, s ezért nem tudunk övelük — talán majd egyszer! — egyetérteni. Egészen másként gondolkodnak. Akármennyi hiba és baj is van Európában, tehát a nyugati kereszténységben, ott érvényesült a római jog, a keletiben nem érvényesült a római jog. Itt alulról felfele ment a szerveződés, ott pedig felülről lefelé. Tehát azért mondom, hogy ez elsődlegesen nem vallásháború. A vallásháború, az lehet ürügy.

A másik — ha jól emlékezem, itt hallottam, evvel illik vitatkozni —, hogy az egyház az államot ne vegye igénybe saját értékeinek az érvényesítésében. Ezzel a kijelentéssel teljes mértékben egyetértek, amennyiben ez feltételes módban hangzik el: ha ezt teszi, rosszul teszi. Az indikatív kijelentés: ez tény kérdése volna, ezt meg kellene nézni, hogy vajon az egyház-e az, a katolikus egyházra gondolok elsődlegesen, amelyik rá akarja bírni az államot a keresztény értékek érvényesítésére, avagy az állam próbálja kihasználni ebben az egyházat. Ezt azért mégiscsak jó bizonyos értelemben tudni, hogy katolikus képviselő nem ül ma a parlamentben, és azért azt is kéne hangsúlyozni, hogy — legalábbis elvileg — teljesen egyenlő távolságot tart a katolikus egyház kivétel nélkül minden egyes parlamenti párttól ... (*nagy nevetés*) — azt mondtam, hogy elvileg. Na de kérem, ugyanez a probléma az egyház és az állam szétválasztásával. Nem ok nélkül mondom azt, hogy sokkal helyesebbnek tartanám az abszolút egyértelmű és világos megkülönböztetést. Ha én keresztény vagyok, akkor tudok én más filozófiát művelni, mint keresztény filozófiát? Vagy a filozófus meg a keresztény társberletben él a fejében? Képtelenség! Az állampolgár és az egyházpolgár sem élhet. A katolikusok jól tudják, hogy mire gondolok, a hiposztatikus unió paradigmájára — kérem ez nagyon fontos —: elválaszthatatlanul, de összekeverhetetlenül. Köszönöm a türelmüket.

Lengyel László: Köszönöm szépen a reflexiókat. Én egyrészt egyből válaszolnék, mert ez talán az egyszerűbb, és hozzá is szólnék a két elhangzott előadáshoz. Azt hiszem, hogy egy értelmezési vitába mennék bele, ha azon gondolkoznánk, hogy vallásháborúnak mi nevezhető és mi nem nevezhető. Hogy mennyire ürügy, hogy az egyik oldalon egy katolikus pap szenteli föl a zászlókat, a másik oldalon pedig egy ortodox pápa, a harmadik oldalon a mohamedán egyház nevében küldik szent háborúba az embereket... hogy ezt most vajon minek kell tekinteni? Én úgy vélem, hogy ez a tény fontosabb, mint az, hogy azon vitatkozzunk, hogy ezt ürügyként használják-e. Nagyon lényeges kérdés és jó, hogy a professzor úr ezt így szembeállította, hogy vajon lehet-e toleranciát és együttműködést gyakorolni bizonyos értelemben Európa és Ázsia között. Én elfogadom, hogy ez jelentős kulturális különbség;

én elfogadom, hogy itt valóban húzódik egy határvonal, de éppen az a kérdés — és szerintem az egész mai konferenciának ez a tárgya, hogy annak ellenére, hogy a bizánci ortodoxia soha nem tud olyan jó lenni, mint a nyugati katolicizmus, vagy kereszténység, vagy éppen az iszlám, ahol esetleg levezethető, hogy miért kell teokratikus államként rákényszerítenie magát saját népére vagy a világra —, hogy mégis ugyanezzel az iszlámmal és ezzel az ortodox egyházzal kell együttélnünk. Itt van a probléma, hogy most gondoljuk el, hogyha a Professzor úr, aki a legtoleránsabb ebben a kérdésben, azt mondja, hogy hát bizony ezek mégiscsak mások, lássuk már be... Itt kezdődik számomra a probléma. Tényleg, mégiscsak mások. Hozzá kell tenni, hogy az ortodoxok is pontosan ezt mondják: Úristen, nyugati katolicizmus, hát azok bizony nem mentek át azon a kulturális fázison, amin mi, bizánciak, mennyivel magasabban voltunk, hol voltak ezek akkor még, népvándorláskor, Úristen, ez semmi... Ez történnék, ha meghallgatnók az orosz pópákat. Most az iszlámot nem is mondtam, ami a legfejlettebb egyház a világon, ahogy hirdetik. Itt kezdődik a probléma. A kulturális fölénynek és a vallási fölénynek az a problémája, amelyet én elfogadok, hogy természetesen minden hívő a maga egyházát tartja annak, ami — a legkiválóbbnak —, de hol az együttélés logikája? Én értem, most csak azt szeretném érzékeltetni, hogy a probléma valóban Európa és Ázsia együttélése. Kulturális, vallási, állami együttélés, s ez bizony a legnehezebb. Ebben egyébként nem vagyok optimista. Pontosán azért nem, mert így gondolkodnak az iszlámban is, a különböző kereszténységekben is.

Hadd szóljak még hozzá a két előadáshoz — elnézést, akkor inkább lemondok a viszontválasz jogáról. Azon gondolkodtam Professzor úr előadása során, hogy nagyon egyetértek azzal, hogy az egyház nem szükségképpen, sőt éppen eredetétől tekintve nem kell, hogy intoleráns legyen. Ez nagyon fontos kérdés, és azt hiszem, hogy azért fontos itt elmondani, mert amikor kezet nyújtunk, akkor úgy lehet kezet nyújtani, hogy eleve érzékeltetjük, hogy nem gondoltuk, hogy a másoknak intoleránsnak kell lennie. Tehát nem egy toleránsnak és egy intoleránsnak kézfogásáról van szó. Ezt én fontosnak tartom, minthogy mindkét fél eredetileg toleráns volt. Hogy ki hol vesztette el a toleranciáját, s itt kezdődik a kérdés, jobb lenne nem keresni; természetesen nézzünk ezzel szembe, de jobb lenne nem keresni. Mert mihelyt elkezdjük ezt kutatni, ki, mikor vágta szájon a másikat, hogy a katolikus egyház hierarchiája, mikor és hogyan lökte illegálisba a másikat, attól a pillanattól kezdve nincs kézfogás.

Utolsó megjegyzésem, hogy félreérthető talán, amikor azt mondom, hogy a hierarchia keresztül akar vinni eszményeket az államon keresztül. Én hangsúlyozom, és a cikkem címe is az volt, és a rádióbeszélgetésem is erről szólt, hogy az egyház államfogoly, státusfogoly. Tehát fordítva: az egyházak váltak az állam foglyaivá. Pillanatnyilag ez a fordított helyzet van, és ez a baj. Tetejébe egy olyan állam foglyaivá váltak, amely nem is azt tölti be, amire esetleg éppen az az egyház gondol. Én el tudom képzelni, hogy a klérus valóban távolságot akarna tartani az államtól, de nem tud. Szeretnénk kezet nyújtani, de ott van köztünk az állam keze. Van, akit megölel az állam, és van, akit nem. És akit nem ölel meg az állam, az hátrányos helyzetben van. Nem egyenlők — bocsánat — a versenyfeltételek a bevett egyházakkal. Hogyan lehet kezet rázni államfogoly

nagyegyházakkal a másik oldalnak, az ilyen szempontból kitaláltaknak? Az állam kezének, amely nem láthatatlan, nagyon is látható kéz, ki kéne kerülnie a kézfogságból, s akkor tudnának kezét fogni. Ez a közösség pl. az egyházzal kezét tudna fogni, ha nincs köztük az állam keze, amely pl. felszólít arra, hogy ítélj el — most egyébként már nem szólít fel, csak egy meghatározott időben — azokat, akik megtagadják a fegyveres szolgálatot. Köztük van az állam keze. Ez a probléma. És nem szabad ennek az államnak a kezét fölhasználnia az egyháznak, mert ez a hívő közösség nem tudja felhasználni azt.

Azt hiszem, hogy a zsidókkal és a marxistákkal való kézfogságnál nem jó hivatkozási alap, hogy vannak köztük becsületes és rendes emberek hárman, négyen, tízen, százan, kétezren. Ez nem jó alap, mert ezt akkor még vissza is fordíthatják. Hozzá kell tenni, hogy erre alapozva taszították ki emberek százazreit, néhányat a halálba is. Egy közösséggel nem lehet úgy kezét fogni, hogy azt mondjuk, hogy önök között három-négy becsületes ember, de a többiek!... Köszönöm szépen.

Demeczky Jenő: Először a két másik előadásból szólnék hozzá. Lengyel László gondolatait már ismertem és örömmel hallottam itt is, úgyhogy különösebbet nem fűznék hozzá. Nyíri professzor úrral is nem először találkoztam. Ő valószínűleg nem emlékszik rám, még villamosmérnök hallgató koromban kerestem meg őt egyszer a Vigília szerkesztőségében. Azt hiszem, akkor a föltámadással kapcsolatban írt egy cikket, és arról beszélgettünk el. Azután később is, a könyvei — Antropológiai Vázlatok, Filozófiatörténet — kapcsán; széljegyzeteket fűztem ezekhez. Tulajdonképpen mindig a hatalom, hatalomgyakorlás, politikacsínálás volt az a téma, amelyikben megkerestem őt, és nagy örömmel fedeztem föl a Filozófiatörténet jegyzetében is azokat a toleráns idézeteket, amelyeket most éppen nem mondott el Aquinói Szent Tamásról, de akkor ennek nagyon örültem, hogy Szent Tamás nemcsak azt tartotta fontosnak, hogy az eretneket bizony akár halálra is lehet ítélni, hanem azt is mondta, hogyha valakinek az a meggyőződése, hogy Jézus Krisztus nem az Isten Fia, akkor kötelessége a máglyán elpusztulni ezért, mert különben a pokolba kerül.

Lengyel László megjegyzésére válaszolnék: A kéznýtáznál néhány praktikus okot soroltam fel; hogy mi volt az a pozitívum, amit az említett közösségektől kaptunk, és ezt semmiképpen nem korlátoznám arra a néhány emberre, akikkel én személyesen találkoztam. Csupán azt akartam, szerettem volna megemlíteni, hogy ezek az én személyes tapasztalataim, és ezek a találkozások abban az időben, amikor ez egyáltalán nem volt könnyű, lehetővé tették a számomra, hogy ne váljak teljesen zárttá és elutasítóvá ezekkel a közösségekkel szemben.

Nyíri Tamás: Jó. Újra csak azt mondanám, amivel a hozzászólásomat befejeztem. Számomra meglehetősen nehezen elgondolható, hogy hogyan lehet csakugyan elválasztani az egyházat és az államot. Megkülönböztetni azt természetesen lehet. Ez nem azt jelenti, hogy mondjuk az egyházi értékeket állami törvényekkel lehessen kikényszeríteni. Én nem erre gondolok, de egyszerűen arra, hogy egy társadalomban mind a két szervezet polgárai ugyanazok az emberek. Hát akkor nem absztrakció az elválasztás? Erről min-

denképpen vitatkozni kéne. Én nem tudom, hogy ezt hogyan lehetne csinálni, csak azt tudom, hogy amikor filozófiával foglalkozom, hát persze hogy nem bírom kikapcsolni a keresztény féltékemet. Ott se. A másik pedig, talán nem fejeztem ki magamat elég világosan és örülök, hogy ezt Lengyel László szóvá tette, hogy a tolerancia szerintem pontosan a másiknak az elfogadása. Nem szeretem ezt a szót, hogy a másság; vannak divatszavak, ezeket nem használom, nem szeretem a divatszavakat. Kell a másik másságnak az elfogadása; nem azért, mert jó, nem azért, mert rossz, hanem mert ember. Magyarországon végül is a demokráciának az az óriási problémája, hogy a modern állam nem szakrálisan legitimálja önmagát, de a demokráciának olyan magas és olyan

törekeny alapértékei vannak: emberi szabadság, méltóság, véleményszabadság, amit valamiképpen mégis szentesíteni kellene. És ezt az állam önmagában nem tudja. Itt az egyházaknak óriási feladatuk volna, ha megfelelően modernizálódnának.

Szóval a másikat el kell fogadni. Megint csak a saját gyakorlatomról beszélek. Amikor filozófiatörténetet tanítottam, belebolondultam volna, ha nem tételezem föl Freudról, hogy abszolút tisztességes és okos, hogy legalább olyan tisztességes és okos, mint én, és nem próbáltam volna megérteni, hogy miért mond mást, mint én. Ha erre nem jutok el, akkor vagy azt mondom, hogy hülye gazember, vagy én leszek freudista. Egyiket sem akarom. Ezt jelenti számomra, és jelentette mindig a véleménykülönbség, s ezt lehet úgy is mondani, hogy dialógus, teljesen mindegy. Köszönöm szépen.

Lengyel László: Ehhez az egy vitakérdéshez szeretnék hozzászólni: az egyház és az állam megkülönböztetése. Ez egy bonyolult filozófiai és szociológiai probléma, amit nem lehet két perc alatt megoldani. Azt ti., hogy mi itt kik

vagyunk... abban az albérlésben, vagy társbérlésben, amelyben az ember nemcsak filozófus és hívő, hanem adófizetőtől kezdve még száz személyiséget rejt magában. Igazán az a kérdés — és nekem ezt egy dühös levélben írták —, hogy azt akarom elérni, hogy mondjuk a katolikus egyház a bélyeggyűjtők egyletéhez hasonlítson? Na most, a bélyeggyűjtők egylete magánszervezet. Tegyem hozzá, az itt ülők is egy magánszervezet. Abban az értelemben magánszervezet, hogy megkülönböztették magukat az államtól, elkülönítették magukat az államtól és ez viszonylag pontosan definiálható is. Most én azt hiszem, hogy a katolikus egyház — annak ellenére, hogy nincsenek papjai a parlamentben, és most tételezzük föl, hogy tényleg elvileg minden párttól egyenlő távolságot tart —, s egyáltalán a nagy egyházak lényegében mégiscsak pillanatnyilag ilyen formalizáltan nincsenek elválasztva attól az államtól, amelyben élnek. És megvallom őszintén, hogy azt szeretném, és az egyháznak az volna a jó, ha a bélyeggyűjtők szervezetére emlékeztetne. Magánszervezet lenne egy civil szervezetű társadalomban. Van ilyen mindenütt a fejlett világban. Tehát nem állami kötöttségű egyház lenne. Ez nemcsak azt jelenti, hogy törvényben hozom-e ezt vagy azt, hanem azt is jelenti, hogy a civil léteben vagyok otthon és nem az állami léteben. Persze ezt nehéz elkülöníteni mindennap, de az itt ülők éppen ezt gyakorolják mindennap. Én azt hiszem, hogy egy püspök is gyakorolhatja minden nap, hogy hogyan lehet valaki magánember és nem *homo politicus*. Köszönöm szépen.

Elnök: *Hölgyeim és Uraim, beszélgetésünknek következő szakaszában mienk a szó:*

Gromon András: Lényegében ahhoz kapcsolodom, hogy hogyan tudjuk egyáltalán szétválasztani magunkban a különböző embereket. Ez, gondolom, a kézfogásnak vagy a toleranciának egyik legnagyobb akadály. Azt mondanám, nem pontos kifejezéssel, hogy a gondolataink, a világlátásunk összessége egy ideológiai szemüveg. Ahogyan látjuk a világot, ahogy viszonyulunk a világhoz. Mondjuk, mint szülő, vagy mint gyerek, vagy mint idős, vagy mint fiatal, vagy mint tanár, vagy mint diák, vagy mint magyar, vagy mint román, vagy mint katolikus, vagy protestáns, mint pszichológus, vagy teológus, vagy filozófus. Mindez külön-külön is, azt hiszem, jelent egyfajta ideológiai szemüveget. Nem vitás, hogy ez valamilyen mértékben szükségszerű, mégis azt gondolom, ha el akarunk jutni az egyetemes kézfogáshoz, toleranciához vagy ökumenéhez, akkor mégis csak meg kell kísérelnünk levetni ezt az ideológiai szemüveget. És ez annyit jelent, hogy megpróbáljuk elsősorban nem szülőként, gyerekként, felnőttként, tanárként, diákként, pszichológusként, teológusként nézni a világot, hanem elsősorban emberként közeledni a másik emberhez. Úgy hiszem, hogyha ez az ideológiai szemüveglevétel sikerül, vagy amilyen mértékben sikerül, olyan mértékben van reményünk az egyetemes kézfogásra. Köszönöm szépen.

Róbert László: A kérdés formájában fölteendő hozzászólásom irtózatosan egyszerű. Ha Aquinói Szent Tamás, Szent Ágoston és Karl Rahner is itt ülne az asztalnál a Bokorban, akkor a vallásháborúk értelmezését, ill. az állam és egyház szétválasztásának a problémáját hány perc alatt tudnánk ma délelőtt megoldani?

Nyíri Tamás: Én meg vagyok győződve, hogy itt ülnek: a fejünkben, a szívünkben, és én hiszem, hogy talán egyébként is.

Leindorfer Tamás: Én először is úgy éreztem, hogy Demeczky Jenőtől három kézfogást kaptam. Először, mint zsidó, mert zsidó származású vagyok, másodszor mint egy másik keresztény egyháznak a tagja, mert reformátusként nőttem fel, bár az utolsó 23 évben Angliában, az angliai kvékerek egyházának a tagja vagyok. A központban nevelésügyi tanácsadóként dolgozom, és most ideiglenesen az Európa-részlegnek a titkára is vagyok, és így én szeretném adni a harmadik kézfogást először is a kvéker egyházak világszövetségének a nevében, és másodszor az angliai kvékerek internacionális osztályának a nevében. Nem kérdésként, hanem inkább gondolatként szeretném a másik kézfogást a hegymászó kézfogásához hasonlítani. Arra gondolok, hogy tavaly nyáron Skóciában másztam egy hegyet. Ketten másztunk egy nagyon meredek oldalon, ahonnan lehetett tavakat látni és messze kilátás nyílt. Meredek, nehéz volt az út. Mentünk fel, és fent találkoztunk egy házaspárral, akik egy másik oldalról jöttek és egész más történetük volt: mocsaras úton, erdőkön át, kilátás nélkül, viszont nem volt olyan meredek az útjuk. Megbeszéltük, hogy a két útnak mi volt az előnye és mi volt a hátránya, megismerkedtünk és kezet fogtunk. Aztán el kellett döntenünk, hogy ki melyik utat választja lefelé. Énnekem az az érzésem, teljesen egyetértek azzal a gondolattal, hogy meghallgatni mást nem ugyanaz, mint egyetérteni, és hogy a gondolatok konfliktusa nagyon fontos. De arra gondolva, hogy az Isten igazsága olyan, mint egy óriási hegy, és mi csak egy helyen vagyunk, egyféle úton, és máshonnan esetleg egészen másként néz ki, és hogyha találkozhatunk és kezet fogunk, akkor jó, de tudjuk, hogy másnak az útja szintén lehet jó. Az a valódi tolerancia, hogy úgy érezzük, hogy ő az ő útján talán éppen úgy talál értéket, mint én az én utamon; és mi, akik itt vagyunk, tudjuk, hogy a jövő attól függ, tudjuk-e a konfliktusainkat

Demeczky Jenő: Anélkül, hogy most én e két percben megpróbálnám megoldani ezt a valóban bonyolult és nehéz kérdést, annyit szeretnék hozzászólni Nyíri professzor úr és Lengyel László vitájához, hogy ezek a nagy egyházak nem véletlenül célpontjai a kitüntetett állami figyelemnek. Azért nem, mert jelentős társadalmi szerepük, súlyuk van. Azt hiszem, hogy ez a bizonyos szétválasztás személyiségen belül nyilván nem lehetséges. Hogy a társadalmon belül ne legyen ilyen szerepe az állami preferáltságnak vagy nem-preferáltságnak, ez csak azon fordul, hogy az államnak mekkora a szerepe a társadalom életében. Tehát amikor majd az államnak a szerepe nem lesz olyan meghatározó, amennyire ma még itt ebben a térségben, akkor tudnak majd a társadalmilag jelentős, nagy lélekszámú egyházak megszabadulni ettől a bizonyos státuszfogyó minőségtől.

Nyíri Tamás: Amit Lengyel László mondott, azzal teljesen egyet tudnék érteni, hogyha érvényesülne valóban az a felfogás, hogy az állam is egy alrendszer a társadalom rendszerén belül. Kérdés, hogy ez kívánatos, lehetséges-e? A bélyeggyűjtők egyesülete csak a bélyeggyűjtőkhöz szól. Az egyház nemcsak a bélyeggyűjtőkhöz kíván szólni, vagyis az egyház nem érdekvédelmi szerv, hanem olyan küldetése van, amelyik az egész társadalomhoz szól. Szóval itt a probléma: alrendszer-e az állam, és kívánatos-e, hogy az állam alrendszer legyen? Lehet. Akkor kérem, hogy győzzenek meg. Köszönöm szépen.

úgy megoldani, hogyha valaki mást gondol, annak is legyen joga úgy élni, mint ahogy én akarok élni. Mert ez az, amit a Názáreti Jézus mondott nekünk. Köszönöm.

Máté-Tóth András: Lengyel Lászlót kérdezem. Lehet-e a múltat végképp eltörölni? Lehet-e akár az itt ülők személyes sorsából, akár az említett intézmények történelméből azokat a sérüléseket eltörölni, amelyek ennek a kézfogásnak aktuálisan is a legnagyobb akadályai? Nem jobb-e esetleg feldolgozni, mint eltörölni?

Lengyel László: Nyilván én fogalmaztam rosszul, mert én nem arról beszéltem, hogy el kellene törölni a múltat, akár a személyes múltunkat, akár az intézmények múltját. Sőt az a véleményem, hogy az itt ülőknek, éppen úgy, mint a másutt ülőknek, az a dolguk, hogy szembenézzenek a múltjukkal, földolgozzák a múltjukat s szembesítsék ezeket egymással. Más kérdés azonban, hogy mennyire kényszeríthetjük a másikat arra, hogy a történelmi múltját a mi szemszögünkből dolgozza föl. Hogy a mi álláspontunkat, a mi sérelmeinket tegye egyértelműen magáévá. Én attól félek, hogy ez az, ami nem megy. Meg kell próbálni, kísérletet tenni, hogy a feldolgozásban segítsük a másikat. Mondok egy példát, ami miatt már nagyon sok bíráló megjegyzést kaptam: nagyon kétes értékűnek tekintem azt, hogy 1985 és '89-'90 között a nagy egyházak képviselői a központi listán, ahol politikai bizottsági tagok ültek, bejutottak a parlamentbe, és lényegében mindent megszavaztak. Ezt akkor tették 85 és 90 között, amikor már a civil társadalomban, nyugodtan mondhatom, nemcsak hősök, hanem kisemberek százai és százai nem vállaltak ilyen döntésekkel együttműködést. Ezzel szembe kell nézni, és nemcsak azoknak, akik bent ültek a parlamentben. Ez intézményes probléma. Emiatt nagyon sok felháborodott levelet kaptam, hogy miért beszélek így, hiszen kényszer hatása alatt cselekedtek. Nem kell mondanom, hogy valamennyien kényszer hatása alatt álltunk bizonyos szempontból. Nem kell mondanom, hogy a keresztény egyházakból valakik éppen a kényszer hatására, az üldöztetések hatására váltak mássá, és ezek nekik nem arra szolgáltak, hogy a kényszereknek engedelmeskedjenek. Ezt az öt évet vagy négy évet nem törölném ki, de én nem fogom megírni, elmondani ezt a református, az evangélikus, a katolikus egyház hierarchiája helyett. Ezzel nekik kell szembenézni. Azt hiszem, Önök sem mondhatják ezt el, csak feltehetik ezt a kérdőjelet és várakozhatnak arra, hogy a hierarchia szembenézzen vele. Ugyanez van a holokauszttal, ugyanez van egy csomó kérdésben, amit újra kell gondolni. És azt hiszem, hogy ennek a közösségnek meg adott esetekben a saját hibáit, a saját intoleráns magatartását kell végiggondolnia, ahogy én is megpróbálom, hogy pl.: lehet, hogy eltúloztam a bírálatomat a történelmi egyházakkal szemben, lehet, hogy élesebb voltam, többet vártam el tőlük, mint lehetne. Ezen gondolkozom is. Köszönöm.

Gál József vagyok: Észrevételem először Lengyel Lászlóhoz szólna, aztán meg a Bokor jelenlegi képviselőihez. Én személy szerint közönséges katolikus vagyok, nem vagyok Bokor-tag. Szeretném elmondani azt, hogy amikor emberi módon gondolkozunk vagy nézzük a világot, akkor óhatatlanul is egy sajátos aránytévesztés hibájába esünk. Tudniillik abba, amibe már Jézus korában is beleestek az emberek, amikor Jézust nézték. És mit láttak rajta? Azt látták rajta, hogy ő egy názáreti ácsnak a fia. Kívülről ezt lehetett látni. De mondhatjuk-e azt, hogy Jézus lényege ez volt. Azt hiszem, hogy nem. Azért mondtam ezt a példát, mert meggyőződésem szerint az egyház igazi lényege nem az, aminek kívülről látszik. Az egyház lényege végül is a transzcendens küldetés. Lehet, hogy összefonódik, vagy nem fonódik össze az állammal, de ez csak a külső formája. Tehát meg kell különböztetni az esetleges járulékos problémákat, amik vannak, s biztos, hogy lesznek. Másodszor a Bokor nagyszámú képviselőjéhez intézve a megjegyzésemet, öbennük is érzek egy olyanfajta vélekedést, hogy az intézményes egyháznak a formáját, a külsejét látják sokszor és nem a lényegét, illetve ők azt mondják, hogy a lényeghez jobban közelítenek. Én úgy tudom, hogy az intézményes egyház és a Bokor egy, tehát nem kell semmiféle ellentétet keresni. Köszönöm szépen.

Nyíri Tamás: Rövid anekdotát szeretnék most elmondani. Most az ELTÉ-n tanítok, többek között, és a rendes óráim keretében persze előjönnek ilyen kérdések, és a mundért védendő hasonló megkülönböztetéseket használtam én is, s azt mondják ott egyszer csak a hallgatók: „Professzor úr, ugyanúgy beszél, mint a marxisták”. Hogy a gondolat tökéletes és csodálatos, a keresztülvitel rossz. Persze, szeretném hangsúlyozni, hogy én mindenképpen az egyházhoz akarok tartozni, ha valamiről nekem azt mondják Rómában, hogy eretnokség, akkor én azt visszavonom. De most jön a de: de az nem megoldás, hogy a lényegtől megkülönböztetjük vagy elválasztjuk a megjelenési formát. Hát mi jelenik meg? Ez a tiszta kartézianus gondolkodás. Mi az, ami megjelenik? A lényeg jelenik meg. A lényegnek van megnyilvánulási formája. És a megnyilvánulási formának a tisztítása, alakítása természetesen vissza kell hogy hasson a lényegre is. Szóval én csak azt akarom mondani, hogy nem értek egyet a Bokor hierarchia-bírálatával. Ez nem kell, ugye? Meg még nem tudom, hogy mivel. Nem is tudom, hogy mivel, mert nem ismerem. De a hierarchiát iszonyatosan kell bírálni. Bírálni kell, mert ez már intézmény, és az intézmény abban a pillanatban, amikor létrejött, már túl is élte önmagát. Szóval most nem akarok itt hosszan erről beszélni, legföljebb teológiai tanácsokat adnék, hogy hogyan kellene csinálni...

Obertné Magdi vagyok, Győrből. Az egész találkozási szólnék. Nem mondhatom magam sem filozófusnak, sem teológusnak, csak keresztény katolikusnak, aki a lényegre tör az ökumenében és mindenben, amiben közösen találkozhatunk, amit a Názáreti Jézus tanított nekünk: a szeretetben. És ebben találkozhat minden egyház, minden ember, mindenféle világnézet. A szeretet, ez legyen a lényege mindennek. Az, amit Jézus elhozott nekünk.

Deme Tamás vagyok egy másik „gallyból”. Nyíri Tamáshoz szól az első megállapításom. Feltételezem, hogy igent akar mondani, én igent vagy nemet kérdezek tőle. A toleranciát mint igaz szót, amely beárnyékolja mostanában a sajtót, meglehetősen unalmasnak és kevésnek tartom. Nem hinném, hogy akár a polgári demokrácia, akár az egyház vagy valamilyen kiengesztelődéssel megelégedhetnék a toleranciával, jöllehet ez alapfogalom. Nélkülözhetetlen. Kérdésem az, hogy egyetért-e azzal a gondolattal, amit Ancsel Éva mondott két évvel ezelőtt, mikor interjút készítettem vele. Megkérdeztem tőle, hogy ugye, az etika tanítás számára legfontosabb a tolerancia? Ancsel Éva fölnézett, ő, akit marxistaként, kommunis-taként zsidó-magyarként ismerünk, egyet biccentett és mosolyogva ezt mondta: „Nem, nem elegendő, mert onnantól kezdve, hogy Jézus Krisztus bevezette a megbocsátás fogalmát az emberiség számára, már nem elegendő a tolerancia”. Első kérdésem, egyetért-e ezzel Nyíri Tamás? Második kérdésem Lengyel Lászlóhoz szól. Természetesen nagyon el tudom

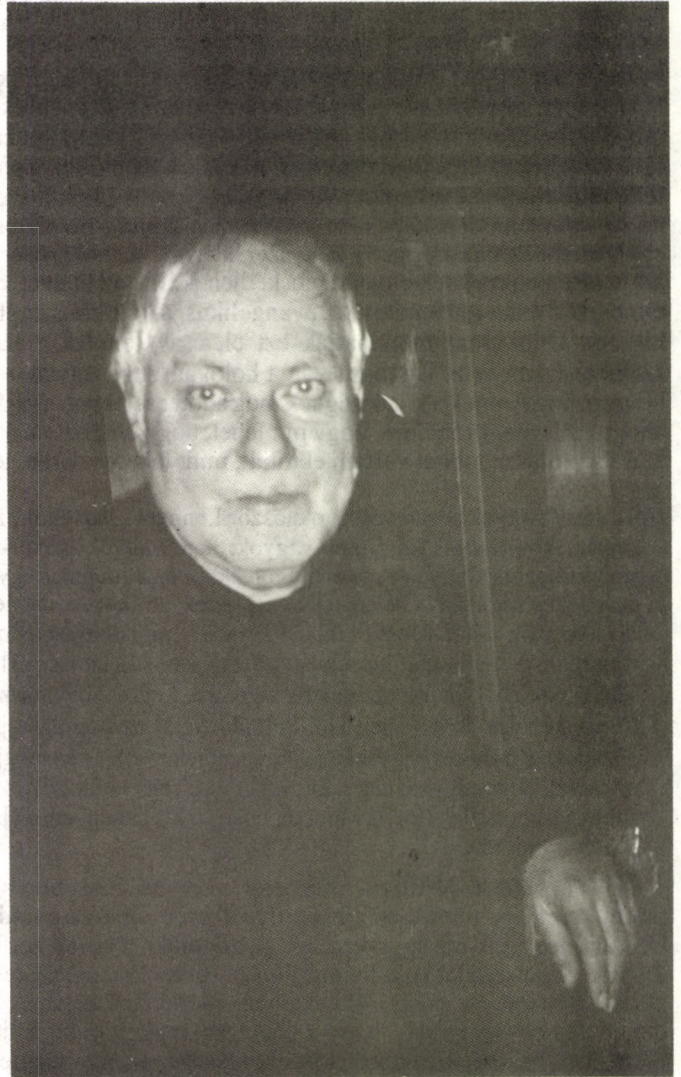
fogadni azt a játékos feltételezést, hogy az egyház legyen olyan magánszervezet, mint a bélyeggyűjtők. De kérdezem, vajon ez nem aránytévesztés-e? El tudja-e képzelni ő ilyen értelemben a dicsőséges szovjet hadsereget, mint egy gombfoci csapatot? És az összes következményeket. Attól félek, költői túlzásba tévednék. A harmadik kérdésem címzettjét a végén mondanám el, de előbb elmondom, nagyon sokat tanultam ma Demeczky Jenőtől, ő ugyanis azt mondta, hogy az ellenség, az egy furcsa kategória. Kicsit tovább gondolom, amit ő mondott. A barátság mindig kölcsönös, de érdekes, az ellenséggel nem így vagyunk. Ha valaki ezt a hitet vallja, amelyet ő is vall, annak valószínűleg azt kell mondania, hogy én nem lehetek ellensége senki másnak, de ez nem azt jelenti, hogy nekem nem lehetnek ellenségeim. Kérdésem tulajdonképpen az előttem ülő Jancsó Miklóshoz szól, ha akar, válaszol. Költői a kérdés: Nem olvassuk az evangéliumban, hogy amikor Júdás, az áruló megcsókolta a Názáretit, a Názáreti visszacsókolta-e? Ön, mint filmes, vajon hogyan látja? Szerintem a Názáreti visszaadta a csókot, elfogadta az árulótól az árulást.

Nyíri Tamás: A tolerancia az emberi együttélésnek nélkülözhetetlen, de nem elégséges előfeltétele.

Lengyel László: Én nagyon remélem, hogy senki sem akarja magát a dicsőséges szovjet hadsereghez vagy a Wehrmachthoz hasonlítani. Azt hiszem, hogy ez erős szereptévesztés lenne az egyházak részéről. De igenis nem megszenteltelítő, ha arra gondolunk, hogy valami magánszervezet jelenik meg és most a bélyeggyűjtőket nemcsak játékos ötletként mondom. Az, hogy Jézus hány emberrel és milyen intézményt alapított, ez jó kérdés és nem játékos. Nem állami intézményt alapított a zsidó államban. És szeretném hangsúlyozni, hogy ez fontos dolog: hogy magánszervezetként, a magán és a köz szétválasztásaként indul. Azt, hogy valaki meg akar győzni mását a hitéről, én ezt elfogadom. Sőt, hasonlattal élve, ha meg akarunk valakit győzni, hogy a hegynek arra az oldalára ne menjen, mert ott le fog esni, én ezt jónak tartom. Hogyha aztán mégis arra megy és leesik, az tragikus vétség, de ezt fönn kell tartani. Viszont egyáltalán nem hiszek abban, hogy attól, mert mondjuk egy egyház a társadalomban mint intézmény, nagyobb helyet foglal el a kisebb magánintézményeknél, ettől állami óriásintézmény rangjára kellene emelkednie. Ez az aránytévesztés, aminek a levét issza minden egyház. Nem kellene ezt tennie. És játékosan igenis el kellene játszani azzal a gondolattal, hogy ő elég óriás ahhoz, hogy ne legyen szüksége az államra. Elég nagy ahhoz; éppen azért, mert nem bélyeggyűjtő.

Jancsó Miklós: Nagyon megtisztelő Deme Tamás kérdése.

Igen lírai módon teszi fel. Ha az ember az Újszövetséget olvassa, az ottani közösség, azt hiszem, az olyasmis lehetett, mint a Bokor — el szoktam olvasni elég gyakran és visszagondolva erre, valószínűleg ilyen közösség lehetett. És, ha ilyen volt, akkor egész biztos, hogy visszacsókolta, akkor is, ha Istenként látta, hogy ő fogja elárulni. Sokszor még mi is látjuk, hogy ki az... Csókoljuk vissza még azt is!

Tüzed, Uram, Jézus, szítsd a szívemben,
Lángja lobogjon elevenebben!
Ami vagyok és mind, ami az enyém:
Tartsd a kezében igazi helyén!

Életem kútja, örök örömöm:
Fény a sötétben csak Te vagy nekem!
Hallod imám, és bármi fenyeget:
Nem hagy el engem, tart a Te kezéd.

Szorongat a Sátán, de Te velem vagy:
Hű szabadítóm, aki el nem hagy.
Ennek a világnak fekete egén
Lényed a csillag, sugarad a fény.

Életem kútja, örök örömöm:
Fény a sötétben csak Te vagy nekem!
Hallod imám, és bármi fenyeget:
Nem hagy el engem, tart a Te kezéd.

Jön az örök Nap már, közeledik Ő:
Menyei honba hazavinni jó.
Röpke pillanat, míg tart a keserű:
Jézus élénk jön, s örök a derű.

Életem kútja, örök örömöm:
Fény a sötétben csak Te vagy nekem!
Hallod imám, és bármi fenyeget:
Nem hagy el engem, tart a Te kezéd.

„A szelídek fogják örökölni a Földet”

Konrád György előadása

A szelídek öröklik a Földet. Valóban? De hiszen a gázhaláltól az éhhalálig a gyerek pusztul a legvalószínűbben. S tudunk-e magunk között szelídebbet a gyereknél? És vajon a szelídek parancsolnak-e az erőszakosoknak, vagy ellenkezőleg? Lett-e már valaki szelídség által nagy vagyon ura? Ha megtámadják, ha kismizni akarják, ha megrágalmazák, akkor vajon győz-e a szelíd, visszavág-e kettőzött erővel? Vitával, perrel, harccal, meg tudja-e védeni magát? Nem ő fog-e megszegyenülten elkullogni, — vagy jobb esetben — nem ő lesz-e az okos, aki enged, és hogy vajon a számár szenvedni fog-e, az bizonytalan, mint a kutya vacsorája. És ki a szelíd? Van-e olyan? A leggyengédebb költő is azt állítja, hogy szívében néha elidőz a tigris és a szelíd őz. Igen, ott az őz, de a tigris nemkülönben.

Tanúsíthatom, hogy a gyerekekkel sincs ez másképp. A mindenkivel együttérezni tudó, aki a halált és a jóvátehetetlen kárt nem bírja elfogadni, négy közül a legszelídebb gyermekem is, a vadállatokról szeret mesét hallani, és ha már valakibe átbúvik, ki másra esne a választása, ha nem a tigrisre. Vagy talán magadat gondoldod kiváltságosan szelídnék, kedves hívő, netán éppen pásztor? Hogy bármely vallás papjai olyan szelídek volnának, erről még nem volt alkalmam meggyőződni. Senki, aki emberrel foglalkozik, tanár és bíró, politikus és lélekgyógyász, ismétlem, senkinek sincsen hivatása által különös jussa arra, hogy szelídnék tarthassa magát, hiszen mind akar valamit a másik embertől, a hívőtől és a tanítványtól, a vádlottól és a betegétől, vagy akár az ismeretlen vevőtől, adózó és elvárásokkal ostromolja, biztatja, eltanácsolja. Nevelni, metszi, kötözi, kapálja, mint vincellér a szőlőtőkét, szeti, mint kertész a salátát.

Hasonlatok és példázatok vannak

bőviben, de aki- nek a másik érdekek nélkül tesszik, aki nem akarja téríteni, megmenteni, buzdítani, csak jóváhagyja, mint az utas a virágzó avagy a villámsújtotta fát, ahogy Krúdy Gyula nézte az étkező és iddogáló embert a szomszédos asztalnál, ahogy a gólyát szemléljük a képményen, tisztelve a szokásait és nem bolygatva elfoglaltságai- ban, tapintatosan, tehát nem erőszakosan, az olyan ember, aki ha kell szól és

segít, de nem tukmálja magát rá a többiekre, aki nem erőlteti rá a maga igazát a többiekre, aki nem gondolja és érezteti, hogy beavatottabban tud különbséget tenni jó és rossz között, mert feljogosítja őt erre a világnézete, a tudománya, a vallása, az elhivatottsága, aki ha remetelakban elmélkedett hosszú magányban, a barlangból kijövet nem prédikál a köztereken, és nem fenyegeti kárhózzattal a fejcsóválókat, egyszóval a tapintatos magaviseletben megmutatkozó valódi szelídség oly ritka, és annyira nincsen összekötte semmiféle testülettel, szervezettel, mesterséggel, társasággal, közösséggel, hogy senki se formálhat a szelíd nevezetre jogokat, semmiféle csatlakozás vagy odatarozás által, szelíddé nem lehet avatni senkit, mint lovaggá, doktorrá vagy szentté, tízezer könyv sem finomít szelíddé. És mégis vannak szelídek, lehet a foglalkozásuk

bába vagy autóbusszofőr, lehet, akár pápa is, a sorban akár a huszonharmadik, mintegy jeltelenek, titokzatosak, mert nincsen rá magyarázat, hogy miképpen vette rá az őz a tigrist, hogy szelíd cicaként ballagjon utána és véres hús helyett műzlit akarjon reggelizni.

Ne azért legyél szelíd, hogy te örököld a földet. Miért legyél? Csak. Hogy már most, ebben a szempillantásban tiéd legyen az egész világ. Most épp a napfény a havon és ez a friss lélegzet a mezőn. Most épp az a két párosodó korcskutya az árokparton, akik ezt az üzekedést minden biztonnyal a legerkölcösebb hátsó gondolattal művelik, és egy még elgondolhatatlan pici korcsnak adnak egyetértésben életet. Könyvet olvasol a világhódítókról és a világjárókról, birodalmuk, kalandozásuk a tiéd. Amit megnézek, az az enyém, akire

szeretettel gondolok, az az enyém. Ha megállok a Lánchídon vagy a Szentgyörgyhegyen, a látvány olyan szép és teljes, hogy föl sem tudom mérni a kincsemet. Ha új napra virradunk mi is, ha még sikerül szuszogni, nyújtózni, és ha kerül valami meleg ital a gyomrukba, ha némi helyváltoztatásra is képesek vagyunk, ha se golyó, se vérrög, se egy szembejövő kocsi nem végzett ki tegnap, ha az apokalipszis lovasai elszalasztottak, akkor megköszönhetjük a teremtésnek és a Teremtőnek, hogy ez mind van és benne mi is ebben a percben még.

Nemcsak a napfényben sárguló hó az enyém, hanem a rossz hírek is, amiket meghallgatók, nemcsak a birodalom, de a rabszolgaság is, és nemcsak a vértanú, de a hóhér is, enyém a tank és a rakéta, amely belecsap, enyém a terjengő olajfolt a tengeren és a szurkos sirály, nemcsak a gyéren szivárgó igazság, de az áradó, hazug közhely is, a remekmű és a tömeg-

gyilkosság, örököltem a földet minden csodájával és minden ocsmányságával. Lehet, hogy a csörtetők és törtetők, a dühösök és a harcosok, a szerzés és a siker mániákusai, az eltökélt mohók, akiknek soha semmi sem elég, a sértett gyanakvók, a maguk igazától elteltek nem veszik észre, hogy már most is az övék a föld.

Az kapta örökbe a földet, aki ezt felismeri. Nevezzük az ilyen embert szelídeknek? Aki ilyet keres, ne menjen messzire, ne kutasson a híres emberek lexikonjában. Talán éppen ő az, akivel egy ágyban vagy egy lakásban ébredsz, talán éppen ő az, akinek épp

csak hogy köszönni szoktál a lépcsőházban.

A szelíd nem vár jutalmat, nem azért teszi, amit tesz. Hát akkor miért? Csak. Biztosan nem azért, hogy örökbe kapja a földet, hiszen az máris az övé. Nem azért ad, hogy Isten megfizesse. Nem azért segít a gyengébbnek, hogy egy mennyei könyvelő a javára írja ezt. Az édenkert jutalma, ez a mennyei üdülőhotel ragyogjon inkább az utazási irodák prospektusán. Igen, az éhesek és a koplalók ott majd mennyei lakomákon dúslakodnak. Igen, a magányosok ott mind egy nagy körhintán ülnek kézen fogva és mézeskalácsházakban látogatják egymást. Ha nem a jutalomért és nem a földért, amely máris az örökrészünk, csak ki kell nyitnunk a szemünket, akkor miért? Még egyszer mondom: csak. A titok kapuján ne dörömbölj! Utóirat: Csak még annyit, hogy mindannyian képesek vagyunk a szelídség mérenyleire.

Dobner Győző előadása

Előljáróban szeretném elmondani, hogy nem egy hivatalosan bejegyzett egyház vagy közösség lelkészeként osztom meg a következőket, hanem inkább azoknak a mennonita-hutterita ősöknek mai utódjaként, akiknek nevéből és a történelemben betöltött szerepéről némelyek tudnak egyet-mást. Megközelítésemnek a vezérgondolata:

A szelídek fogják örökölni a Földet. Mikor jön el az ideje?

A Föld öröklése kihívás. Vajon ki tartozhat az öröklők körébe? A meghatározás egyszerű szövegelemző formája arra vezet, hogy a fenti szempont szerint elméleti (most alig pontos-

sítható) különbséget tegyünk ember és ember között. A szelídek örökösei lesznek a Földnek, akikről viszont a szelídség meg nem állapítható, nem osztozhatnak velük az öröklésben. Fel kell tennem a kérdést: A szelídség fogalma eléggé egyértelmű-e, illetve azonos-e — legalább megközelítőleg — a különböző filozófiákban? A másik kérdés, amit fontosnak vélek; vajon vonzó-e a kialakult meghatározás vagy a meghatározások nyomán a szelíd ember ideája. Ha megkérdeznénk a különböző társadalmi helyzetű, iskolázottságú, életkorú, nemű embereket (érdekes vizsgálat lenne), igen eltérő válaszokat kapnánk. De

valószínűnek tartom, hogy a válaszok többsége a szelídséget a bárgúság, vagy gyávaóság jelenségei közé sorolná. Ezt a szemléletet formálják évezredek óta a történelem eseményei, a polgári és állampolgári magatartásról kialakított erkölcsi elvárás, az emberi kapcsolatok építménye és rendszere. Ha nem egyértelmű a fogalomalkotásunk a szelídség meghatározásában, ha még az általánosan elfogadott és nagyra értékelt erkölcsi tanítás is elegyített erőszakkal, mint a helyes cél eléréséhez elengedhetetlen eszközzel, honnan jut el hozzánk a helyes ismeret, az a fogalmi tisztázás, amely képes elvezetni egy új felismerésre?

Ha végigtekintünk az elmúlt évezredek eseményein, bőségesen lesz módunk merengeni eltűnt birodalmak nagyságán, hihetetlen katonai erején, tökéletes adminisztrációján stb., míg végül feltehetjük a kérdést, miért tűntek el? A történészek bőséges tálalásában tesznek elénk választ vagy válaszok sokaságát, amelyek természetesen logikusak és tökéletesen illeszthetők az események menetrendjébe. De ha mindez valakinek nem elég, és a minden esetre vonatkozó lényegét akarja megragadni, akkor van esélye arra, hogy felismerje a törvényszerűséget: minden egymással szembehelyezkedő erőszak összegződik és a pusztulás irányába fejt ki teljes erejét. Az erőszak útján kivívott győzelmek szinte provokálják a végkifejlet mielőbbi bekövetkezését az erőszak rovására.

E tanúságok legalább két következtetést alakítanak ki és tesznek programmá. Az első általános, gonosz-sugallta: Ért el mindent, bármi áron, élvezd a hatalom gyümölcseit! A második a kevésbé népszerű: a „Hogyan juthatok el a helyes ismeretre, és hogyan rendelkezhetem a megvalósításához szükséges erővel?” kérdésre a jézusi: „Tanuljátok meg tőlem a szelídséget!” (Mt 11,28) felhívás elfogadása. Nyilvánvaló, hogy ez a felhívás nem az élet egy-két területére és eseményére vonatkozó kiemelt magatartásforma, hanem az egészre hatni akaró jellemző. Hogyan lehet megtanulni a szelídséget? Ha Jézus tanácsát fogadom el a fentiekre nézve, kézenfekvő, hogy megismerjem tanítását és életmódját. A jézusi tanítás az azt megelőző írástudói, farizeusi igazságot felülmúló igazságot hirdet. Az igazság a gonoszt jóval meggyőző, ellenség iránt is szeretetet nyilvánító magatartás, a szokatlan szembeállítás az általánosan tapasztalattal, illetve a gyakorlattal. A gondolkodásnak ez az átalakulása nem fakad természetesen a hirdetett több, az előző meghaladó igazság ismeretéből. Bármilyen erőteljes legyen is a hirdetett vagy tanító egyénisége, a tömeges követés lelkesítő jelensége aligha várható el, hiszen nem csupán a gyakorlatot soha nem keresztező elvekről van szó, hanem a gondolkodás teljes fordulatáról, tudatos átalakításáról. Ha ez valóban megtörténik, akkor az élet kérdéseire adott minden eddigi válasz új megközelítés kritikája alá kerül. Senki nem lehet tanítvány Jézus „szelídség iskolájában”, aki nem mutat kész-

séget erre az átalakulásra és átalakításra. A szelídség nem önálló, mástól elhatárolható tantárgy. Sőt! Az átalakuló gondolkodás ugyanis az élet egészére hat. Nem ad lehetőséget arra, hogy annak csupán egy területét érintse! Másrészt az emberi magatartás és szemlélet nem függetlenül az egészsőtől, hiszen szerkezeti egységben épül a többi jellemzővel.

Jézus, az örökséget ígérő, jól tudta, hogy az ilyen átalakulások nem folynak le krízisek nélkül. Ezért foglalkozik három éven keresztül a választott tizenkettővel. Kiküldési parancsa hasonló, életüket és meggyőződésüket társaikkal megosztó körök sokaságát, térben és időben terjedő láncolatát kívánta létrehozni. E gondolat megértésének a hiányából fakad a teljesítmény-központúság, amelyben elsorvad a teljes ismeret átadásának elkötelezett igénye — a valójában látszólagos, statisztikai eredményesség megragadása miatt. Az Ígéttevő azonban nem változtatja meg feltételeit a Föld öröklésére vonatkozóan. Nem is tehetné, csak az egész tanítás feladása árán. Ez azonban teljesen lehetetlen feltételezés. Ahogyan nem tehetett önmagával kapcsolatban engedményt, eljutván az áldozattá-válás záró eseményéhez, úgy nem tehet kivételt a szelídség útját nem vállalókkal, hogy a feltétel teljesítése nélkül mégis nekik adja a Földet, mert szelídség nélkül ugyan, de nemes célok érdekében fejtették ki tevékenységüket. A szelíd Föld-örököseket azonban nem fenyegeti az öröklés körüli vita. Eszükbe sem jut hivatalos dokumentumként lobogtatni brutális támadások során tanúsított vissza-nem-ütő magatartásukat. Tetteiket ugyanis nem az örökség iránti szemérmetlen sóvárgás vezérli, titkos hatalomvágy, a „majd egyszer eljön az én időm és megfizetek” bosszúszomja, hanem valami egészen más. A befogadott, megtanult és megváltozott gondolkodás szeretetteljes türelme. Új természet, amely nem kétarcú. Szokatlanok, de nem idegenek a földön. Nem harcolnak pozíciók megszerzéséért, és nem rettegnek attól, hogy elveszítetik. Amíg hűek maradnak a szelídség eszményéhez, helyzetük rendíthetetlenül szilárd. Az igazi veszély nem a testi életet kockáztató vagy anyagi helyzetükben jelentkező kisebb-nagyobb fenyegetés, hanem a szellemi erősségek feladásának kísértése (Mt 10,28). Ezért szükség van a szelídség élelítésére. Különösen azok-

ban az időkben (talán éppen napjaink figyelemre méltóak e tekintetben), amikor bizonyos változások azt igyekeznek sugallni: „Az örökség átvételének ideje immár elérkezett. Ragadd meg megszolgált, megszenvedett jutalmadat!”

A váratlanul bekövetkező lehetőségek csábítása megrendítheti még az elkötelezettek táborát is. Hiszen olyan könnyű igazolást találni minden elpártolásra, hűtlenségre! Minden szelídséget nélkülöző magatartásforma hivatkozik valamilyen erkölcsi tételre. A szelídség éleleteszményét meghirdető Messiás következetesen utasított vissza minden kihívást, amely királyi méltóságot, az övétől eltérő értékrendben kifejtendő hatalmi helyzetet kínált neki. A szelídség ugyanis nem illeszthető a hatalomra és erőszakra épülő hivatalos vagy magánzférába tartozó kapcsolatrendszerekhez. Minden ilyen kísérlet bevallott vagy be nem vallott kudarccal végződött a múltban, s úgy vélem, a jelen sem hoz új tapasztalatot e téren. Ennek ellenére mindig történtek és történnek kísérletek az együttműködésre. De még az elveiből engedő szelídség-tanítvány is hamarosan kellemetlenné válik akár az impulzív, akár a nyugodt erőalkalmazók táborában. Akkor válik a szelíd élet magatartása kipróbálttá, mikor az ellentétes, nem-szelíd út kihívása úgy jelentkezik, mint új lehetőség. Egyfajta logikával arról akar meggyőzni, hogy bizonyos pozíciók birtokában mennyiségi és minőségi értelemben szolgálhat a cél elérését, ilyen módon másokat is meggyőzni, örökösstárrá tenni. Ebben a törekvésben azonban kevés sikert ígér a körülmények változása, netán saját státuszunk, lehetőségeink köre, mert az út a másikkal önmagunkon keresztül vezet. Ahová magunk is eljutottunk, odáig tudunk vezetni másokat.

Ha szabály, törvény, rendelkezés vitathatatlan hatálya lép előtérbe, hogy a szelídségből fakadó célokat elérhessük, akkor a szeretet mindenre elégséges erőt adó levegője nélkül maradván nincs többé esélye a jézusi útnak. Csak a személyes vállalás és a személyes átadás tanítványi gyakorlata az, amely képes meggyőzni, bizonyossággal szolgálhat. A program meghirdetője, az Ígéttevő nem tartotta lehetetlennek azt, hogy az ember képes erre. Ezért lett emberré. Egy napon a birtoklás vágyától fertőzöttek elfogynak a Földről, azok is, akik kenődzetlenül törtettek féktelen szerzési

vágyukban, de eltűnnek az álszent kegyeskedők csakúgy, mint a humánus eszmékkel színesedett szorgos gyűjtögetők vagy a vallási köntösbe öltözött erőszak áhítatos képviselői is. A

szelídek pedig arra ébrednek, hogy a föld öröklését nem utasíthatják el maguktól, mert az egymással erőszakoskodó népek, eszmék hordozói, hadakozók és hatalmaskodók, ütésre emelt

és elvételre nyúló kezek megmértén híjával találtattak... És akkor várakozó, ünnepélyes csendben a szelídség és a testvérszeretet egymásra mosolyog.

Kamarás István előadása

De kik is azok a szelídek?

A kivont és a hüvelyébe dugott kard, a másokért halt hősi halál és a hősi halált megtagadó, miként a fény és az árnyék: komplementer fogalmak. Vannak és kellene is fegyvertelenek, erőszakmentesek, pacifisták, békebírák. A Bokor-mozgalomban igazán szép számmal. De kik a szelídek? Hadd szóljak most róluk. Tudniillik a kapává kovácsolt kard és a szőlőmetszőkéssé alakított lándzsa, a nem-harcolni, nem-fegyverkezni, nem-ölni önmagában még édeskevés. Az ember társas viselkedése nagymértékben belegyökerezett a természetbe, így tapasztaljuk, akár az anya és a gyermek, akár az eladó és a vevő, akár a hátvéd és a csatár, akár a tanár és a diák kapcsolatát vizsgáljuk. Megállapíthatjuk, hogy az egyik ember a másik számára szükséges, hogy a társas kapcsolatban mindig jelen van az agresszió (ami az antropológiában nem más, mint energikus kezdeményezés) és a gondoskodás. Nem másképpen, mint az állatvilágban. Mivel több az ember? Azzal, hogy agresszor vagy szupermamlasz is képes lenni? Egyfelől azzal, hogy az ítélő ész adagolni képes az agresszivitást és a gondoskodást, másfelől azzal, hogy a lelkiismeretes ember olykor embertársai többsége szemében ésszerűtlenül viselkedik, mert nem rúgja fel, nem jelenti fel, nem vág közbe, nem ellentüntet, még kenyérrrel sem dob vissza, sőt igen kétes kimenetelű, aszimmetrikus kapcsolatokba keveredik, szívesen ad anélkül, hogy bármit elvárna cserébe.

Ismertem egy szelíd embert. Az arcán látszott. Olyan széppé tette ez a tulajdonság. Hangja is olyan halk volt. „Én nem vagyok ilyen, soha nem is voltam, de nem is szeretnék lenni”-mondja egy leendő emberszelídítő, egyik tanítványom, egy elsőéves tanítóképzős lány. És mit mondanak társai? Hogy az emberek között a szelíd-

ség nem annyira, illetve egyre kevésbé jellemző, hiszen arról, hogy „szelíd”, többüknek a galamb és a bárány jut eszébe. Előfordul még a kutya, a macska, a kiscsikó, a növények, egy-egy esetben pedig a nagymama és a tejeskávé színe. Abban a tekintetben, hogy mi is a szelídség, elég nagy a bizonytalankodás még a társadalomban embertant tanulók körében is: vérmérséklet? tulajdonság? érték? erény? Még az a legegységelműbb számukra, hogy mi nem: szelíd az, aki nem vad, nem erőszakos, nem durva, állítják legtöbben, aki nem végletes, nem verekszik, nem vitázik. Aki nem hangos, kirívó, beképzelt, indulatos, önző, mondják néhányan. Ami a szelídségre vonatkozó állításokat illeti, nagy többségük számára pozitív fogalom, a legtöbük számára a szelíd, engedelmes, jó néhányuknak barátságos, nyugodt, kedves, türelmes, szerény, tiszta, jóságos, néhányuknak pedig alázatos, megértő, emberséges, egyszerű, őszinte, becsületes, szép, visszafogott, kiegyensúlyozott, bölcs, meghitt, jámbor, bájos, segítőkész, udvarias, önzetlen, jóindulatú, elfogadó, szemérmes, békeszerető, kitárulkozó, ártatlan, romlatlan, a tanítványosság megtestesítője. Néhányuk számára negatív tartalma is van: mamlasz, alkalmazkodó, igénytelen, meghunyászkodó, alázatos, engedelmes, félnék, idomított, terepszínű. A pozitív tartalmú szinonimákhoz néhány esetben hozzájárul néhány „de”: De azért önértékes, de azért megállja a helyét, de azért van véleménye, de azért aktív, de azért vannak vágyai. Így látják a jászberényi tanítóképzős lányok, akiknek többsége falusi, s testvéreik száma az országos átlag felett van. Ők is érzékelik, hogy ebben a tekintetben kisebbségben vannak, mert az átlagnál szelídebbek. Így védtelenebbek is, mint a többiek. Többen közülük szembeállítják ama róka megszelídítését a cirkuszi állatok megszelídíté-

sével. Nincs szelíd ember, mondja egyikük, csak a csecsemő szelíd, véli másikuk, vagy talán inkább csak a nő, gondolják többen az emberszelídítő hivatásra készülő tanítványaim közül.

A mostanság propagált nyugodt erő vagy pedig a védekezés erejéről is lemondó, semminek sem ellenálló és ezért a teremtésre és a csodára lehetőséget adó hamvasi „ájult gyengesség” az igazi szelídség? Konrád György szelíd szava a Charta tüntetésen vagy az MDF piac karitatív programja jelenetén az igazi szelídséget vad korunkban? Átadják-e a játszóteret vagy inkább résztvesznek-e a játékban a szelídek? Jámbor istenbohócai vagy a szelíd szigor következetes apostolai, akik a „követelek, mert szeretlek” elvet követve műveltetnek csodákat tanítványaikkal? Az „érted haragszom” vagy a „talpig nehéz hűségben” szelídsége jogosít fel inkább az örökségre? Ha csak a bárányé, mi legyen a szív okosságával és ravaszságával? Talán szelídítsük báránnyá Júda orozslánjait is? Csak bégessen a szelíd és ne ordítson, hogy nagyon fáj, vagy hogy „ne bántsd” a magyart, a demokráciát, a bosnyákokat, a zsidót, a szerbet, a keresztényt vagy akit, amit éppen bántanak?

De kik is azok a szelídek? Szelídek-e erőszakmentességet erőszakosan hirdető? A békeharcosok? A fundamentalisták? Szelídek-e azok, akik ugyan nem ütnek vissza, de önmagukat tartják kiválasztottnak? Szelídek-e azok a keresztények, akik úgy látják, hogy az egyház Nagy Konstantin óta letért Jézus útjáról? Szelíd-e a „tőlem azt csinálsz, amit akarsz” közbömbös toleranciája? A gyengességükkel zsarolók? A kővel dobálókat lágy kenyérral provokálók? Szelídség-e a „nem piszkolom be veled a kezem” szelídségéhez a profi módon szenvedők erőfitogtatása, a másikat a pályáról lemosolygók, a gögös por-szemek, a „jobb a béke” jegyében a párbeszédet el nem kezdők?

Manapság nem könnyű szelídek lenni, kiváltképpen ha az ember keresztény, mert könnyen kijátszhatják a szelídségével szemben az igazság aduját, elfeledve, hogy a szelídség, amennyiben a szeretetből fakad, minden színt (pirosat, zöldet, lilát és aranyat) überel. Pilátus kérdésére, hogy mi az igazság, Jézus szelíden hallgat. Vajda Mihály úgy véli, azért nem válaszolhat, ez esetben azért nem adhatja meg a császárnak, ami a császáré, mert az igazság, melyről tanúbizonyosság tétetik, vagyis a krisztusi igazság, amely szemben áll mindenfajta verbális belátással és tanítással, „nem rajtunk kívül van, hanem bennünk”. Ennek az igazságnak, vagyis a szelídségnek a jegyében javasolja az Új Emberben írott vezércikkében Aszalós János, hogy az elmúlt negyven év alatt történt igazságsértések megnevezésén kívül ne tétessen igazság. Természetesen joggal várhatta az igazságtevést sürgető kormánypártiak rosszalását, de nem számított püspökei nehezítésére, a „nem katolikus” minősítésre. Megkapta.

„Uram, segíts, hogy harmóniában élhessek azokkal, akikkel torkig vagyok” — olvasom pap barátom szobájának falán. Igen, az igazi szelíd nem fakír, olykor ő is dühbe gurul, olykor kardot is ránt. Szent Ferenc is szelíd erőszakkal mezítelenül küldi a szószekekre a prédikációtól — vagy talán éppen a kimondható igazságtól — ódzkodó testvérét. Aztán belegondol, majd mezítelenül utána indul s szelíden melléáll a szószekekre. Tarkovszkij Stalker című filmje talán a legnagyobb szerűbb újkori példázat a szelídségre. A Professzor — mert ésszerűnek tű-

nik — fel akarja robbantani a reménység helyét, mert a titok része. Az író durva mozdulatokkal öt ízben löki bele a pocsolóba a Stalkert, aki meg akarja fékezni az agresszort. A Professzor aztán szétszereli a bombát s eljut — ha nem is a szelídségig, de legalább a „véggépp nem értek semmit” csendjéig. Az író pedig — ha szavakkal nem is, hisz annyira még ő sem szelídült meg — átkarolja a Stalker vállát. A Stalker, a félkegyelmű — minden szelíd az, s a hangsúly itt a kegyelmen van —, a szelídség megtestesítője, aki azt prédikálja, hogy „higgyenek önmagukban és váljanak gyermeken gyámoltalanná, mert hatalmas a gyöngédség és semmi az erő”, végül is kétségbeesik, s a felesége lesz az, aki erőt ad neki. A felesége, aki aznap reggel így kiabált utána: „Hogy rohadnál meg! Átkozom a napot, amelyen megláttalak!”. Csak-hogy — erről gesztusai egyértelműen tanúskodnak —, az „érted haragszom” jegyében. Végül is a felesége vigasztalja a már-már hitevesztett Stalkert: „Én elmegyek veled, akard?” És béna kislányuk tiszta tekintetével képes a tárgyakat mozgatni. A hegyeket mozgató hit? A hit embere ebben a műben inkább Stalker, az éthosz megtestesítője pedig felesége, s a leghatalmasabb erő birtokosa ebben a filmben a kislányban megtestesülő, a csodát provokáló szelídség.

A szelídség igazságát, a verbális igazságokkal összehasonlító írását azal zárja le Vajda Mihály, hogy talán abban is igaza van Heideggernek — bizonyára az ördögi hatalommal kötött időleges szövetségének tanúsága

ez —, hogy a szent megjelenését a világban nem lehet tudatosan emberi törekvések — magyarán a politika — eredményeként kierőszakolni. Nem a politizálás, vagyis a polis, a felebarátok ügyeivel való foglalkozás ellen szól itt a filozófus, hanem az erőszakkal szemben lép fel, a „tedd hüvelyébe igazságod” szellemében. Amikor Szent Ferenc útja a csigáét keresztezi, megáll, s így szól neki: „Menjél testvérem, hisz te indultál előbb!” „És mit mondott volna akkor, ha valakinek az életét megmenteni sietett volna?” — kérdezem tanítványaimtól. Ésszerű és ugyanakkor humánus válaszokat kapok. Csak egy valaki kiabálja szelíden: „Ez esetben megelőzve őt, a csiga mondta volna ugyanezt!” Ugyanez a lány tanított minket arra is, hogy nekünk, szelídeknek igenis küzdenünk kell, de nem egymás ellen, hanem egymásért. És ha mégis vannak szelídek és van szelídség, mi lenne ennek alapja, biztosítéka, bizonyítéka?

Talán a létezők egysége, a minden létezőnek megadatott létből való részesedés. A szelídség, miként a szeretet, kockázatvállalás, s átmenetileg epizodikusán létfogyatkozást szenvedhet az, aki ad, de ha a létben egység van, akkor az átadott kenyerek és halak csodálatosan megsokasodnak. A tér-időben zajló kapcsolatokban a szelíd félreérthető, s még ma is előfordulhat, hogy olykor éppen két egymásért küzdő szelíd néz farkasszemet egymással! De ebben a rendszerben a farkas is testvér, s ha testvére talán bennünk — mint ama gubbiói toporványféreg — megszelídülhet és megszentelődhet.

Merza József előadása

Mivel bizonyára már eléggé fáradtak vagytok, és mivel Kamarás István is szeret állathasonlatokat alkalmazni (emlékeztek a három évvel ezelőtti hasonlatára is?), hadd mondjam el, hogyha átszálltok a Metrón a kismetróról a nagymetróra, az Andrassy út felől jövet az Astoria irányába, akkor láhattok fejetek beverését kockáztatva egy feliratot, amit kézzel írt oda valaki: „Száguldás az élet, mondta a csiga, és bedőlt a kanyarban.” Ezzel most azt szeretném, hogy legyen egy kis antiprotokolláris hangulatotok. Utána pedig hozzáfogok szövegem felolvasásához. Írásom címe:

Születésnap levél Heinrich Böllhöz avagy: Kiáltás művészekért

Kedves Heinrich, ez, egészen egyszerűen, csodálatos! Képzeld, mi is tele vagyunk mosópor-ügynökkel! Titkos összefüggés lenne hát a mosóporreklámok és egy társa-

dalom tisztátalan lelkiismerete között? Ha este kinyitom a televíziót, öltönyös vagy fehér köpenyes urak tárják fel a vegyszeres tisztítás műhelytitkait, s buzgó, csinos háziasszo-

nyok tanúsítják, hogy a szakemberek által ajánlott készítmények valóban tökéletes eredményre vezetnek. Istenem, mennyire irigylem ilyenkor azokat, akik közönséges piszokkal dol-

goznak: a szemetest, aki kiüríti a lépcsőházban bűzlő edényeket, az utca-seprőt, aki megtisztítja az autóbussz-megállót a cigarettavégektől, az anyát, aki megszabadítja kicsik és nagyok fehérenműjét mindenféle, olykor gusztustalan szennyeződéstől. Érzem a takarító ember határozott, célratörő tevékenységét és a fizikai piszok, nevezhetném kosznak vagy mocsoknak is, engedelmes visszavonulását, meghátrálását. Álmélkodom a magyar Frau Saubermann okosságán és szorgalmán, amellyel feloldja és elűzi a szennyet önmaga és szerettei ruháiból. Helyesen tette, hogy odafigyelt a vegyészekre, a kereskedőkre és ügynökeikre, aminthogy igen gondosan járt el az az apuka is, aki egészen Angliáig utazott, hogy megtalálja a legkiválóbb fogkrémet családja

s z á m á r a .
Lám, friss szél lengeti a habfehérre mosott vásznakat, s fehéren-üdén csillognak a körültekintő emberek fogai. Gazdáik elnyerték jutalmukat: megszerezték a tisztaság érzését és örömet, mivel odafigyeltek a hozzáértők szavára és annak megfelelően cselekedtek.

Heinrich, én nem érzem magam tisztának, tehát azt sem tudnám mondani, hogy örülök. Köröttem átlagpolgárok, politikusok és egyházi emberek szóban és írásban kijelentik, hogy ők bizony tiszták, mentesek a múlt piszkától, átjöttek az új világba, szép tisztaságukhoz jutottak anélkül, hogy ígértek volna valamit a bukott, istentelen hatalomnak. Hangjuk vagy írásuk oly magabiztos, hogy gondolkodóba ejt. Hangjuk és írásuk a sikeres emberé, aki törvényt és erkölcsöt diktál, újból meg akar nekem magyarázni valamit, amit értenem, hinne és követnem kellene. Lelkiismeretemmé szeretnék lenni, mint egy buzgó mosóporügynök, hogy megtisztulva léphessek be a tiszta, új világba. Én azonban

nem vagyok sikeres és gyanakvó macacssággal nézek magam körül. Nem látom a tiszta, új világot, akármerre és akármeddig nézek.

'89 karácsonyán írt levelemben azt kérdeztem Tőled, Tőletek, hogy miként látjátok az emberi jószág és gonoszság esélyeit. Amíg írtam, István fiam az aradi főtér egyik beszögelléséből fényképezte az éjjeli tűzijátékot, hogy majd másnap a temesvári temetőben készítsen jól sikerült, tehát iszonytató képeket a megkínzott, kiásott halottakról. Múltak a napok, s velük együtt a szép, bár megalapozatlan remények. Nem válaszoltál. Mi nek is tette volna? A kijózanodás hamarabb megtörtént, mintsem leveled ideért volna. Heinrich, hol van a mennyország? Mennyi ideig jönnek onnan az üzenetek? Jobb volt, hogy

Kritikusan nézve gyenge ez a remény. Ki kockáztat érte? Bizony, csak a bolondok. Pál bolond volt, Te, kedves Heinrich, szintén, s még Wallrafot is megerősítetted bolondságában. Az elmeorvos mai terminológiája, ha jóindulatú akar lenni, paranoiásnak nevezi az efféle alkatokat. Én is az vagyok, paranoid személyiség szerkezetű. Papírom van róla 13 éve. A papírt nem vonták vissza. Nagyon jó ez így. „Tudja Ön, ki a paranoiás?” — kérdezte a vizsgáló orvos, miután magánszorgalomból firtatván fizetésem nagyságát és egyéb körülményeimet, képet alkotott arról, hogy mit veszíthet az előtte álló bolond. „Paranoiás az az ember, aki túlzott jelentőséget tulajdonít bizonyos dolgoknak más dolgok rovására.” Nos, mi a véleményed erről? Ugye szép,

hívore illő jellemzés? Vállalni lehet. „Készebb vagyok meghalni, mint Téged megbánni” — énekeljük templomainkban. Ha komolyan gondoljuk, nem tulajdonítunk túlzott jelentőséget egyvalaminek minden másához képest? Ugyanakkor, a templomon kívül, nem nyüzsgögnék körülöttünk a pénz, a fegy-

ver, a hatalom paranoiásai?

A mellettem álló lelkiismeretnek, a tanácsadó ügyvédnek, Isten ügynökének ilyenkor várom a segítségét. Amikor olyat kell vállalnom, ami nem néz ki jól. Ami ellen az első lépésben tiltakoznék, mert megaláz, megszegyenít, esetleg kifoszt, s a második lépésben jövök rá, hogy csakis ezt vállalhatom, mert ez illik a szelídek logikájába. Keresem ezt a lelkiismeretet hitem írásaimban és keresem minden mai emberi megnyilvánulásban. Írhatnék Neked panaszevelet arról, mennyire nem találok ott, ahol lényege szerint lennie kellene: egyházamban. Püspökeink a nyáron megszerkesztettek egy nyilatkozatot, amelyet meg kellene

Kissingerre hallgattam, aki '91 tavaszán keserűen jegyezte meg: itt háború lesz? Ne haragudj, nem a tisztelenség beszél belőlem, amikor ma, '92 karácsonyán már nem teszem fel Neked naív kérdéseimet. Mit válaszolhatnál rá, Te, Európa kétségbeesett jó embere, legdühösebb a szelídek között? Te is tudod már azt, amit a Názáreti tudott, s amit az utópisták nem tudnak vagy nem akarnak tudni: a világ végéig ölni fog a gyűlölet. Az Ország a szelídekben áll fenn. Az Ország nem rajzolható térképre. Az Ország üzenete és ígérete a szelídeknél van: ők adják át egymásnak, míg megkapják az örökséget. Mikor? Jézus sem tudta.

köszönöm nekik, hiszen végre mégiscsak leírtak valamit arról, hogy volt egyszer egy Zsinat, ahol védelembé vették a szelídeket, de tudom, hogy a szívük mégis másutt dobog, mert több katonai zászlót szenteltek meg, több szalagot kötöttek fel, mint ahányszor tanúskodtak a bíróságon egy olyan fiatalember mellett, aki a szelíd Jézusra hivatkozott a fegyveres szolgálat visszautasításakor. Ez utóbbit egyszer sem tették. Írjam meg Neked, hogy buzgón szervezik hazánkban az emberölést megtiltó Jézus emberölési parancsnak esküvel engedelmességet fogadó híveinek lelki gondozását? S ebben a pillanatban még nem az a főgond, hogy milyen legyen a harcos zubbonyában tartandó strapabíró imádságoskönyv kötése, hanem az, hogy egyformán tábornoki rang jár-e minden felekezeti tábori püspökének? Nagy felekezet, nagy rang... . Panaszkozhatnék Neked, Heinrich, hogy nincs remény, de minek. Éppen Neked mondjam, aki vulkán módjára ontottad mérgeket a hazug politikusok, prelátusok, funkcionáriusok ellen? Képzeld ide hozzánk a 25–30 évvel korábbi német helyzetet a nálunk is megjelent dübörgő bakancsú fiatalokkal együtt, s már prüszkölhetsz is a mosóportól, amellyel inkább közéletünk egyes szereplőit kellene megfürdetnünk. Az igazi piszok nem a pelenkában van.

Moralizálni viszonylag könnyű. Mondatokat kell felolvasni a Bibliából, és sírni vagy mennydörögni. Nem azt mondom, hogy ez mindig könnyű, s időnként nem életveszélyes, s azt sem állítom, hogy nincs kor, amikor a jajgató próféta az egyetlen hiteles jel a világban. Kellene most is egy biztos hang, mert a halálbüntetést megengedő új katekizmus megjelenésekor újból tisztátalanságot érzek. Amikor négy évvel ezelőtt megalakítottuk a Halálbüntetést Ellenzők Ligáját, akkor olyan emberi *kézfogás*nak voltam tanúja, amelynek részese volt jogász és szociológus, újságíró és filmrendező, ügyvéd és matematikus, katolikus, protestáns, zsidó és nem-hívő — bár nem vallottunk egymásnak vallási meggyőződésünkről. A Liga jel volt a világban, akkora-amekkora, az új katekizmus — e tekintetben — nem az. A minap három fiatalember adott át egy aláírásgyűjteményt az országgyűlésnek. Az aláírók a kötelező katonai szolgálat eltörlését kérték. A három fiatalember cselekedetét is prófétai jelnek tekintem, akkor is, ha tervük

ebben a pillanatban kudarcra van ítélve. Tudták ezt a tudósítók is, a képi információ szakemberei, hiszen a fegyvert markoló erős harcosok díszmenetét csatolták hozzá, majd a boldog hozzátartozókat ábrázoló szokásos képsorok következtek, amelyeken patyolatliszta ruhájú kisgyermeketek integettek a katonák felé. Úgy, ahogy a győztes katonák gyerekei szokták. Haldokló szarajevói, karabahi, örmény, szomáliai stb. gyerekeket nem vetítettek, a kafarnaumi századost is békében hagyták. A képek láttán megvizsgáztalódhattak azok a politikusok, katonák és honanyag, akiket elszomorít, hogy vannak olyan fiatalok, akik többre becsülik az ágytál mosogatását, mint hazájuk biztonságának fegyveres megvédését.

Moralizáljunk?

Olasz barátom nemrég mentegőtődzve adta át don Lorenzo Milani 1965-ös perének anyagát, mondván: ezek régi, talán elavult dolgok. Ő, mondtam neki, korántse higgye, ezek még érdekesek lehetnek nálunk. Élénken él ugyanis emlékezetemben az a pillanat, amikor korábbi harcostársunk, ma országgyűlési képviselő, először mondta ki a szót: ideje felhagyni a lelkiismereti tiltakozás dicséretével, hiszen nemsokára mi leszünk hatalmon. Félő tehát, hogy valakik előbb-utóbb nálunk is megfogalmazzák a toscanai tábori lelkészek tételét: a lelkiismereti tiltakozás a haza megsértése, idegen a keresztényi szeretettől és a hitványság kifejeződése.

Moralizáljunk, Heinrich, vagy írjunk szatírárt? Gyötörjük magunkat a szolgálatmegtagadással, amikor inkább azért kell aláírást gyűjteni, hogy diplomás emberek emberhez méltó hangon beszéljenek egymással a politika színterén, vagy hogy harcoljunk a mindennapi gyűlölet ellen, hiszen „egyik ember annyi, mint a másik”? Napról-napra változik a véleményem. Leszoktam a szatíráról, mert úgy látam, hogy azt csak a régen élt zseniknek engedik meg. Bízom az értelemben, a morális tételek igazságának és szépségének meggyőző erejében, de azt is tudom, hogy az ember az igazságra is képes nemet mondani. A morális tisztulás nem mosópor-ügy. A szellemi piszok ellenáll.

Van-e más módszer? Még van. Az utóbbi időkben művészekért kiáltok, akik a szív felől tudják megközelíteni az embert. A szívnek is megvannak a maga érvei, matematikus létemre is

tudom ezt. Tehetségek kellene, akik varázserejükkel elérnék, hogy más emberként álljunk fel székünkéről, mert *megütötte* szívünket az, amit láttunk, hallottunk. Ha tudnál kérni valamit Istentől, mondd meg neki, hogy egyesek úgy látják itt a Földön, hogy jó tollú írókra, szép hangú dalosokra, áldott kezű képzőművészekre lenne szükség, akik betűbe, hangba, festékbe, kőbe tudnák öltöztetni a szelídség üzenetét. Az erőszak elvetésének parancsát. Úgy, hogy az, akinek lelke van, azonosulni tudjon vele. Életművészek is kellene, akik vonzóan élnek, kevesebbet okoskodnak, de tehetségesek. Akik pótolni tudnák az esetlenkedő értők hiányait. Igen, gondolataimnak ez a vége, s ezért a levél. A művészekért.

Heinrich! Nekem ezt a levelet nyilvánosan fel kell olvasnom egy teremnyi közönség előtt. Nem merek lágyabb húrokat pengetni, mert rettegek attól, hogy rámjön a bögés. De hát nem különös az, hogy ha igazán meg akarom beszélni mai dolgaimat, akkor egy hét éve halott, önmagát agyoncigarettázó íróhoz kell szólnom? Ha időszerű lelkiolvasmányt akarok forgatni, akkor egy biofizikus imáit, egy volt ifjúságvédelmi felügyelő passzusait vagy egy közgazdász tépelődéseit kell kezembe vennem? *Ez* a huszadik század tanulsága? Laikusok szólaltatják meg az örömhír hangjait? Illyés, Sánta, a Gruppe 46, Cesbron, West? Vagy még a nagy égés előtt a gyermekhangra zsoldárt író Babits? Istenem, de jó lenne, ha ma is megszólalnának a szelídség szép szavai, és nem tudná elnyomni őket a harcias tábornokok vagy a felbátorodott történészek új indulója! A hazug, kétnyelvű dal: a *nem* mögött a mélyben alattomos vággyal meghúzódozó *igen*. Írni kell, dalolni kell, zenélni kell arról, hogy nem erény az engedelmesség, és lehet, hogy katona, de nem ember, aki másokat parancsra megöl.

Ennyi az egész. Se pontok, se program, se koncepció? Ma ennyi. Vége a levélpapírnak, drága barátom. Ekkorrára méretezték. Nem szégyellem magam, hogy okosságok helyett inkább szelíd barátaimra emlékezem. Köszönöm Neked is az örökséget, amit átadtál. Megőrözm és továbbadom. Ezenközben a múlt és a jövő szelídjeivel együtt óvom a remény védtelen, imbolygó lángját. Talán mégis igaz! Talán, egyszer, majd megkapjuk a Földet. Isten veled...

Elnök: A következő 20–25 percben - a tervek szerint - az előadók szólnak hozzá egymás előadásához.

Kamarás István: Kérdezek Merza Jóskától, nem is én kérdezem, hanem Böll: Kedves Josef, mit gondolsz arról, ha egyszer valamilyen módon mégiscsak van katonaság, akkor egy szakasznak mire van nagyobb szüksége: egy őrmesterre, egy lelkészre vagy egy pszichológusra?

Merza József: Nekem is van kérdésem, mert Konrád György ebben az — igazán szabad isteninek neveznem — eszmefuttatásában a csak-ot tette meg egyfajta argumentumnak. Én, valahányszor Konrádot olvasok, mindig megcsodálom, hogy vannak olyan humanisták, akik így vallanak: „Számomra a rámtörő ellenség elpusztítása nem módszer, nem tudom vállalni”. Örülnek, hogyha megmondanád, mi él benned a csak-on túl, ha ez egyáltalán elmondható. Tehát mondjuk azon a lelkiismereti biztonságon és megnyugvácson túl, amivel egy szelíd ember este a párnára hajtja a fejét. Ezen túl van-e valami racionális vagy lélektani vagy más érved arra vonatkozóan, hogy miért csinálod te ezt? A „csak” — nagyon jó stílárús húzásnak! De hátha most elkapjuk őt, és nem tud majd ilyen röviden válaszolni. Én ugyanis azok közül a nyugtalan és türelmetlen és erőszakos emberek közül való vagyok, aki bevallja, hogy ő azért szelíd, mert megértette, hogy neki szelídség kell lennie, de természetében nagy erőszakosságok vannak elrejtve. Tehát transzcendens motívumból igazolom a magam számára, hogy ezt érdemes csinálni. Tudnál-e mondani valamit arról, hogy igen, van nálad is transzcendens motívum, vagy ha nincs, akkor mivel tudnád megvilágítani számomra a csak-ot?

Kamarásnak nem tudok válaszolni, nem vagyok olyan flott vitatkozó; lépcsőházi gondolkodó vagyok. Tulajdonképpen az egész szakasznak a legjobb volna hazamenni, káplánostól és mindenestől hazamenni!

Konrád György: Kedves Jóska, nem tudok válaszolni. És nemcsak hetvenkedésből írtam azt, hogy a titok kapuján ne dörömbölj. Valamit azért fogok mondani, mert vannak olyan gondolatok, amiket el lehet mondani szóval, és azt mondjuk el szóval, és amit nem lehet, vagy csak giccsesen lehet, azt ne mondjuk el, mert voltaképpen nem lehet. Néha a költészet éleslátásával, a köznapi társalgásban ugyanúgy, mint az irodalomban, rátalálunk. De hát rögtönzőként az írók gyöngébbek. Ami pedig azt a gondolatot illeti, hogy azért legyek-e szelíd, mert ez egy transzcendens kötelezettség, vagy valami másért, akkor talán én azt mondanám, hogy a szelídség immanens jó érzés annak, aki az, amint hogy megfordítva: a nem-szelíd általában csúnya. Valami vonakodás van az emberben a csúnyától.

Merza József: Tudod, az ember ilyenkor csak azért csodálkozik rá egy Konrádra, mert a kommunista alapon történő szelídség egyszer bedöglik. A történelem azt mutatta, hogy a jó kommunisták, amikor betelt a pohár, akkor emelik a fegyvert. Vagy bekövetkezik a katasztrófa-hely-

zet, akkor a kommunista felmondja a szolgálatot. Te hosszasan mondd, és a hatalmi helyzet megváltozása után is mondd valójában ugyanazt a szöveget. Valami más humanizmusnak kell rejlenie, mint amilyen az az álságos humanizmus, amelyben az a drága jó ember, aki csak mondja, hogy szelíd vagyok...

Konrád György: Kedves Jóska, biztos, hogy humanisták vagyunk?

Merza József: Azt én nem tudom, de valamilyen szót használnunk kell.

Konrád György: Igen, igen, de hát ha humanisták vagyunk, akkor milyen az az ember, akire büszkék vagyunk? Úgyhogy nem biztos, hogy humanisták vagyunk. Lehetséges, hogy a humanizmus maga dráma? Heves dráma? Tehát ha valaki valamit folyamatosan csinál, akkor az talán ennek a mindennapos belső színházi eseménynek a nyugtával adódik így. És hogy miért mondom mindig ugyanazt? Hát mert ugyanaz vagyok.

Merza József: Jó, én pimaszabb leszek: azért, mert ez a fajod — azaz te is a szelídek fajtájából való vagy —, és nem tudsz mást mondani. Ezért fogalmazok élesebben. De nem akarom kisajátítani ezt a vitát magunk közt, csak annyit szeretnék mondani: tényleg lehet, hogy a humanizmus helyett valami más szót kell használnunk, ahogy a pacifizmus helyett is mást kell használnunk. Én nem vagyok pacifista, úgy gondolom. Tehát itt történetileg elfogadott szavakat kellene egy kicsit átfogalmazni. Most csak a múlt századra gondolok, a polgári engedetlenségnek a Kommunista Kiáltvánnyal nagyjából egyidejűleg megfogalmazott gondolatára Toraútól, mondjuk Romain Rollandon át, aki Svájcban nem volt hajlandó szolgálatmegtagadásra bízattatni a franciákat vagy a németeket, mert ő Svájcban biztonságban volt, egészen Albert Schweitzerig, akit a franciák kiutasítottak Gabonból, pedig jó ember és csodadoktor volt, de német állampolgár is. Tehát példának, humanizmusoknak és keresztényi meggyőződésnek a sorai vannak előttünk. Ezeket vizsgáljuk tulajdonképpen napjainkig, hogy melyik bírta ki az időnek a próbáját, és melyik az, amelyik tulajdonképpen csak kedves beszéd. Ebbe a keretbe helyezem én el a te humanizmusodat, és ebben igyekszem vizsgálni azt most, a 20. század végén.

Dobner Győző: Úgy éreztem, hogy Merza Jóska nem válaszolta meg igazán azt a kérdést, hogy mi szükséges jobban a hadseregben a fiatalságnak: egy őrmester, egy lelkész vagy egy pszichológus. Én arra szavaznék — mert magamnak is föltettem a kérdést —, hogy egy kivetkőzött őrmesterre volna leginkább szükségünk, aki papi szolgálatának tekintené, hogy megmagyarázza: miért vetkőzött ki a honvédruhából.

Elnök: Azt hiszem, elérkezett most az ideje annak, hogy előadóink, akik olyan szerények és olyan tömören foglalták össze gondolataikat, átadják a szót nekünk, nektek, mindenkinek, s így megkezdődhetnének a hozzászólások, kérdések, javaslatok.

Kovács Géza vagyok, kérdésem Merza Józsefhez szól. Szimpatizálok a hozzáállásával, mert keresztény vagyok, Jézus Krisztus követője. Mégis az a kérdésem, hogy mit kellene csinálni Szomáliában, hasonló helyzetekben, fegyveres segítség helyett?

Merza József: Nem tudom, mit kell csinálni Szomáliában. Nem kell előidézni szomáliai helyzetet, ennyit tudok csak. Szomália Afrika „szarván” van. Afrika szarván lévén, kitűnő stratégiai támaszpont volt, amelyre atomrakétákat lehetett telepíteni. Na most, aki jól ismeri a történelmet (én kevésbé ismerem), az pontosan meg tudná mondani, hogy ezért a szarvért milyen küzdelmet folytatott egymással a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok. Anni most ott van, ennek következménye, öröksége. Csak azt tudom mondani, hogy nem kellene előidézni olyan helyzeteket, ahol bandák ölik egymást.

Róbert László: Az előadás nagyon tetszett. Ugyanakkor eszembe jutott egy fiatal római jezsuita, aki így kezdte a nem tudom milyen kérdésre adott válaszát: Kedves barátom, az evangélium az nem lekvár. Megdöbbsentem ettől a szótól. Kedves barátom — mondtam neki —, magyarázza meg! Ezt válaszolta: Nekünk itt most Rómában a kufárokat kikergető Jézusra van szükségünk. Átugrok egy másik kontinensre egy mondat erejéig: Camillo Torres, ez a kolumbiai domonkos szerzetes, miután nem bírta tovább nézni a bogotai kültelkek életét, fölvonult a hegyekbe; nem tudom, ölt-e vagy sem, de fegyvert vett a kezébe. Az én kérdésem tehát az, hogy a szelídség (amit én sokkal totálisabb értelemben csak szeretetként tudok értelmezni) és Camillo Torresnek a hatékony szeretetről mondott szavai és cselekedetei (fölvette a géppisztolyt és fölvonult a hegyekbe) hogyan illeszthetők össze. Helder Camara recifei bíboros hogyan mondhatta egyszer azt, hogy „ha Jézus ma élne (ez a halálbrigádok idején volt), akkor nem lehetetlen, hogy ő is visszalőtt volna”? Nekem ez azóta is problémám, és boldog vagyok, hogy itt köztetek kérhetek erre a dilemmámra választ.

Merza József: Hangyafészekbe nyúlunk itt bele, ha ezt a kérdést elkezdjük piszkálni, és az az érzésem, hogy ez nem is előadóasztalhoz való kinyilatkoztatásokra alkalmas téma, hanem beszélgetésekre. Most talán maradjunk abban, hogy Camillo Torres derék ember volt. Nyilvánvalóan átélte azt, hogy Brazíliában 20 % veszi el vagy éli fel a nemzeti jövedelemnek a 75 %-át. Megrendítette az a plasztikus kép, hogy egy anyának újságpapírra kell szülnie a gyereket, nem tudom hanyadikat. — Teljes joggal mondhatta Torres, hogy „az Isten verje meg az egész rendszert, én elmegyek lőni, mert itt se a pápa, aki vörösbehúzott Mercédeszen hajt végig Bogota utcáin, se pedig a kollaboráns püspökök nem segítenek. Itt minden remény a puskában van. És akkor a kötelelet fonó Jézus Krisztus van a lelki szemei előtt.” A forradalmi teológiának az a lényege, hogy a legkisebb parasztnak a kunyhójában is ott van Jézus Krisztus és Che Guevara képe egymás mellett. A solentinamei tó mellett pedig Ernesto Cardenal a parasztjaival arról beszélget, hogy forradalommal meg kell döntenünk a rendszert, mert ebben a helyzetben Jézus evangéliumából ez következik. Szörnyű nehéz helyzetben vagyunk, Laci. A kérdés nem az, hogy Camillo Torres a mennyországba vagy a pokolba jutott-e, hogy Szent István a mennyországba vagy a pokolba jutott-e, mert megvakított valakit és ölmet öntetett a fülébe, vagy felnégyelt valakit és különböző helyeken közszemlére tette, és aztán jóságosan letérdelt Szűz Mária előtt stb. A kérdés az, hogy lehetséges-e az evangéliumból egyértelmű tanulságot levonni, hogy mit kell csinálni, vagy nincs egyértelmű tanulság, és akkor hagyjuk abba az egészet.

Itt át kell térnem azokra a szkeptikusabb hangokra, amelyeket esetleg ebből a H. Böllnek írt levelemből ki lehetett hallani. Ez nem volt túl optimista hangú levél. Van egyértelmű üzenet a világ számára, vagy nincsen? Ha van, akkor meg kell vizsgálni minden egyes esetben, hogy Torres miért ment a hegyekbe, miért ment a pápa vöröshuzatú Mercedesben akkor, amikor tudnia kellett a titkos szolgálattól, hogy ötezer bogotai gyereket kivittek a városból, mert szipóztak, és nem akarták, hogy a Szentatya lássa, hogy szipóznak a gyerekek... az autóknak a kipufogócsövéből szipóznak ezek a gyerekek... Miért ment oda? Miért áldoztatott meg vezető személyiségeket? El kell döntenie. Miért csinálja Wojtila, amit ma csinál? Most ezekre nem lehet szentenciákat adni innen az asztaltól. Én nem tudok általában nyilatkozni. Általában csak azt tudom mondani, hogy nyitva látom a mennyek országát és benne a szelídeket. Ezzel slussz! Utána nem vagyok hajlandó általános kinyilatkoztatásokat tenni, csak azt, hogy a hadsereg a pokol találománya. Egyébként minden egyes emberrel a saját életútját kívánom végigkísérni, és nekik elmondani, hogy az ő életükből merre lehetett volna kanyarodni.

Dobner Győző: Azt gondolom az előbb elhangzott kérdéssel kapcsolatban, hogy azok a magatartásformák, amelyekről szó volt, a forradalmi teológiának a következményei. A tettük magyarázatát, azt hiszem, csak a kétségbeesésben találhatnók meg vagy találhatják meg, és én nem hiszem, hogy a kétségbeesés valamilyen megoldáshoz elvezetne bennünket. Azt gondolom, hogy csak az áldozattá válás az egyetlen kivezető út.

Konrád György: Róbert László kérdéséhez hozzátenném adatként azt, hogy manapság Latin-Amerikában elég sok író és újságíró ölnék meg, ezt én a Nemzetközi Pen révén elég pontosan, nevek szerint tudhatom, de hogy kik a gyilkosok, hát ez bizony bonyolultabb dolog. Ezek néha olyan halálosztagok, amelyeknek tagjai rendőrtisztek is lehetnek civilben, akiknek a kilétét soha nem fogjuk felfedezni. Ölnék a gerillák is, mert az újságírók, írók valami olyasmit írtak, ami azoknak kényelmetlen. Úgyhogy Peruban öl a kormányzat, és öl a Fényes Ösvény nevű gerillaszervezet. Ez is, az is öl. Ezért a jámbor perui nem is tudja, hogy melyik a gyilkos, mert mind a kettő az. De ezzel nem kívánom azt mondani, hogy én (aki, ugye, nem akarom általános elvekből levezetni a gondolkodásomat) soha, sehol nem tudom elfogadni azt, hogy valaki fegyverhez nyúl. Szeretném megjegyezni, hogy magam is nyúltam fegyverhez '56 októberében, pontosabban igazán november 4-én, de nem találtam olyan embert, akit le akartam volna lőni. Végül is ugyanolyan tiszta volt a fegyver csöve, amikor elástam, mint amikor felvettem. De vannak esetek, történetek, amikor átélem azt, hogy ez volt a lehetséges

magatartás, a fegyveres önvédelem. Ilyen eset a történelem kezdeteitől mind a mai napig sok van. Ennek ellenére nem gondolom, hogy aki öl, az ártatlan. Még akkor se, ha a gyereket védte meg — mert ilyeneket szoktak nehéz találos kérdésekben mondani: „Ha ott vannak a gyerekeid, és jön egy szadista örült, és másként nem tudod a gyerekeidet megvédeni, belelősz-e?” Igen, bele, ha van egy pisztoly a kezemben, és valóban nincsen más megoldás, de utána gyilkos vagyok, és ezt viselem, amíg élek. Az ember együttél a cselekedeteivel. És minthogy ez a kelepce ilyen laboratóriumi tisztaságra van megfogalmazva, megkérdezhetjük magunktól, hogy a jóra való szándék valóban nem talál-e semmilyen más utat-lehetőséget, csak a fegyverfogást mint pl. olyan esetekben, amit Róbert László említett. Ilyen esetekhez én is hozzá tudnék tenni még egy párat: ha Braziliában, ebben a voltaképpen gazdag országban nem tudják pontosan, hogy tíz vagy húsz millió, de ilyen nagyságrendű gyerek csavarog, voltaképpen hazulról elküldve, mert a szülők nem tudják eltartani őket, és ezek a gyerekek bandákban jönnek össze, és néha Rio de Janeiró előkelő partján végigrohannak mindent letarolva, s ezeket a gyerekeket néha halálosztagok egyszerűen kivégzik. Más alkalommal kocsiba rakják őket, és elviszik olyan börtönbe, ahol meg szoktak halni. Rettenetes dolgok történnek a világban, de amikor egy ember keresi azt, hogy hogy segíthetne, ha éppen elhatározta, hogy segít, akkor — gondolom — sok egyéb lehetőség kínálkozik ahhoz az egyhez képest, hogy most valakit megöljön. Mert kit is akart megölni a Camillo Torres? Talán — mondjuk — egy csendőrt. De miért éppen a csendőr volt okozója annak a sok nyomorúságnak, amely ellen az ő erkölcsi érzéke fellázadt? Ki volt azok között az egyenruhások között éppen a gonosz? Úgyhogy — azt hiszem — ennek a romantikának, ami a hatvanas években a keresztet és a géppisztolyt egy ilyen radikális szimbólumba fogta össze, egyszerűen az a tapasztalat vetett véget, hogy végül is vaktában való lövöldözés: nem sokkal emelkedettebb a végeredménye, mint — mondjuk — az ugyancsak morális szándékokból született európai baloldali terrorizmusé. Lásd a németországi Ulbrich lányokat, akik paplányok, kimagasló értelmiségi nők voltak, s egy logikai sor végén jutottak el oda, hogy öljenek; s miközben megölték Schreiert, aki a gyáriparosok szövetségének az elnöke volt, megöltek négy egyenruhás rendőrt is. Úgyhogy — azt hiszem — valamenynyien kétségbeestek, akár börtönben voltak, akár bujkáltak, hogy vajon céljaikkal ezek az eljárások összhangba hozhatók-e?

Régi dilemmája ez a nemeslelkű gyilkosoknak, anarchistáktól, nihilistáktól kezdve, és végül soha nem sikerült megnyugvást találni a tettük helyességében. Úgyhogy azt hiszem, hogy ez a fejezete a jószándék kalandjának többé-kevésbé lezárható.

Barabás György vagyok, és csak egy adalékkal szeretnék szolgálni az itt elhangzottakhoz. Gandhit szeretném idézni, aki azt mondta, hogy jobb áldozattá válni, elszenvedni az erőszakot, mint megtenni azt. Tudjuk, hogy Gandhi az erőszakmentesség apostola volt, s egész életével emellett tett tanúbizonyságot, és jutalma, tudjuk, az lett, ami a legtöbb prófétának, hogy megölték. Én is azt mondom, hogy jobb elszenvedni az erőszakot, mint megtenni. És vállalni azt is, hogy áldozattá váljak.

Kádár Aba vagyok, katolikus mérnök. Csak két egészen rövid provokatív kérdést teszek föl. Az én válaszom mind a kettőre az lenne, hogy nem. De sajnos Merza Jóskának a beszédéből mind a kettőre csak egy igen választ tudok kiemelni. Azért kérdezem meg, hogy mi az igazság: Az első ilyen provokatív kérdés, hogy elítéli-e a német rendőröket azért, hogy megpróbálják fegyveresen lefogni a szkinhedeket? Másik kérdés, hogy talál-e olyan idézetet a Bibliában, amely *testületre* vonatkozik és nem egyénre? Az a mondás, hogy az én országom nem e világból való, nem azt jelenti-e, hogy testületre nem vonatkoznak ezek a kijelentések? Köszönöm szépen.

Lipp László vagyok, meghívót kaptam és örömmel eljöttem, kicsit késve. Kicsit furcsán érzem magamat, valahogy úgy, mint Gazdagréten, ahol egy nem éppen vallásos környezetben próbálok egyházközséget teremteni. Meg ugyanúgy érzem magamat most itt, mint a honvédelmi minisztériumban, ahová a püspöki kar delegált a tábori lelkészség megszervezésére. Köszönöm, hogy a Bokor szelíd közössége adott lehetőséget erre a szóra. A tábori lelkészség megszervezésével kapcsolatosan szeretnék — mint aki, azt hiszem, eléggé ismeri ezt a témát —, egy pár félreértést tisztázni. Annál is könnyebb lesz, hiszen barátokat ismerek közöttetek, akikkel nem éppen szelíd körülmények között hozott össze a sors, mint Király Nácival is. Szóval, először is a múlt héten kérdezték, hogy a leendő tábori lelkészeknek legyen-e oldalfegyverük. Nem lesz oldalfegyver. Második: Mi a tábori lelkészségnek a feladata, mi a célja? Először is, én úgy gondolom, hogy ahol emberek vannak, oda a papnak küldetése van. Én lennék a legelső, ha tőlem függne, hogy az összes fegyvert semmisítsük meg, beleértve gyerekkori bűneimet, a csúzlakat is, én még azt is elhajítanám. De a realitás talaján kell állni. Ahol emberek vannak, márpedig a hadseregben emberek vannak, és nem rám tartozik elbírálni, hogy jogos-e vagy jogtalan-e besorozásuk. De ha a hadseregen belül emberek vannak, akkor nekem mint papnak kötelességem melléjük állni. Én a tábori lelkészek közül olyan tradíciókról tennék említést, ahol sok érdemet láttam. Zemplénben van egy csodálatos, nagyon idős atya, aki 1946-ban jött vissza orosz fogságból, és miután látta, hogy az ő katonáit viszik ki a frontra, ill. a fogságba, átugrott, és önként kiment és valamikor 50 körül jött csak vissza. Ugyanakkor azokról a tábori lelkészekről is be tudok számolni, akik a frontvonalból egész bátran hozták ki a sebesült katonákat. Nyilván vannak negatív példák is. Én úgy érzem változatlanul, hogy ahol emberek vannak, ott a papnak küldetése van. A püspöki kar részéről egyelőre engem bíztak meg, a magam részéről ezt fontosnak tartom, és akarok a szelídségre hallgatni. Ennyit. Elnézést, ha valakit sértettem. Nem akartam.

Tégy engem békéd eszközevé!
Hol gyűlölet van, oda szeretet vigyék,
Hol nehezítés, békességet,
Hol széthúzás, egységedet!

Tégy engem békéd eszközevé!
A kételkedés helyett hitet vigyék,
A kétségbeesés helyett reményt,
A sötétségbe fényedet!

Ó Mester, add, hogy vigasztaljak mást,
És ne csak magamnak keressek vigaszt!
Legyek megértő, ne csak megértett!
Szeressek, ahogy Te szeretted minket!

Tégy engem békéd eszközevé,
Mert ha megbocsátunk, nyerünk bocsánatot,
Ha adunk, akkor kapunk igazán,
És ha meghalunk, kapjuk örök életed.

*Kicsi madár, jaj, de fenn szállsz,
Mi az oka, alább nem jársz?
Alább szállnék, de nem merek,
Mer én senkit nem ismerek.*

A Bokor harmadik nemzedékének műsora

Vezetője: Márcziné Sárossy Anna

Szeretettel köszöntelek benneteket a mögöttem álló harmadik nemzedék nevében is. Ezzel a gyönyörű dallammal vezettük be műsorunkat. A tengeren is túli, hutteri közösségben járt fiatalok egy csokorra való szép éneket hoztak onnan nektek. Fogadjátok olyan szeretettel, ahogyan *Babits* írja:

*Mindegyik embernek a lelkében dal van,
és a saját lelkét hallja minden dalban,
és akinek szép a lelkében az ének,
az hallja a mások énekét is szépnek.*

(A hutteri dalok elhangzása után:)

Úgy érzem, hogy a magyar népköltészet világa rokon a mi világunkkal. Szegénységről, bántottságról, üldözöttségről szól, fájdalmas szépen, igazán. Ismét egy nagy embert kell segítségül hívnom, aki sokkal szebben fogalmazta meg, mint ahogy én meg tudnám ezt fogalmazni.

Sík Sándor egyik verséből fogok részleteket felolvasni.

*Bocsásd meg énekem, Uram,
Hogy szorgosabban látogattam
A Sixtusi Máriát a názáretinél,
Hogy Tamásnál, Teréznel
Szomjasabban lestem az öreg Aranyt,
Berzsenyi mennydörgését*

*Meg Hamlet töprengéseit,
Hogy a zsoldár orgonaszavát is
Boldog voltam, ha átlophattam*

*Paraszt magyar szó furulya-dalára,
S hogy könnyeket pillámra nem a mea culpa,
Hanem a rutafa nótája szűrt
Meg a vizetárasztó tavaszi szél.*

*Ó Istenem, ha az én árva bodza-sípom
Egy századrészét el tudná füttyülni annak,
Amit te mondtál énekem magadról
Egy parasztdal egyetlenegy sorában!*

Én is úgy érzem, hogy Isten van a mi népköltészetünkben, és ez az Isten a szegények, kiszolgáltatottak, a keserveket éneklők oldalán áll. Hát akkor szóljon a rutafa nótája:

*Magos a rutafa, ága elágazik,
Selyem sárhaja, Magyar Ilona,
Haján fölű' gyöngy, koszorúja gyöngy.*

*Egyik ága hajlik barna leány udvarába.
Selyem sárhaja, Magyar Ilona,
Haján fölű' gyöngy, koszorúja gyöngy.*

*Másik ága hajlik barna legény udvarába
Selyem sárhaja, Magyar Ilona,
Haján fölű' gyöngy, koszorúja gyöngy.*

*Megrakják a tüzet,
mégis elaluszik,
Nincs az a szerelem,
ami el nem múlik.*

*Rakd meg babám, rakd
meg lobogó tüzedet,
Hadd melegítsem meg
gyöngye kezeimet.*

*Szerelem, szerelem,
átkozott gyötirelem,
Mért nem virágoztál
minden falevelen.*

Vágyunk a másokra, vágyunk a kézfogásra, fáj az elválás. — Fájdalmasan szépen éneklí meg a bujdosásra kényszerítés keserűségét, a szerelem gyötrelmeit, a másik hiányát nagyon sok népdalunk. Most egyet hallgassatok meg ezek közül:

*Testvér, mikor az úton jársz,
Fáj-e szíved, engem nem látsz?
Testvér, mikor az úton jársz,
Fáj-e szíved, engem nem látsz?
Fáj es annak, mit tudsz tenni,
Egyszer ennek így kell lenni,
Fáj es annak, mit tudsz tenni,
Egyszer ennek így kell lenni.
Meg kell a búzának érni,
Mer minden nap új szél éri.
Sej, meg kell szívemnek hasadni,
Mer minden nap új bú éri.
S hazám, hazám, csendes hazám
Bár csak határid láthatnám,
Ej, látom füstjét, de csak elig,
Hogy az égen lengedezik.
Mind azt mondják, nem a füstje,
Csak az erdő borult ködbe.
Mind azt mondják, nem a füstje,
Csak az erdő borult ködbe.*

Most kalotaszegi legényes zene következik.

(A kalotaszegi legényes után:)

Most egy „szelíd” szakasz következik, a délelőtt elhangzottakhoz illusztrálásképpen fogtok hallani egy szép katonasíratót; nagyon sok van, nehéz volt kiválasztani, hogy melyiket énekeljük. Utána — mert a klasszikusokat nem lehet kihagyni — Babits verse: Zsoltár gyermekhangra; **Babitsé**, aki már tudta, hogy az Isten nem az a véres Isten. Majd József Attila, akinek a szelídségéből nagy, meleg, rakott szekerek indulnak, s végül a nép anekdotás kincséből olvasok egy Szent Péterről és Jézusról szóló történetet, miszerint még a Jóisten sem tesz igazságot a földön, hát akkor nekünk hogy lehetne! Van egy gyönyörű katonasírató, amit, sajnos, nem tudtunk elétek hozni, de olyan gyönyörű a szövege, hogy én felolvasom.

*Ősz az idő, hideg a tél,
Lehullik minden falevél.
De sok anya azt fölszedné,
Ha a fiát megmenthetné.
Hideg idők vannak télen,
Maradásom nincsen nekem.*

*El kell menni katonának,
Itt kell hagyni a rózsámat.
Sírat engem a madár is,
Földre lehajlik az ág is.
Sírat engem a madár is,
Földre lehajlik az ág is.*

Most hallgassatok meg két lányunk előadásában egy másik katonasíratót:

*Seprik az erdei útat,
Seprik az erdei útat.
Viszik a magyar fiúkat,
Viszik a magyar fiúkat.*

*Viszik, viszik szegényeket,
Viszik, viszik szegényeket.
Szegény magyar legényeket,
Szegény magyar legényeket.*

*El, elviszik napkeletre,
El, elviszik napkeletre.
De nem az engedelemre,
De nem az engedelemre.*

*Majd elviszik napnyugatra,
Majd elviszik napnyugatra.
De nem a nyugalomra,
De nem a nyugalomra.*

Babits Mihály: Zsoltár gyermekhangra

Az Úristen őriz engem, mert az ő zászlóját zengem,	Az Úristen örök áldás, csíra, élet és virágzás.	Az Ő országát, a Békét, harcainkra süketségét.	Az Úristen őriz engem, mert az Ő zászlóját zengem.
Ő az Áldás, Ő a Béke, nem a harcok istensége.	Nagy, süket és szent nyugalma háborúkat meg se hallja.	Néha átokkal panaszlom, de Ő így szól: „Nem haragszom!”	Hogy daloljak más éneket, mint amit Ő ajkamra tett?
Ő nem az a véres Isten: az a véres Isten nincsen.	Csendes ő, míg mi viharunk, békéjét nem bántja harcunk:	Néha rángatom, cibálom: tudja, hogy csak Őt kívánom.	Tőle, Hozzá minden átkom: hang vagyok az Ő szájában.
Kard ha csörren, vér ha csobban, csak az ember vétkes abban.	Az Úristen őriz engem, mert az Ő országát zengem.	Az is kedvesebb számára, mint a közömbös imája.	Lázás hang talán magában: kell a szent Harmóniában.

S kell, hogy az Úr áldja, védje,
aki azt énekli: Béke.

József Attila: Milyen jó lenne nem ütni vissza

Mikor nagyokat ütnek rajtunk, milyen jó lenne nem ütni vissza se kézzel, se szóval, világítani a napvilággal, elaltatni az éjszakával, szólni a gyávaság szavával,	de sose ütni vissza. Lelkeimmel pörölnöm kéne s élvén is vagyok most a béke. Kristály patakvíz folydogál gyémántos medrű ereimben. Szelíd fényesség az ingem	és béke, béke mindenütt, pedig csak én élek vele!... Fölemelnek a napsugarak, Isten megcsókolja minden arcom és nagy, rakott szekerek indulnak belőlem a pusztaság felé.

Végül a történet, amit ígértem:

Egyszer Jézus Krisztus ment, mendegélt a földön Szent Péterrel, s az apostol annyit beszélt arról, hogy a földön sok az igazságtalanság s hogy ő másképp csinálná, ha Isten lenne. Jézus Krisztus elhatározta, hogy meg fogja leckéztetni kedves öreg tanítványát. Amint Jézus körültekint, meglát egy kis fiatal hajtáson egy méhrajt. Azt mondja neki: — Eredj, Péter, fogd fel azt a rajt a kalapodba, ki tudja, hátha még hasznát vesszük! Péter bele is söpörte a rajt a kalapjába, de mivel sok volt, egy csomó a kezére is telepedett. Vitte aztán a kalappal együtt a rajt. Egyszer aztán egy méh beleeresztette fullánkját a kezébe, mire Péter keservesen fölajdult és földhöz vágta az egészét.

Mi lelt Péter? — kérdi tőle az Údvözítő. Jaj, hogy a bűne verje meg ezt a rajt, az egyik méh megcsípte a kezem szárát! — Miért nem választottad ki közülük azt, amelyik megcsípett? — Hiszen, ha tudtam volna — feleli Péter, de mikor mindegyik olyan egyforma, mint a lencse meg a lencse. — Lásd Péter, mondja neki Jézus, ha te Isten volnál, akkor is így cselekednél. Az emberek közül, ha az egyik megbántana, kész volnál azért az egyért a többi ártatlanon is bosszút állni.

Most egy különleges hangszeren, a tekerőlantón fog játszani nekünk Tünde, és egy nagyon szép somogyi dalt fog hozzá énekelni.

— ének —

Ezután más valami következik: táncolunk. A széki táncrendet fogjuk látni, hallani, a széki verbunk után a tempó, majd négyes és csárdás következik.

— zene, tánc és ének —

Látom, kedvet kaptatok, ha jók lesztek, akkor estére moldvai táncot tanítunk. Elérkeztünk műsorunk harmadik egységéhez, ami a délutáni témához szolgál illusztrációként. Nekem mostanában József Attila sorai járnak az eszemben:

*Lopók között szegény ember, szegény ember sose fél,
minek félne, szíve-lelke erősebb a többinél.
Lopók között szegény ember, szegény ember kapanyél,
a világot megforgatni, szegény ember annak él.*

A népdal nem a jóllakottak, meg a nevetők, meg a gazdagok, hatalmasok világa, hanem a kismizettek és üldözöttek világa, amely még bűneiben is sokkal tisztább, mint az a másik. A világot megforgatni, azt gondolom, hogy nem királyi jogarral, nem karddal, hanem valóban kapanyéllel lehet csak. Első énekünk:

*Erdő nincsen zöldág nélkül,
Az én szívem bánat nélkül.
Akármerre vessem fejem,
Mindenütt búval kell élnem.*

*Olyan bú van a szívemen,
Kétrét hajlott az egeken.
Ha még egyrét hajlott volna,
Szívem ketté hasadt volna.*

*Elbujdosnék, de nincs kivel,
Kenyerem sincsen, amivel.
Kérnék kölcsön, de nem adnak,
Mert tudják, hogy szegény vagyok.*

*Bujdosik az árva madár,
Egyik ágról másikra száll.
Hát az ilyen árva, mint én,
Hogy ne bujdokolna szegény.*

*Elszaladt az arany gulya,
Nem szól már a csengő rajta.
Csak egy maradt a karámba,
Az is beteg, fáj a lába.*

*Én is vagyok olyan gulyás,
Nem járok a gáton, mint más.
Sorba legel az én gulyám,
Gyönyörű, drága violám.*

Sinka István nélkül nem lehet ilyen műsort csinálni. Sinka messze áll mindenféle hamis paraszttromantikától. Számunkra ő igaz és hiteles. A balladát, amit most hallani fogtok, én evangéliumnak érzem. Előadó: **Kaszás Pál**.

Sinka István: Virágballada

Szil-Tarcsán az őszi erdőn
hét nagy erős kondás
vacsorázott s velük együtt
Eső-Virág András,
aki jött csak valahonnan,
maga se tudta, hogy honnan.

Oldalt varrott csizmájára
port rakott a messze
s mutatta az útja hosszát,
s azt, hogy nem kereste:
falevélként irgalombul
hajtja a szél, ha elindul...?

...Últ az erős hét kondással,
szalonnát sütöttek

s körülöttük láthatatlan
harangok ütöttek.
Tudatták, hogy jön az óra
s hamarosan koporsóba
fektetik Virág Andrást az
erdei kondások.
— A csend nyelvén üzentek a
puha csobbanások.
Bennük tán a táj riadt fel
halált sejtő kis jelekkel.

Mikor a szalonna megsült:
Tölgyfa-csobolyóból
nagyot ittak... nyolc ember egy
fadongájú tóból.

Azután meg rádudáltak
Máskor úgysis csak bűt láttak.

Kivált Eső-Virág András,
kinek fél kenyere
se volt soha...s mint a pusztá,
puszta a tenyere.

Abba borult ő csak, hogyha
pihenni a vágó elfogta.

Volt neki egy citerája:
akár annyi ezüst —
pedig barnára fogta már
az idő, meg a füst.
Oldalán a csillag, a hold
s rá volt faragva a mennybolt.

S volt egy aranszín tolla is...
Mérhetetlenségből
szállt az a toll... úgy szedte fel
fütyülve a rétről.
Fütyölt bizony, mert nem tudta:
attól nem lesz többé nyugta.

Citerával, a szép tollal
lett aztán elveszett.
— Megnőtt benne minden dal és
minden emlékezet,
S szegény... egyre hordta őket,
mint az ég a nagy esőket...

Mondom: a hét nagy kondással
ültek a fák alatt
kinn Szil-Tarcsán és dudáltak
és az idő haladt.
Virág akkor elővette
tollát s a húrokra tette.
A húrokon egy hős ország
támadt fel dalolva,
— a hét kondás hallgatta csak
egymásra hajolva.
S összesúgtak, hogy megölik:
leszúrnák vagy agyonlövik.

Hát mért játszik sokkal szebben
s más húron a bolond.

— Testét majd a disznófertő
belepi vagy a lomb.
Hallgatták a húr pengését
s elővette mind a kését.
Aztán körülvették Andrást,
mint herceget álnok,
bosszús, irigy, erdőnyövé,
nagyhajú királyok.
S mire odanézett a hold:
Eső-Virág András csak — volt.

Testét fertőbe vetették,
rácsaltak vagy hat kant;
pengették a citeráját,
de az széjjelpattant;
oldaláról lehullt a hold
s kétfelé hasadt a mennybolt.

A tolla meg elszállott a,
el a messzeségbe,
hét nagyhajú gonosz elől
mérhetetlenségbe.
Akkor szólott a legvénebb:
— Átká ne legyen a vérnek!

Temessük el Virág Andrást,
nőjjön mező rajta —
s ha tavasz jön: nagy nyáját a
pásztor ide hajtja.
Bizony mondom jövendőre,
tej lesz és méz őbelőle.

Amikor hát jött a hajnal:
a hét gonosz kondás
kikereste a sár alól
s így lett Virág András
televényföldje a fának
s ágya száz új ibolyának.

+

*Azhol én elmegyek, még a fák is sírnak,
Gyenge ágairól levelek lehullnak.*

*Hulljatok levelek, rejtsetek el engem,
Mer az én édesem mást szeret, nem engem.*

*Hajladoz a nádszál, zörög a levele,
S az én irigyimnek meg nem áll a nyelve.*

*Este lefektükben fejük alá tesznek,
Reggel felkeltükben nyelvük alá vesznek.*

*Nem engedi Isten, hogy elveszessenek,
Nem engedi Isten, hogy elveszessenek.*

Elérkeztünk utolsó műsorszámunkhoz, amelyben ősi hitvilágunk varázsos igéivel szeretnénk mindenféle szépet és jót kívánni az ünnepeitnek. Gyertek!

Regölés

Kelj fel Gyurka bácsi
Szállott Isten e házra
Serege magával
Terített asztalával
Teli poharával
Sok-sok testvéreddel
Három nemzedékkel

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Nem vagyunk mi rablók
Az Isten szolgálói
Most jöttünk innen-onnan
Bokorbélből Bokor-szélről
Három nemzedékből

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Amott kerekedik
Egy fekete felhő
Abban legelészik
Csodatévő szarvas
Csodatévő szarvasnak
Ezer ága-boga
Ötven misegyertya
Gyújtatlan gyulladjék
Óltatlan aludjék

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adjon az Úristen
Ennek a Gyurka Bának
Óbudavár hegyén
Száz jó diófát
Száz mandulafát
Száz szőlőtökét
Minden tőkén száz fürtjét
Száz hordó borocskát
Sok jó borívókkal

Haj regő rejtem,
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adja az Úristen
Ennek a Gyurka Bának
Sok jó Bokor-legényt
Sok jó Bokor-lánnyal
összesendergessél
összeeskethessél

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adjon az Úristen
Ennek a Gyurka Bának
Még vagy száz unokát
De ne leány-unokát
Hanem fiú-unokát
Mert csak az az ember

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Népiünk szaporodjék
Bokrunk bokrosodjék
Ősz fejed ne érje
Miattunk a szégyen
A Sátán gyűlöljön
Az Isten becsüljön

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Pál-szintézist befejezd
S ne égessenek meg

Emeljen Wojtila
A püspöki rangra
Püspöki kertedbe
Gyakran elmehecsünk
Püspöki borodtól
Ottan becsíphessünk

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Népiünk szaporodjék
Bokrunk bokrosodjék
Kommunába térjen
Az újabb nemzedék

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Püspöki palotád
Cseréld kommunára
Püspöki botodat
A szőlőkapára
Csak az a jó szerszám
Világforgatásra

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Kapálhassad ötven évig
Óbudavár hegyét
Az Isten szőlejét

Haj regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy Úristen.

„Éheztem, és ennem adtatok”

Turiák Ildikó előadása

Témánk: Az éhezőknek enni adatok. Beszélgetésünk címadó mondata, némiképp módosítva az előbbi szöveget, Máté evangéliumának ítéletnapitablójából való. A Biblia a nyomort az egész emberi történelmet végigkísérő legnagyobb kihívásként állítja elénk. Megmérettetésünk alapja, hogy mihez kezdünk ezzel a kihívással. Isten az elesettek oldalán áll, velük azonosul, az ő nézőpontjukból lát minket. Ebből a nézőpontból pedig csupán kétféle magatartás fedezhető fel. Az egyik a szükség enyhítésére törekszik, a másik fenntartja vagy növeli a szükségét. Magatartásuk következtében az előbbieket Isten időfeletti országának örökösei, az utóbbiak az örök tűz várományosai. Gondolkodjunk bárhol is az Isten létezéséről, ítéletről, az élet halál utáni folytatásáról és a Bibliáról, nem tagadhatjuk, hogy a nyomor mind a mai napig a legnagyobb és egyre növekvő kihívás az emberiség számára. Visszaszorítására alkalmas választ találni egyre inkább a szó legteljesebb értelmében létkérdés. A földi élet, az emberiség életben maradásának és önmagunk biológiai élete megtartásának a kérdése. Úgy tetszik ugyanis, hogy egy világrend végnapjait éljük. Ez a világrend képesnek mutatkozik arra, hogy pusztulása mindnyájunkat maga alá temessen.

Félreértés elkerülése végett nem az éppen térségünkben összeomlott világrendre gondolok. Ellenkezőleg. A nyomóba lépő régi-új, a most pont saját győzelmét ünneplő világrendre. Arra, amely felé vágyódva tekint Dél, amely után sóvárgott mindeddig Kelet, s amely most — közelebről szemlélve — egyre világosabban engedi felfedezni a benne rejtőzött időzített bombákat. Nem akármilyen hatósugarú bombákról van szó!

Képtelen méretű polarizálódás megy végbe a világban. Adatokat idézek: Egy közép-

osztálybeli család a párizsi elővárosokban százszorosát keresi meg annak, amennyi jövedelem egy délkelet-ázsiai falusi háztartásnak jut. A Fülöp-szigeteken egy parasztnak két évig kell dolgoznia, hogy elérje egy New York-i ügyvéd egy órai keresetét. Az Egyesült Államok gyorsbűféiben és szupermarketjeiben évente 40 milliárd dollárt költenek Colára, majdnem kétszeresét Banglades bruttó nemzeti termékének. A század végére a világ lakossága 6 milliárd fő lesz, ebből 5 fog szegény országokban élni. Míg a gazdag nemzetek, tehát a Föld lakosságának 15 %-a a világ jövedelmének 80 %-át ellenőrzi, addig az emberiség 54 %-a az alacsony jövedelmű országokban él. Mintegy 3 milliárdnyi embertömeg a teljes jövedelem 5,4 %-ával rendelkezik csupán.

Mérhetetlenül igazságtalan világrend ez! Néhány ország tékozolja el a föld minden emberét megillető erőforrásokat. Mivel pedig ezek az erőforrások végesek, azért ahhoz, hogy egyesek pazarlása lehetséges legyen, szükség van a nagy többség nyomorára. Sokaknak továbbra is kevesebbet

kell fogyasztaniok, hogy néhányan többet fogyaszthassanak. A nyomorra, éhezésre, sőt mind nagyobb tömegekben egyenesen éhhalálra kárhozottatottak vágya nem csupán az életben maradás, a jóllakás, a már emberhez méltó, de még szerény élet. Az elérendő minta az irigyelt Északtól kölcsönzött. Ha pedig Dél hatalmas embertömege Észak mindezeideig büntetlen mohóságával vetné rá magát a világ javaira, a gazdagok túlfogyasztásától már amúgy is súlyosan megrendült ökológiai egyensúly végleg felborulna. Észak azonban akkor sem kívánna osztozni, ha Dél kevesebbet is beérné. Ezt a szakadék szélén mozgó kényes egyensúlyt kívánja fenntartani az igazságtalanság örökköské tételével. Azt akarja elérni, hogy változatlan maradjon a status quo, mindenki maradjon ott — szó szerint és átvitt értelemben —, ahol van. Ezért tehát egyre több fegyvert állít elő, s mivel a szegénységet nem képes legyőzni, megpróbálja a szegényeket legyőzni.

Elképesztően esztelen ez a rendszer! A tények feltárását, látását nem belátás, irányváltoztatás követi, ha-

nem azok elfedése. A fogyasztói modell tarthatatlanságát eufémizmussal „fenntartható fejlődésnek” keresztelve próbálja elleplezni. Pedig a megkezdett úton fenntartható fejlődés nincs. Ami van, az nem tartható fenn és nem fejlődés. Pusztá terjeszkedés legfeljebb.

Ebben a rendszerben a negatív visszacsatolás egyetlen eszköze a katasztrófa. Odáig minden lépést elkerülhetetlennek, minden áldozatot kívánatosnak állít. Értelmesnek tűnő érvek, okosan hangzó viták, előrelátónak vélt tervezés nyomán mondunk le sorra a földi élet sokféleségéről, természetes életfeltételeinek épségéről, az egyén felelősségéről, a kölcsönös részvét és együttérzés jogáról, a megelégedés szabadságáról, a szeretetről. Nyitott szemmel és mégis vakon tartunk a szakadék felé.

Lehet, hogy a jövő a hátunk mögött keresendő? A felfedezés, hogy az út, amelyre ráléptünk, nem vezet sehová vagy legfeljebb a katasztrófába, továbbgondolkodásra kell, hogy késztesse. A kihívásra nem felelet, a nyomor visszaszorítását nem oldja meg, ha csupán azt tudjuk, hogy merre nincs tovább. A zsákutcából visszatartva járható útra kell lenni. A kihívás nagysága azt parancsolja, hogy ne csupán egyéni életstratégiát dolgozzunk ki, ne csupán az alamizsnálkodás eszközeivel enyhítsük a fennálló állapotokat, hanem emberiségmérétekben is követhető, más modellt keressünk. Olyat, amelyre ráépítheti ki az életét.

Hol van ez a modell? Akit nem kábitott el a fogyasztói élet csillogó, de mind kevesebbek számára elérhető és számukra sem sokáig őrizhető kínálata, most tévován néz körül. Előre nézve nem lát vadonatúj, még soha nem hallott eszméket. Hátra tekintve minden eszme megbukottnak tetszik, hiszen ezért lépett túl rajtuk a történelem. És mégis hasznosnak bizonyulhat a múlt szemétkosarában keresgélés. Kezünkbe akadhat az, amin még csak az imént léptünk túl.

A kérdés csak az, hogy ez a lépés nem visszalépés volt-e. Nem lehetséges, hogy túlságosan hamar írtuk le azt, aminek jelszava alatt elmúlt nálunk 40, tőlünk keletebbre 70 életévünk? Azt az emberiség életében újra és újra felhangzó motívumot, amely az élet javaiban való testvéri osztozás világának megteremtéséről énekel. Azt, amit sem a jelszó árnyékában, sem előtte soha ki nem próbál-

tunk, aminek megvalósítására történelmi léptékű kísérletet nem tettünk. Az a társadalmi berendezkedés, ami helyette a közelmúlt életkereteit megszabta, maga is érezte a távolságot az eszme és a valóság között. Ezért az általa kialakított társadalmi formációt „létező szocializmusnak” nevezte, megkülönböztetve azt a szocializmus ideájától. És egyébként is: hetven év a történelemben alig több, mint egy nagy lélegzetű zenemű előjátékának néhány akkordja.

A gondolat nemcsak bennünket nem hagy nyugodni. Gyors egymásutánban találkoztam többször is írássokkal, amelyek szerzőit ez a kérdés izgatja. Kezembe akadt a szocializmus iránti elfogultsággal legkevésbé sem vádolható Szolzenyicin Rákostály című regénye is. Ez még a keleti világrend összeomlása előtt született ugyan, de amit képvisel, mára sem vesztett időszerűségéből. Egy öreg, a „létező szocializmus” által megtaposott, Sztálin börtönét megjárt forradalmár önmagával is vívódva fogalmazza meg benne érveit fiatalabb társa számára a szocializmus, egy szociális berendezkedésű társadalom mellett. Amellett érvel, hogy a saját bőrén szerzett tapasztalatai ellenére sem tekinthető leszerpeltnak a szocializmus eszméje. „Fiatalember — mondja —, el ne kövesse azt a hibát, hogy szenvedéseiből olyan következtetést von le, miszerint a szocializmus a hibás! Azaz, bármit gondoljon is, a kapitalizmust örökre elvetette a történelem. Még mielőtt gazdaságilag kimondták volna az ítéletet, már rég elítélték erkölcsileg! Igaz, túlságosan hirtelenül vettük a fordulatot. Azt képzeltük, elég, ha a termelési módot megváltoztatjuk, és máris megváltoztattuk az embert. Pedig dehogy! Az ember biológiai lény. Ezer évek kellenek, hogy megváltozzék. Szocializmust, de milyet? Ha azt mondjuk, demokratikus... ezzel csak bejelentettük, hogy nem fogunk nyakazni. De nem is az árúbőségre lehet a szocializmust építeni. De az sem szocializmus, amelyik szüntelenül gyűlöletet prédikál, mert a társadalmi élet nem épülhet gyűlöletre. Végre szeretni akarunk. Ilyennek kellene lenni a szocializmusnak! Talán keresztényinek kellene lennie? — kérdi a fiatalabb. Keresztényinek? — tűnődik az öreg. Én csak azt mondanám, csak egyetlen valódi szocializmus létezik! Az etikus szocializmus. Nem nehéz elképzelni. Olyan társadalmat kell fölmutatni a

világnak, amelyben minden emberi kapcsolat, az alapok és a törvények az etikumból következnek és csakis abból. Minden elképzelést, azt, hogy hogyan neveljük gyermekeiket, s a gazdaságot is, erkölcsi alapokra kell helyezni.

Hogy mi az etikus szocializmus? — kérdi az öreg szinte önmagától. Az, hogy az emberek ne a boldogságra törekedjenek, mert ez is a piac bálvány, hanem a kölcsönös jóindulatra. Az állat is boldog, miközben szétmargolja áldozatát. Jóindulatra csak az emberek képesek egymás iránt. Ez a legfőbb, amit elérhetnek. A boldogság délibáb. Pláne a jövő generáció boldogsága. Attól nem leszünk boldogok, ha fehér kenyéren taposunk és belefulladásunk a tejbe, de már ma azok lehetünk, ha megosztjuk másokkal a szűkölkedésben. Ha csak a boldogsággal és a szaporodással foglalkozunk, értelmetlenül népesítjük be a földet és félelmetes társadalmat teremtünk.”

Az idézet élhető jövő teremtésére alkalmas ideálnak látja és láttatja a szocializmust. Ugyanakkor szinte hiánytalan listába foglalja a „létező szocializmus” téves elveit és gyakorlatait. Egy majdani új kísérlet elkerülendő zátonyait. Csúpan az erőszakot hiányolom ebből a listából.

A remény az, hogy az előjáték után végre talán megszólal a szimfónia. Az, amit néhány taktus után abbahagyott a kereszténység, és az, amit elrontott a „létező szocializmus”. Össze kellene rendeznünk végre a motívumokat, amelyek az Ószövetség, Jézus, az utópisták, a felvilágosodás eszményeinek megfogalmazói, Marx és a felszabadítási teológia képviselőinek hangszerelésében újra és újra felhangzanak. Ideje lenne egy közösségi modellre épülő társadalom építésébe a korábbi kísérlettel eltérő módon belefogni.

Ha életképes akar lenni ez a modell, a gondolkodásukat ehhez a modellhez igazító emberek önkéntes és szabad társulása lehet csúpan. Olyan embereké, akik felismerték egymásra utaltságukat, valamint az együttműködésben rejlő hatékonyságot, és ezért a szolidaritásra és a kooperációra épülő életstratégiát dolgoznak ki maguknak. Nem egymás ellen, egymás rovására, hanem együtt akarnak boldogulni. A másik emberben nem korlátozójukat, hanem gazdagítójukat látják. Alulról építkezőnek kell lennie ennek a modellnek. A egyének társult tulajdonára

épülő kis önkormányzatban élő, gazdálkodó és elosztó egységek jelentik az építőköveit.

Ez a modell egyenlőtlenség-ellenes, de nem a tulajdonnélküliek egyenlőségét akarja. A tulajdonlásnak ez a módja inkább a gondnokság fogalmába tartozik. Ebben a szemléletben a tulajdon arra szolgál, hogy a saját élet fenntartásához szükségesek mellett, mások számára is hasonló életfeltételeket biztosítsanak általa, gondolván a jövő generációira is. Míg a magántulajdon önzővé, a tulajdonnélküliség felelőtlené, a gondnokság felelőssé tesz. De nem is egyenlősít hoz létre! Nem uniformizál sem a termelés struktúrájában, sem a felhasználás módjában.

Piciben léteznek többé-kevésbé ezeknek az elveknek az alapján álló példák. Ilyen a hutteri testvérek példája, akikkel most már többéves kapcsolatunk van. Egyes elemei a közösségi modellre épülő társadalomnak a mi közösségeinkben is fellelhetők. Folytatnunk kellene. Fokozatosan, a mi

számunkra optimálisnak látszó végén fogva hozzá a dologhoz.

Közöségeinken időről-időre kommuna-alapítási láz fut végig. Bizonyára ezek vagy ezekhez hasonló gondolatok inspirálják. Nem vagyok ellene, ha vállalkozó testvérek akadnak, hogy valóra is váltsák terveiket. Szorítok nekik, hogy sikerüljön. Nekem azonban, s egyelőre talán többségünknek ma még nem vonzó a kommunában élés gondolata. Miért? Az ennyire szoros kötelekekben való együttélés szükségszerűen számtalan korlátot kell, hogy állítson tagjai elé, amelyekhez azoknak hozzá kell nyírniuk egyéniségüket. Nem látom be, hogy a személyiséget nagymértékben korlátozó és megnyirbáló kommuna lenne a közösségi modell megteremtésének egyetlen útja.

Szívesen résztvennék azonban kolónia létrehozásában. Vállalkoznék rá, hogy közösen megállapított, nem a létminimumszámításokból kölcsönzött (az ugyanis a jelenlegi jövedelem körül van) létminimumra rendezem be életvitelemet. A többit te-

gyük össze. Hozzunk belőle létre valamit, ami a rászorultakat segíti. Pl. egy ingyen konyhát, egy árvaházat. Működtessük önkéntes, közös munkánkkal! Teremtsünk és keressünk közösségekben végezhető megélhetési lehetőségeket! Csak ne a napjainkra úgylis szinte nullára redukálódott privátszféra maradékát tekintsük az első helyen meghozandó áldozatnak a közösségi modell megvalósításának ol-tárán.

A pici, a dolgot különböző végéről megközelítő kísérletek, ha sikeresek: nem menekülnek el a tagjaik, s a még kívül állók befelé törekednek. Ezek a különféle helyeken, módokon létrejövő kezdeményezések aztán hajszálerék módjára behálózhatják a világot. A történelem megszokott, véres, zajos változásaival ellentétben lábujjhegyen fordulhat általuk az emberiség sorsa a reménytelenség apokaliptikus víziójából a reménység útjára. Mert szelíd előrenyomulásuk fokról-fokra szoríthatja ki a világból az önzést és annak következményét, a nyomort.

Solt Ottília előadása

Megpróbálom nagyon röviden vázolni, hogy hogy látom én a jelenlegi szociális állapotokat az országban. Bevezetőül rögtön leteszem a fegyvert. Kijelentem, hogy az a helyzetkép, amit kirajzolódni látok, és, amit megpróbálok Önöknek is bemutatni, kezelhetetlen a SZETA rendelkezésére álló eszközökkel és abból az indítatásból, amellyel lassan 15 éve a Szegényeket Támogató Alapot létrehoztuk.

Ugyanis az a kedves és vonzó modell, amelyről Ildikó is beszélt, és amelyen a SZETA tevékenysége is alapul, a szeretetteli újraelosztás modellje, egy olyan fokú válságban, amelyben ma élünk, önmagában nem elegendő. Bár nem is felesleges.

Nem elég, mert a megtermelt javak még a jogosnak tekinthető, tehát egyáltalán nem túlméretezett létminimumszint elérésére sem bizonyulnak sokak számára elegendőnek. De nem elég azért sem, mert nem tud megoldást arra, hogy hogyan lehet kikecmergni abból az állapotból, amikor az egész közösség sem tud többet megtermelni, mint a saját létminimumát.

A szocializmus összeomlásával el-

veszett a gazdaság rendező elve: a tervgazdálkodás. Elveszett továbbá az erőforrások központi összegyűjtésének és újrafelosztásának az elve. S nemcsak nálunk veszett el, hanem a bennünket körülvevő világban is. Ez azután a további kellemetlen következménnyel járt, hogy elvesztettük gazdasági partnereinket is: Miközben egyre súlyosabb szociális problémákkal és egyre növekvő mértékben kell szembenéznünk, még az sem realizálódhat, amire a Magyar Köztársaság lakossága képes lenne, mert körülöttünk is összeomlott a világ.

Míndezeket a problémákat csupán újraelosztással nem lehet megoldani. A megoldást csak az jelentheti, ha választ találunk arra, hogyan lehet kikecmergni a negatív tendenciák sorozatából.

A SZETA picike újraelosztó szervezetként kezdte el és folytatja ma is a működését, ami, ha sokkal nagyobb lenne, akkor sem lenne alkalmas arra, hogy elégséges választ adjon ezekre a hatalmas kérdésekre, amelyeket itt és most feltettünk magunknak. Ami persze nem jelenti azt, hogy fölöslegessé vált, hogy abba lehetne hagyni, amit

elkezdünk, és hogy nincsen szükség nagyon sok hasonló kezdeményezésre. Csak tudnunk kell, hogy amit tesz és amit tehet, az nem elég.

Most elmondanám röviden, hogyan látom én jelenleg a fennálló szociális feszültségócokat, és aztán elgondolhatunk rajta közösen, vajon mit tehetünk a feszültség enyhítéséért, továbbterjedésének csökkentéséért. Megvizsgálhatjuk, hogy képesek vagyunk-e befolyást gyakorolni a kiváltó okokra.

Azt gondolom, hogy a jelen legnagyobb problémája a munkanélküliség. Ez többszörösen, rendkívül összetett módon zilálja szét mind az említettek életét, mind a társadalom szövetét.

Az első és legközvetlenebb hatása, hogy aki munkanélkülivé lesz, az elfogadható mértékű jövedelem nélkül is marad. Egy darabig ugyan kapja a munkanélküli segítyt, de ez már önmagában is kevés és rövid idő múlva véget ér. Tehát eleve hátrányt fog szenvedni abból eredően, hogy nincs, vagy jelentős mértékben csökken a jövedelme. Ezen a közvetlen és azonnal belátható negatív hatásán túli sú-

lyos következménye a társadalommal való érintkezés gyengülése, megszűnése. A munka elvesztésével tömegek számára az egyetlen, de legalábbis a legfontosabb szál vész el, ami őt a társadalomhoz, a közösséghez, a többi emberhez kapcsolta. A munkanélküliség által érintett világ nagyon szegény világ. Ehhez nincsenek más jól kiépített szálak, mint a munkán keresztüli szálak. Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy egy végtelenül elsívárosodott, mesterségesen elsívósított társadalmi szerveződésben élünk, ahol a munka sok szempontból az egyetlen, méghozzá kényszerítő eszköze te-

remtett csupán kapcsolatot ember és ember között. Még a család is alárendelődött az ezzel kapcsolatos gazdasági kényszerűségnek, ami egy szersmind jogi kényszer is volt. Az életfenntartás lehetőségeinek romlása, a létbizonytalanság, a társadalommal való kapcsolat gyengülése mellé további probléma tár-

sul. A munkahelyét elvesztő ember nem tud mit kezdeni magával. Nincsen feladata. Fölöslegesnek érzi magát. Mindezek egyenként is, együttesen pedig különösen rettenetesen destruktív tényezők. Következményei már most is nagyon súlyosak társadalmunkban.

A következmények súlyosságának riasztó volta azonban csak akkor válik igazán szembeszökővé, ha azt sem feledjük el, hogy a munkanélküliség az országban nem egyenletesen oszlik el, a társadalom különféle rétegeit, korcsoportjait, etnikumait nem egyenlő mértékben sújtja. Feszültség-gócok alakulnak ki, amelyeknek elsődleges kárvallottjai a falusi fiatalok, különösen a fiatal férfiak és a cigányság. A legsúlyosabban a falusi lakosságot érinti a munkanélküliség már most is, holott a mezőgazdaságban jelentkező munkanélküliség még nem

is látszik. Hiszen eddig a TSZ-ek még úgy-ahogy foglalkoztatták a dolgozókat. Az idén már nem fogják. Tömeges lesz a TSZ-ből munkanélküliségre kárhozottak száma. Ennek ellenére a falusi munkanélküliség már jelenleg is sokszorosan meghaladja a városit, és ami a legriasztóbb: a falusi munkanélküliségen belüli fiatal férfiak munkanélkülisége a legrosszabb. A viszonylag részletező statisztikák szerint a falusi 25 éven aluli férfi lakosságnak a munkanélküliségi rátája 25 % fölötti. Ez azt jelenti, hogy az életét kezdő fiatal férfiak egy negyede úgy lép be a felnőtt korba, hogy ezt a

ragozni következményeit, mert azt hiszem, mindannyian azonnal tudják, hogy miről van szó; beláthatatlan következményekkel bír a cigány-nem-cigány együttélés perspektíváira nézve. Az első jelentős munkanélküli tömegek tehát a cigányok voltak. A munkanélküliséget azonban azonnal utolérte az a társadalmi megítélés, ami a legveszélyesebb a versenyképtelen és gazdaságilag is bajban lévő ember vagy csoport számára, nevezetesen a kirekesztés ítélete. A társadalomnak a még bajban nem lévő része ugyanis arra törekszik, hogy leválassa magáról azt a részt, amelyik már bajban van. Különböző ideológiákat keres és talál tehát arra, ami ezt a törekvését helyesnek, méltányosnak, elfogadhatónak igazolhatja.

Mindannyian, akik most itt ülünk, bizonyos kérdésekben biztosan ugyanúgy gondolkodunk, mi k ö z b e n számos más kérdésben másképpen. Az egyik olyan kérdés, amiben biztosan egyfor-

mán gondolkodunk, hiszen ha nem lenne így, akkor nem lennénk itt együtt, az az, hogy ez elfogadhatatlan. Elfogadhatatlan, hogy a vesztes, az esélytelenebb és a gyengébb ne bírja magától értetődően a szerencséseket, az esélyeseket és az erőseket szolidaritását és támogatását. Hogy ne tarthasson arra igényt, hogy az ő baját mindannyiunk bajának tekintsék. Márpedig ma Magyarországon ez nem így van. Nagyon sok erő hat abba az irányba, hogy a társadalom se érezze magától értetődő kötelességének a bajban levőkkel való szolidaritást. De különösen is végzetesen meggyengülnek a szolidaritás szálai, ha cigányokról van szó. Közös feladatunk mindannyiunknak, akik itt együtt vagyunk, hogy bármilyen kevés is az, ami tőlünk, megtegyük ez ellen a rendkívül veszélyes, gyilkosnak nevezhető tendencia ellen. Azt gondolom, a

dezintegrált, sehova nem tartozó, jövedelem nélküli, teljesen kilátástalan állapotot kapja a batyujába. Továbbá ebben a pillanatban nem is tudunk semmit mondani arról, hogy mikor változnak azok a körülmények, amelyek őt most munkanélküliségre kárhozatták. A következményei ismeretek. Ugrásszerűen megnövekedett a bűnözés, romlott a közbiztonság. Ez nemcsak magukat a munkanélkülieket sújtja, hanem azokat is, akik valamelyest biztonságban vannak, hiszen az ő életük is bizonytalanná válik attól, hogy környezetükben levők életében ez a fontos tényező bizonytalanná lett.

A lakosságnak a munkanélküliség által leginkább sújtott része a cigányság. A cigányság Magyarországon gyakorlatilag már 1990-re kiszorult a foglalkoztatásból és szinte 100 %-ban munkanélkülivé vált. Nem érdemes

munkanélküliség nem oka, hanem okozata gazdasági, társadalmi nyavalyáinknak. Egyben azonban eredő pontja is mindezeknek a súlyos problémáknak, amellyel szembe kell néznünk. Ha a munkanélküliségre, a munkanélküliekkel való együttélésre, a munkanélküliek társadalomban való benntartására nézve válaszokat találunk, még mindig nagyon messze vagyunk az okok gyökerének kezelésétől, tehát a gazdasági bajok megoldásától, mégis nagyon sok egyéb szociális nyavalyára is gyógyszert fogunk találni.

További két riasztó szociális probléma jelent meg a munkanélküliség mellett a rendszerváltás, tehát 1989 óta a hétköznapi életünkben. Ezekről szeretnék még röviden néhány szót szólni. Az egyik a hajléktalanság. A hajléktalanság nem teljesen új jelenség, de '89 előtt olyan minimális méretű volt, és azt oly mértékben elfedte a rendőri erőszak, hogy nem vettünk tudomást a tényéről. Arról ugyanis, hogy nem minden lakosnak van hol biztonságosan lehajtania a fejét a Magyar Népköztársaság területén. Csúpan a rendőrállam szétpattanásának a pillanatában vált láthatóvá. Már megjelenése pillanatában is riasztó méretű volt. Az a sok bizonytalan egzisztencia, akit az a sajátos gazdasági és társadalmi rendszer termelt ki, amelyet szocializmusnak nevezünk, előjött azokból a zárványokból és rejtett helyekről, ahol a rendőrállam tartotta. Az első zárvány és rejték hely a börtön volt. Az itt lévőek közül biztosan töb-

ben emlékeznek azokra a kellemes intézményekre, amilyen a rendőri felügyelet vagy a bizonyos településekről való kitiltás volt. Ezekkel a rendőrhatalósági intézkedésekkel a gazdasági területen is rosszul integrált lakosságot igen erőteljesen sújtotta a „létező szocializmus” intézményrendszere.

Ha ez a rosszul foglalkoztatható, rosszul integrált csoport rendetlenkedett, akkor börtönbe lehetett csukni anélkül, hogy elkövetett volna valamit. A REF alatt lévőnek különböző magatartási rendszabályokat írt elő a rendőrség. Pusztán egy olyan szabály megszegése miatt, hogy mondjuk nem mehet el a moziba, vagy nem mehet be a kocsmába, elegendő ok volt arra, hogy egy hónapig sítire vágják. Ha a sítten rendetlenkedett, akkor meg lehetett hosszabbítani egy újabb hónappal, aztán ki lehetett engedni, majd kezdeni előlről. Tehát évekig lehetett ebben a darálóban tartani a nem kívánatos, a nem jól beilleszthető embert anélkül, hogy neki ténylegesen bűncselekményt kellett volna elkövetnie. Ez csak az egyik a számtalan érdekes intézmény közül. Mindenesetre nagyon fontos intézménynek bizonyult. Mihelyt ezek megszűntek, előkerültek, és kiderült, hogy nekik nincs helyük ebben a világban. Már nem lehet őket bekasztlizni, de azért attól még nincs hova menniük. Tehát megjelentek az utcán, tömegesen. Számukat tovább növelte a gazdasági válság első etapja, amikor a nagy extenzív gazdasági szervezetek tönkrementek, és ezzel egyidejűleg meg-

szűntek a munkásszállások. Ekkor derült ki, hogy a munkásszállás nem átmeneti, hanem állandó hajléka volt több tízezer embernek, akik az utcára kerültek. Ma tehát ott tartunk, hogy a hajléktalanság mindennapos jelenség lett a társadalomban. Kihívás a lelkiismeretes emberek számára. Nagy kérdés, hogy milyen választ találunk erre az állapotra.

És végül még egy újdonságra szeretném felhívni a figyelmüket, bár az előzőekben ezt már részben érintettem. Ez pedig kifejezetten faji indíttatású agresszió. Ez is egy olyan vívmány, amelyet a rendőrállam megszüntetésével vívtunk ki, szereztünk meg magunknak. '89 előtt gyakorlatilag ismeretlen volt olyan civil bűncselekmény, amelyben valaki, vagy pláne egész csoport pusztán azért, mert valakinek más a bőrszíne, mint a többségé, agressziót alkalmazzon vele szemben. Most pedig kisebb-nagyobb formában, sajnos, nagyon is gyakori vá vált. Olyan végzetes formában, hogy ezért valaki az életével lakol, mint a salgótarjáni Nagy Gyula, szerencsére ritka, mondhatni egyedi eset, de abban a formában, hogy valakire ráordítanak, megalázzák, lelökdösik a villamosról vagy egyszerűen megverik, meglehetősen általános. Tehát ezek az új szociális feszültségcöcök, amelyekkel szembe kell nézni és amelyeknek a kezelésére itt együtt talán ki tudunk találni valamit. Köszönöm szépen.

Németh Géza előadása

Kedves testvérek! „Éheztem és ennem adtatok.” Ez a ma délutáni igénk. Mi tudjuk, az utolsó ítéletről szóló példázatból van ez a mondat, ahol is Jézus a történelmen túli végidőnek a mértékévé teszi a történelmen belüli szolidaritást. Azt hiszem, hogy ha belegondolunk, valami megrendítően transzcendensen szekuláris dolog van ebben a mondatban. Az ugyanis, hogy Jézus egyáltalán nem kérdezi az eléje kerülőknek a dogmatikai hovatartozását. Nem kérdi, hogy melyik anyakönyvbe írták be és egyáltalán be írták-e bármelyik anyakönyvbe? Semmiféle különös kegyességi gyakorlatot sem kér számon, hanem csupán azt

mondja: Éheztem és ennem adtatok. Fogoly voltam meglátogattatok, és így tovább. Tehát transzcendencia azonosul az etikával. Emögött az a nagy, mély evangéliumi igazság van, hogy Isten maga a szeretet, és nincs más sem metafizikai, sem etikai törvénye a világegyetemnek, mint a szeretet. Mivel Isten maga a szeretet, ezért tőlünk is egyetlenegy számonkérnivalója van a történelem végén épp úgy, mint a jelenben is: ez pedig a gyakorlati szeretet. A szolidaritás megmértetésünknek végső kritériuma, mert Isten Jézus Krisztusban radikálisan szolidáris az emberrel. Az ember is csak ezt az utat járhatja, ha

az Ő útját akarja járni. A szolidaritásra való készséget figyelve egy finom hőmérőt kapunk. Ha ezzel a hőmérővel vizsgáljuk világunkat, mindenekelőtt a vallások, az egyházak világát, akkor azt kell látnunk, hogy ezzel a jézusi mércével mérve egyértelműen negatív minősítést kapnak azok a keresztyén vagy nem keresztyén egyházak, és bárki, akik agresszív, diszkriminatív, önző mozgalmakhoz, társadalmi formákhoz vallási ideológiákat szolgáltatnak, és ezáltal a világban tapasztalható véres igazságtalanságok, a kontraegzisztenciák fennmaradásának egyházi ideológusai, eszközei lesznek.

Azt hiszem, ez egyértelmű. Továbbá ugyanúgy negatív minősítést kell kapnia minden vallásos magatartásnak, amely az absztrakt misztika világába való visszavonulásra készlet. Az a magatartás, amely már most is a mennyországba képzelet magát, miközben koezisztenciában van az erőszakkal, az embertelenséggel. Tehát nemcsak a gonoszságot megideologizáló vallási tevékenység áll szemben a Biblia értékítéletével, hanem a közönyös, a l'art pour l'art vallásosság sem fogadható el Isten számára. Istent a l'art pour l'art vallásosság egyáltalán nem érdekli. Neki teljesen mindegy, hogy valaki vallásos vagy nem vallásos, hogyha embertársaihoz fűződő magatartását nem a szolidaritás határozza meg.

Ugyanezt pozitív értelemben is megfogalmazhatjuk. Ebben az értékrendszerben egyértelműen pozitív minősítést kapnak azok az ateisták is, akik a transzcendenciát, a végső értékekhez való kapcsolódás lehetőségét horizontális síkon, a szolidaritásban keresik és találják meg; Jézus szemüvegén át nézve, akik embertársaiknak odaadással szolgálnak, ha nem is tudnak róla, végső fokon Istennek szolgálnak. Az Istenhez tartozás nem dogmatikai tételek ismeretén vagy elfogadásán áll vagy bukik. Az Istenhez tartozás kulcskérdése a diakónia. A szolgálni akarás méretik meg az ember, legyen az keresztény vagy nem keresztény.

A szolidaritás az éhessel, fogollyal, rászorulóval nem kíván tőlünk valami elvont etikai fanatizmust. Ha helyesen

akarunk tájékozódni, akkor szolidaritásunknak a koncentrikusság elvét kell követnie. Nem véletlenül mondja Jézus azt, hogy először azon segíts, aki az utadba kerül. Ezt nevezhetjük karitatív tevékenységnek vagy individuális jócselekedeteknek, Ez alól egyikünk sem mentheti fel magát. Amikor egy fázó, éhező vagy beteg emberrel találkozom, akkor nem mondhatom, hogy én nagy, országos ügyekkel vagyok elfoglalva, nem érek rá. Segítenem kell rajta. Ezzel kezdődik a szolidaritás. De ez a koncentrikusság első foka. Ugyanakkor azon az alapon, hogy valami karitatív jellegű munkát végzünk, nem térhetünk ki azok elől a globális nemzeti, tájegységi vagy regionális feladatok elől, amelyekről az előbb hallottunk. A szolgálat szellemének arra kell ösztönöznie, hogy gondolkozzunk és cselekedjünk egy olyan világ megteremtése érdekében, amelyben nem kerülnek embertömegek az útfélre.

Mégis, a koncentrikusság törvénye szerint nagyobb léptékben is az első dolgunk, hogy a saját hazánkban nézünk körül. Hogyan is küzdjünk ugyanis távoli országok igazságosabb rendjéért, hogyha a saját hazánkban tapasztalható problémákra nem vagyunk érzékenyek? A koncentrikusság elvéből a következő sorrend állapítható meg. Mindenekelőtt az élénk vetődő, a családunkban fellelhető, a hazánkban tapasztalható, határainkon innen és túl élő népünket sújtó rászorultságot vagyunk hivatottak enyhíteni. Az utóbbi nem az utolsó, de nem is áthágható kör. Ahhoz azonban, hogy

hitelesen segíthessünk a határon túli magyar testvéreinknek, a jobb kezünkkel kétségtelenül a hazai etnikumok felé kell ugyanazt tennünk, amit a saját népünk részére várunk a szomszédainktól. Továbbá ugyancsak a jobb kezünkkel keresnünk kell a szomszédokkal való megbékélésnek útját is. Azonban két kezünk van. A bal kezünkkel pedig természetesen segítenünk kell a koncentrikusság és a rászorultság elve alapján a saját népünket.

Mindehhez rögtön azt is hozzáteszem, hogy a határon túli magyar kisebbség iránti szolidaritásnak egyre kevésbé kell teátrális jelszavakban megnyilvánulnia. Sokkal inkább praktikus szolidaritásra van szükség. Mire gondolok? Ezrével jönnek Magyarországra olyanok, magyarok, románok is és esetleg még cigányok is, akiken saját hazájukban már semmiképpen nem tudnak segíteni. A következő nyárra további gondként munkanélküli magyarok tömege várható Erdélyből. Tisztos családapák, két-három gyereket otthon hagyva indulnak útnak, hogy alkalmi, vagy az ügynevezett fekete munkával valamilyen kis kereseteket jussanak. Velük együtt fog jönni a baráti körükből bizonyára több román ember is. Jönnek, sőt már itt is vannak diákok ezrei, akik számára nincs megoldva az anyanyelven való oktatás alapvető emberi joga.

Hogyha ezekre a nagyon is kézzelfogható gondokra segítőkészen odafigyelünk, utána jöhet a következő koncentrikus kör, mert végül is a világ minden éhes embere a testvérünk.

Magyarországnak, a magyar lakosságnak kell, hogy jusson energiája arányosan, de nemcsak jelképesen, a közeli vagy távoli népek krízishelyzetben lévő áldozataira is. Észre kell vennünk, hogy testvéreink a kurdok, a bosnyákok, a karabahi örmények, a meggyalázott muzlim asszonyok éppen úgy, mint a mohamedánoknál üldözött keresztények, a szómáliai éhezők vagy pedig a dél-szudáni száműzöttek. A koncentrikusság elvének mértékében és a szükség intenzitásától függően gondjaik reánk is tartoznak.

S végül szólnunk kell még a magunk körül tapasztalható szellemi-lelki rászorultságról. A doktriner ateizmus után szellemi vákuumba került magyar-

országi lakosságot, ifjúságot az elmúlt pár szabad évben a történelmi egyházak nem tudták elérni. Azért nem tudtuk elérni, mert a nemzeti és keresztény jelszavaknak ma már nincs mozgósító erejük a tömegek számára. A 18 s 60 közötti magyar lakosság 60 % szekularizált. Azaz nem tartozik egyetlen történelmi egyház hatósugarába sem. Megközelítésükre pedig ezek a jelszavak teljességgel alkalmazhatatlanok. Ugyanakkor igenis van szellemi éhség, lelki éhség ebben a generációban, és ezért egyre többen az amerikai szubkultúra exportjaként reánk szakadó agresszív, destruktív kultuszoknak, immár tömegeket manipuláló álmisztikus mozgalmaknak lesznek az áldozatai. Úgy gondolom, hogy ebben a szellemi sivatagban, amelyben most vagyunk, a történelmi egyházak liturgiáinak a füstje éppen úgy nem mutat utat, mint a politikai befolyásra és hatalomra törő klerikalizmus. A misztikus tranz vibrálása a szolidaritás és a tevékeny szeretet programja nélkül, a befelé forduló csodadoktorok és guruk világa, az, amit pszicho-biznisznek nevezhetünk, ugyancsak nem fog feleletet adni. Mindez kábítószernak jó, de feleletnek nem. Ha azt akarjuk, hogy a hazánkban új kultúra, új hivatástudat, új etika, megújult nemzet és egyház legyen, fel kell ismernünk, hogy kizárólag a jézusi értelemben vett hiteles szolidaritásnak van mozgósító ereje.

Engedjétek meg, hogy végezetül még valamit elmondjak.

En nagyon boldog emberként vagyok itt közöttetek. Körülbelül a múlt

év júniusában adott át a Honvédelmi Minisztérium az Erdélyi Gyülekezetnek egy nagy laktanyát az Örs vezér tere mellett. A négyezer m²-es épülethez négy hektár terület tartozik. De hát bizony az épület meglehetősen romos állapotban volt, s üresen is természetesen. Mi három intézetnek akarunk benne otthont teremteni. És mind a hármat meg tudtuk nyitni. Van egy 500 négyzetméteres, 50–60 fő befogadására alkalmas betegszállásunk, ahol már eddig is sok száz erdélyi betegnek adtunk szállást; összeköttetésben vagyunk olyan kórházakkal, akik hajlandók őket fogadni. És egyet se kellett hazaküldeni. Természetesen szelektálunk. Azok jöhetnek ide, akik már otthon semmiképpen nem tudnak segíteni. Tehát működik ez az otthon. Működik egy 50 személyes székely népfőiskolánk további 500 négyzetméteren, ahol 50 erdélyi fiataalt tanítunk arra, hogy otthon mihez lehet kezdeni. Alapelv, hogy itt maradni nem lehet. Van benne farmerképző, intenzív angol iskola, szociális munkásképző. Az 50 fiataalt szeretnénk alkalmassá tenni arra, hogy ők aztán otthon is kicsi reménységsszigeteket hozhassanak létre, amelyek gazdasági, szociális és lelkeségi síkon reményt mutathatnak abban a világban, amelyekre sokan azt mondják: kilátástalan. És működik egy prédikátorképző; ugyancsak a határon túli magyarság részére képezünk igehirdetőket.

Ezeknek az épületeknek a festése, padlózata, szigetelése, berendezése (200 ágy, asztal, szék stb.), a konyha üzemeltetése 20 millió Ft-ba került az

elmúlt évben. Ennek a 20 milliónak a 80 %-a a magyarországi vállalatoknak, a községeknek, az önkormányzatoknak, intézményeknek és magán-személyeknek az adományából jött össze. Ebben a nyomorúságos helyzetben is ilyen szolidaritási programra lehetett mozgósítani az országot. Mindezzel érzékeltetni szeretném, hogy a tevékeny szolidaritásnak igazi mozgósító ereje van ma is. És ez a vallás. Ez a jézusi vallás. A szeretet vallása. Ha ez nincs, akkor mantrázhatunk vagy rózsafüzérezhetünk, énekelhetünk kálvinista zsoltárokat torunkszakadtából, mit sem ér, mert nincs hitele. Ha azonban követjük a jézusi programot, akkor mozgósítható ez az elernyed magyar társadalom és ez a kiábrándult magyar nép is.

Ennek alapján szeretném megköszönni Bulányi Gyurka bácsinak, hogy élete munkájával ezeken a sokfelé megalakult reménységsszigeteken a reménység zöld bokrait elültette. Adja Isten, hogy a reménység zöld bokrait még nagyon sokáig öntözgesse, s végül azt is remélem, hogy az erőszakmentesség magyar apostola elől nem sokáig zárhatja már be templomait saját egyháza. Úgy találok, hogy van abban valami jelképpértékű, s ez rendkívül biztató és bátorító, hogy Gyurka bácsival mi újabban mindig ilyen pártintézményekben találkozunk. Tavaly az egykori Állami Egyháziügyi Hivatalban konferenciáztunk két napig, és Miklós Imre volt dolgozószobájában kávézhattunk. Most pedig a pártfőiskolán. Azért a dolgok mégiscsak változnak!

Galambos Gyula előadása

Kedves Barátaim! Bizonyára sokan ismerik közületek azt a kínai közmondást, adj egy éhezőnek egy halat, azzal egy napra jóllakik, de ha megtanítod halászni, soha sem fog éhezni. Jómagam sok évvel ezelőtt ezt a svájci kapucinusok teológiai főiskolájának a bejárata fölött olvastam, s igyekeztem okulni belőle. Úgy tűnhet, hogy ezzel az idézettel ellentmondásba kerültem beszélgetésünk alapigéjével: „Éheztem és ennem adtatok.” Ez azonban legfeljebb a látszat.

Még diákkoromban olvastam Prohászkanál, hogy a karitás az éhezőknek juttatott szelet kenyér, a hajléktalanoknak nyújtott meleg szoba,

vagy ahogy a régi katekizmusban állt, az irgalmasság cselekedetei elengedhetetlenül szükségesek, mint egy csepp olaj ahhoz, hogy a gép működésben maradjon. Hiszen olajozás nélkül besülhet a főtengely, és hiába minden energia, megáll a gép, megáll a legerősebb mozdony is. Én viszont most éppen arról az energiáról szeretnék pár szót szólni, ami hajtja a gépet. Az emberi munkáról.

Csaknem öt évtizedet éltem Svájcban, hozzáteszem, hogy kényszerből. Ki gondolna ma arra, hogy Svájc alig pár évszázada Európa egyik legszegényebb országa volt. Különösen az Alpok hegyvidékén. De még én is lát-

tam, '45 tavaszán, hogy a svájci alpesi gazda a földet, jól hallottátok, a földet cipelte a hátán föl az alpesi legelőre, amit a téli lavinák és az olvadás lehordott. Szorgalmas ott a nép, dolgoz. Kitartó munkával elérte azt, hogy Európa szegényházából olyan országot épített, amelyik ma talán az egész világ leggazdagabbja. Tehát ez lenne az emberi munka értelme és célja? A meggazdagodás? Az anyagi jólét? Meg vagyok győződve, hogy nem lehet értelme és célja, legfeljebb a velejárója. Öt évtizedes svájci tapasztalatom alapján állítom, hogy a gazdagság egy bizonyos mértéken túl az emberi boldogtalanság forrása lesz.

Az általam is nagyra értékelt Schumacher így fogalmazta az emberi munka végső célját a Jó munka című könyvében: Tökéletesedéséhez az embernek olyan céltudatos tevékenységre van szüksége, amely összhangban áll a törvénnyel. Mindent, azokat a képességeket, melyeket az egyének kaptak, mások szolgálatára kell hasznosítaniuk, mint jó intézőknek szétosztva Isten kegyelmét különféle formákban. Ő erről hosszú könyvet írt. Fialok ezt egy tömönatban fogalmazták meg: Elj egyszerűbben! Talaly egy akciót szerveztek Ausztria, Németország és Svájc keresztény ifjúsági szervezetei ezzel a tömör jellemónattal: Légy egyszerűbb! Vagyis munkánk, cselekvésünk célja ne az legyen, minél többet fogyasszunk és ezért termeljünk minél többet, hanem hogy hasznos és szükséges javakat állítsunk elő. A munkának továbbá azt is lehetővé kell tenni minden ember számára, hogy használhassa és tökéletesíthesse társas képességeit. Cselekvésünk, másokkal való együttműködésünk, szolgálatunk így megszabadíthat minket az önzésünktől.

Nem vállalkozom rá, hogy gazdasági vagy társadalomtudományi előadást tartsak. Képességeim sincsenek rá. De szeretnék elmondani egy személyes tapasztalatot életemből arról, hogyan próbáltam hivatásbeli munkámban az önzéstől, a másokkal való

együttműködés és szolgálat által megszabadulni.

Különböző pályamunkák elnyerése után (tervező építészet a szakmám) az ötvenes években egy helybeli svájci kollégával együtt önálló vállalatot létesítettünk. A hatvanas évek elején, a nagy nyugati gazdasági fellendülés idején már 15 építészmérnök, technikus és műszaki rajzoló dolgozott tervezőirodánkban. A mi szakmánkban ez ott a kisüzem méretét már túl is lépte. S valahogy lélektelenné kezdett válni az egész. Nagyk lettek a személyi változások, cserélődtek az alkalmazottak, s hiába nőtt évről évre az elvégzett munka mennyisége, a minőség minden ellenőrzés dacára egyre romlott, s ezzel a haszon is. Valami nincs itt rendjén, hol ebből a kiút? Kezembe került akkor Lorenz Stuckinak, a Weltwoche c. híres svájci napilap főszerkesztőjének egy cikke japán útjának tapasztalatairól. A gazdasági életben elért szenzációs japán sikereknek egyik fő okát abban látta, hogy a japán üzem, akármilyen keménynek is tűnik számunkra a japán üzleti erkölcs, nem olyan, mint az, amit az európai vagy amerikai kapitalizmus alkotott. Hogy az egyik oldalon ott van a munkaadó, a tulajdonos, főnök, a másikon pedig a munkavállaló, az alkalmazott, az alárendelt. Szóval két ellentétes, néha ellenséges tábor. A japán üzem valahogy családiásabb. A

munkaadó és munkavállaló egymásrataltsága kézzelfogható, és részese-dést jelent a bő esztendőök hasznából és szolidaritást a szűk esztendőök ne-hézségeiben. Szóval tanulhatunk a pogány japánoktól is. Egyszerűen csak a Hegyi beszédet kell alkalmaznunk a gazdasági, az üzemi életben is. Munka-társak vagyunk a szó szoros értelmében. Igaz, más-más munkakörrel, felelősséggel és részesedéssel is, de egyenrangú társak. Mondanom sem kell, hogy ez az átalakítás és átalakulás üzemenkben több évig tartott, s mint minden emberi kísérlet, csak részeredményeket hozott. A kísérlet mindenestre megérte még ezeket a szerény eredményeket is, ha különösebb gazdasági hasznót nem hozott is. De adott egy pár meglegedett munkatársat, életre szóló barátságot, s nekem még azt az örömet is, hogy többen fiatalabb munkatársaim közül (igaz, ma Svájcban is nagyon nehézé vált gazdasági háttérrel), de folytatják ezt a kísérletet, ezt az életformát.

Éljünk egyszerűbben! Közösségünk, családunk és elsősorban magunk számára csak annak az elérésére, megszerzésére törekedjünk, ami szükséges és hasznos, vagyis ami nem árt sem másnak, sem a ránk bízott teremtett világnak. Erre a nagyon is égető problémára ki sem térhettem. És tanuljunk meg osztozni! Osztozni másokkal, testvéreinkkel, az éhezőkkel.

Elnök: Most az előadók számára adott a lehetőség, hogy egymást kérdezzék, vitatkozzanak egymással.

Galambos Gyula: Nekem Németh Gézához volna egy kérdésem, azt hiszem, ezt a körköröséget nem értettem meg jól. Úgy hiszem, ezek nem egymást kizáró körök, hanem egyközpontú körök. Gondolom, ebben egyetértünk. Nem koncentrálnhatunk csak a mellettünk éhező vagy megfagyó emberre, mert olyan kicsi lett a vilá-gunk, hogy ma ezzel is és a legszélsőbb körrel is, a szomá-liaiakkal és a többiekkel egyszerre kell foglalkoznunk.

Németh Géza: Én csupán azt képzelem, hogy kép-mutatás lenne abban, hogyha mi a nagyon távoli emberekkel foglalkoznánk és a közelivel nem. De megragadom az alkalmat, ha már ismét szóhoz jutottam, két kérés-em volna. Szükségünk lenne egy nagyméretű mosógépre, mert 200 ágyneműt kell mosni hetente. Jó lenne, ha valaki tudna keríteni egy ipari mosógépet, vagy pedig több kisméretű, használható mosógép kellene. Ez lenne az egyik kérés-em. Továbbá szükségünk lenne, s ebben már sokkal többen tudnak segíteni, lepedőre és ágyneműkre, esetleg pokró-cokra. Hogyha többet fogtok összeadni, mint amire nekünk szükségünk van, akkor azt továbbadjuk az Erdélyben megalakítandó hasonló intézetek részére. És hogyha még több fog érkezni, akkor tovább küldjük oda, ahol szükség van rá. Akár Afrikába is. Így értem én a koncentrikusság elvét. Nyitott szívvel mindig oda állni, ahol szakad a gát, és annak a juhna a bőrébe bújni, amelyiket éppen nyírnak.

Turiák Ildikó: Én Ottlíától szeretném kérde-zni azt, hogy milyen megoldást lát a nyomor megszüntetésére. Azt mondta ugyanis, hogy a korábbi rendszer jól-rosszul működő rendezőelvé elveszett és más nincs helyette. Ren-dezőelv nélkül pedig nem jutunk a nyomort kiváltó és fenntartó okokhoz, legfeljebb tűzoltást végezhetünk.

Solt Ottília: Nem vagyok olyan maximalista, hogy azt gondoljam bármely kérdésről ezen a kerek világon, hogy azt meg tudom oldani, vagy hogy az megoldható. Nagyon sikeresnek tartom a munkánkat, ha benne egy picit sikerül előrelépni. Nem gondolom, hogy ezt az egész súlyos és mély válságot, amiben élünk, minden szempontból — de most csak maradjunk a gazdasági részénél — meg tudjuk oldani. A rendezőelv összeomlása helyett eleve adódik egy másik, hiszen az összes uralkodó intézmények, beleértve a politikai intézményeket, előtérbe állították, hogy az új integrációs elv a piac legyen. Tehát egy ren-dezőelv biztos van, bármit gondolunk erről morálisan vagy egyéb szempontból. Egyelőre azonban nem tudja magába szippantani az egész társadalmat. Sem adni, sem követelni nem tud tőle, mert kicsi. Én egyébként remélem, hogy olyan világ nem lesz, amikor csak egy rendezőelv lép a másik bukott rendezőelv helyébe. Reméljük, hogy nem fogjuk elérni, hogy minden emberi viszonylatot, minden társas megnyilvánulást a piac integráljon. Mármost, mivel

amúgy sem a piac fog integrálni, nem is kell addig várni, amíg ez a piac egy kicsit sikeresebb lesz. Gondolok itt éppen arra, amiről te beszéltél, A morális megfontolásból létrejövő önkéntes közösségekre, amelyek különböző célokra irányulhatnak, fűtyülnek a piac uralmára és a piac parancsára, és attól teljesen függetlenül léteznek. És ezek orvosolni tudnak, bár megoldani nem tudnak olyan problémákat, amelyeket egyébként vagy a piac, vagy a piac hiánya okoz. Gondolok pl. olyanfajta, kifejezetten klubszerű tevékenységekre, tehát nem gazdasági és nem célirányos tevékenységekre, amelyek legfontosabb célja, hogy a munkanélküli fiatalok számára közösséget nyújtsanak, közösséget, ahol ők kezdeni tudnak magukkal valamit. Nyilvánvaló, hogy ez csak kicsi lehet, mert ha több száz fős, akkor nem ér semmit. Kicsi kell, hogy legyen, mert a kicsi szép, hogy Schumachert idézzem, és Galambos urat. Figyelembe véve azt is, hogy a leginkább a falusi, alkalmasint kulturálisan nem túlságosan jól eleresztett fiatalok számára lenne ez fontos, akiket valamilyen módon meg kéne menteni attól a szörnyű lelki és anyagi destruktíótól, amibe a munkanélküliség következtében jutottak. És nyilván, ezt talán mondani sem kell, hogy nem feltétlenül kellene direkt vallásos tartalmat kapnia. Hogy azok, akik segítenek és szervezik a dolgot, azokat vallásos meggyőződés, hit és parancs hatja át, az másik kérdés. Attól még segíthetik és inspirálhatják az összejöveleket arra, hogy azok nyelvet tanuljanak, hogy beszélgessenek, hogy esetleg munkaközvetítést végezzenek, információkat cseréljenek. Nagyon fontos, hogy ennek az összejövételnek a rendje rettentő szigorú legyen. Hiszen az egyik, ami hiányzik, hogy nem kell reggel felkelni a munkanélküliség állapotában, és ennek következtében nem kell este lefeküdni sem. Ilyen és ehhez hasonló, sokféle, sokszínű kezdeményezésre gondolok, amelyek mindegyike független a gazdaságtól és piactól.

Máté-Tóth András: Miután már többször is elhangzott itt, hogy nincs megoldás, hadd kérdezzem meg: Arról van tehát szó, hogy halálra szánt, gyógyíthatatlan beteg embereket kell olyan kenőcsökkel kenegetni, amelyek nem gyógyítanak, legfeljebb enyhítenek? Arról van szó, hogy bele kell nyugodnunk abba, hogy nem oldható meg a világban a tragikus méretű nyomor, és nem oldható meg az országunkban a súlyos nyomor, hanem csak éppen annyit tehetünk, hogy elviseljük, hogy ez nem oldható meg és ennek ellenére megpróbálunk a magunk körében, azon, akibe belebotlunk, segíteni?

Turiák Ildikó: Én nem hiszek abban, hogy teljes egészében, tökéletesen felszámolható minden nyomor, minden ínség. Mert ha egyiket sikerül kiirtani, valószínűleg találunk másikat és újat. Az az érzésem, hogy olyan ez, mint a betegségek legyőzése. Tíz fertőző betegség megszüntetése után jön a tizenegyedik, és újragondolható meg-

int az egész probléma. De azt sem tudom elfogadni, hogy a bajok gyökere nem közelíthető meg mindig teljesebben. Nem tudom elfogadni, hogy ellene gyakorlatilag nem lehet mást tenni, mint segítyekkel, alamizsnálkodással valami tüneti kezelést nyújtani, ami tulajdonképpen valószínűleg elfedi, és ezáltal lehet, hogy csak növeli a bajt. Az én lelkiismeretemet mindenesetre megnyugtatja. Még az a szerencse is érhet ennek következtében, hogy üdvözülök. De ez tulajdonképpen a vakok és buták üdvössége. Azoké, akik nem veszik észre azt, hogy keveset tettek, nem volt elég, amit tettek és nem oldották meg a problémát.

Solt Ottília: Egy szót természetesen én is mondanék: azt hiszem, olyan nincsen, hogy a dolgok zavartalanul vagy változatlanul mennek tovább. Tehát hogyha, mondjuk, azt a fajta nyomort, amit már nem bírok nézni, mégis tétlenül nézem tovább, akkor az a nyomor nem marad olyan, mint volt. Nemcsak, hogy rosszabb lesz, hanem számos egyéb további rossz dolog is belép. Nem téve semmit az elfogadhatatlan igazságtalanság ellen ki kell találni valami olyat, amivel meg tudjuk magyarázni, hogy az mégis miért elfogadható. Tehát agresszívek is leszünk. És fordítva is igaz, természetesen a nyomorgók is agresszívek lesznek. Tehát a dolgoknak számos egyéb dinamikája van, ami nem engedi, hogyha passzívak vagyunk, akkor úgy maradjunk. Annál sokkal rosszabbá lesznek.

Galambos Gyula: Nem vagyok szakember, és pláne világgazdasági dolgokhoz csak annyit értek, amennyit egy egyszerű építész. Mindenesetre valóban provokatív volt az a kérdés, amit Matyi feltett. Itt olyan katasztrófa előtt állunk, amelyikből nincs már menekvés? Világviszonylatban kezdem, és aztán szűkítem a kört. Azt hiszem, igyekeztem konkrét lenni az előadásomban, úgy-hogy talán megengedik, hogy most a világról beszéljek. 6 milliárd embernek van elég java, csak az elosztás rossz. Ezt nem én mondom, ezt megállapította a Római Klub. Itt az elosztás rossz, tehát azon kell változtatni. Vannak aztán olyan dolgok is, mint éppen a fogyasztás, az energia elpazarlása és a többi, amelyekben már túlléptük azt a határt, amin nem lett volna szabad túljutnunk. Tehát ezeket vissza kell fejleszteni. Miért kell a tavaszi, nyári gyümölcsöket télen fogyasztanunk csupán azért, mert feltalálták a mélyhűtőt? Ezeknek az örültségeknek meg kell szünniök. Szűkül a köröm. A következő probléma a munkanélküliség problémája. Bár ahogy én látom, ez is világméretű probléma, de az 1 millióhoz közelítő magyar munkanélküliség tükrében középponti magyar probléma is.

A Szár-vidéki miniszterelnök mondta azt, hogy a munkahely éppen olyan gazdasági érték, mint bármi más, tehát hogyha kevés van, akkor meg kell osztani. Ez a szerepe a rövidített munkaidőnek. Egyik lehetősége a munkanélküliség enyhítésének ez a megoldás.

Elnök: Köszönjük szépen. Most pedig kinyitjuk a körünket, és rövid, tömör kérdéseket kérünk az előadókhoz.

Király Ignác, asztalosmester. Meg kell mondanom, hogy kifejezetten csak akkor éhezem, amikor böjtölök. Ha erről beszélgetünk, mindig azt érzem, hogy jaj, kedveseim, valami fontosat kell megbeszelnünk, nagyon nyitottnak kell lennünk. Ma reggel megfogalmazódott bennem egy ilyen érdekes mondat, hogy lehet direkt módon segíteni az éhezőket, meg indirekt módon. Direkt módon pl. azzal, hogy összeadunk valamit, segítjük őket. Indirekt módon: pl. ma reggel megint ellopták a tyúkjainkat. Felhívjalja az ember, az éhező meg majd elviszi. Természetesen, amikor ezt mondtam, szerettem volna célozni valamire, mégpedig a szemléletmód-változtatásra. Ezt mi, keresztények úgy mondjuk, hogy a megtérést nem lehet kihagyni ebből a dologból sem önmagam számára, sem az éhező számára. Tapasztalom azt, hogy ha éhes vagyok, nem tudok tisztességesen gondolkodni, tehát meg kell etetni az éhezőt, hogy el tudjam vezetni egy jobb szemléletre. Szeretném

elmenni, mert rakodómunkás, nem hajlandó közmunkát végezni, mert az neki derogál. Az emberekben súlyos belső rendetlenségek vannak. Nem lehetne valamit tenni, nekünk a magunk területén, másnak a más területén, ki hol van otthon? Még egy kérdésem volna: Turiák Ildikóhoz, mégpedig amikor éhezötetetről van szó, akkor nagyon okos, hogy kiagyalja, milyen életformát kell csinálni. De azt tapasztalom, hogy amikor ezeken kezdek gondolkodni, akkor megcsappan bennem a karitatív erő. Vagyis hogyha agyaskodom, akkor a sok agyaskodás megöli a spontán adni akarást. Hogyan lehet ezt feloldani?

Róbert László: A kérdésem az lenne az előadó hölgyekhez és urakhoz, hogy láttak-e már a világon valaha olyan szociális piacgazdaságot, olyan országot, ahol mód van szociális piacgazdaságra, és ennek az óhajnak a teljesítését csak úgy rábízták az államra vagy a létező kapitalizmusra? Ez a konkrét kérdésem. Mért provokálok ezzel a kérdéssel? Azért, mert fél délelőtt érdekesen, eredetien beszélt Lengyel Laci a civil társadalom szervezeteinek szükségességéről, hogy anélkül nem megy a dolog.

Magyarországon történtek kétségbeesett kísérletek az elmúlt két évben arra, hogy megpróbálják, mondjuk egy hívő szociális fórum erejéig az összes pártokban, történelmi és kisebb egyházakban rávenni az érző lelkületű politikusokat, közgazdászokat, hogy mindenki próbálja rávenni a saját szervezetét, saját pártját, vagy saját egyházát, hogy terelje övéit. Ez mindenképpen meggyorsítaná azt, hogy az állam többet törődjön a társadalmi kényszer folytán a szociális kérdésekkel. Ez a dolog egyik része. A másik dolog az, hogy én nem tudom elképzelni, akár a Bokor mintájára, egy közösségnek az éhezők számára nyújtott segítségét, ha az nem párhuzamos, ha nem nem szervez gyűjtéseket Indiába vagy máshová. Ennek, azt hiszem, lélektani okai is vannak. Egyik hatékonyabbá teszi a másikat. Ha nem vesz részt egy közösség egy koncepciózus gyakorlat és mozgósítás kidolgozásában, amely a saját társadalmunk szegényeit segíti hatékonyabban, akkor az a fajta segítség, elnézést kérek valamennyiüktől, az, hogy én feladom a csekket és ettől jól érzem magam, mert tudom, hogy Indiában egy nevelési központ hatékonyabban fog működni, ez így persze erkölcsös, persze humánus, de szerintem elégtelen. Mondok egy konkrét példát: Franciaország példáját. Létezik ott egy olyan katolikus szervezet, amelynek a nagybőjti gyűjtése nyomán Algériában erőművek épülnek úgy, hogy ennek a katolikus társadalmi szervezetnek a püspöki kar égisze alatt gazdasági szervezetei jönnek létre, amelyek piacgazdálkodók. Hát így nem egyszerűen jótékonyaságról van szó, hanem hatékony piacgazdaságról. Ez a katolikus szervezet ötször ajánlotta fel a Magyar Püspöki Karnak a maga hozzájárulását azért, hogy a francia püspökök és ez a katolikus szervezet segítse Kelet-Európában, adott esetben Magyarországon is a harmadik világ iránti szolidaritást. És ennek még magyar vállalatok láthatták volna hasznát. Most nem beszélek arról, hogy a Magyar Püspöki Kar a karácsonyi üzenetében egyetlen egy szót a magyar szegénység helyzetéről nem szólt, de visszautasította ennek a szervezetnek a felajánlását, mert ennek baloldali támogatói is voltak.

Vincze Endre: Elvben, papíron ki van-e dolgozva megoldás a munkanélküliség megszüntetésére? Ha elvben ki van dolgozva, akkor ez hogyan tehető át a gyakorlatba; és a harmadik kérdés: azok a magánszemélyek, akik szimpatizálnak ezzel a problémával, várják-e azoknak a jelentkezését vagy mit tudnak segíteni benne? Köszönöm szépen.

Pakász Tibor vagyok. Sokat hallottunk most az éhezőkről. Kapcsolódnék a Solt Ottília előadásához, mégpedig ahhoz, hogy a falvakban nagy a munkanélküliség. Azt gondolom, hogy Magyarországon nincsen olyan nagy éhezés vagy nyomor. Mi viszonylag jó életszínvonalon élő nép vagyunk. De a lelki éhezésről akarok én beszélni, mert a magyar nép elsivárosodott az elmúlt évtizedekben, és a lelki éhezés állapotába került, és most nekem az jutott eszembe, hogy mi ezen a napon lelkileg jóllaktunk, feltöltődtünk, de mi van a falvakban? Oda nem megy el senki. Ott kellenne krisztusi értelemben minden Jézus-hívőnek olyan feladatának lennie, hogy apostollá váljon. Ahogy Jézus megtanította az apostolait, menjetek szét a

megkérdezni Solt Ottília-tól, abban lát-e valami esélyt, ha nem csupán gazdaságpolitikai kérdésként és munkanélküliségként kezelnek a kérdést, hanem gyökérkezelés céljából szemléletváltoztatásra is segítenők az embereket. Odáig ment már el az utca embere, hogy azt mondja: „Munkanélküli segély? A legnagyoszerűbb feketepiaci lehetőség! Végre egyszer svarc munkában dolgozhatom!”. Egy csomó lehetőséget kínál arra, hogy a szélhámosok még jobban megszedjék magukat, és az éhezők éhezni fognak. És a másik, hogy ő nem hajlandó

világba és hirdessétek az én tanaimat, a lelki éhezőket etessétek meg, erre lenne most szükség az ittlévőkkel. Mert mi most jól meggazdagodtunk, de mi lesz a falusi szegényekkel? Én sokat jártam a Bakony falvait az elmúlt években, és csak egyet tudok érteni Solt Ottíliaival, hogy az ottlévőknek valami lelki vigaszra, feltöltődésre lenne szükségük. Mit tud ezért tenni az itt ülő sokaság? Reggel a buszon utaztam egy hölgygel, ismerősömmel, aki egy évvel ezelőtt kezdett valami biztosítási ügynökséget és ezt mesélte, a mintát akarom mondani, amerikai módszer, azt mondta, hogy ő mellékállásban csinálja ezt az ügynökösködést, de most már kiterjedt a hálózata, egy év alatt már 114 ügynöke lett Kecskeméten, Egerben stb. Most is Egerbe utazott és azt mondta, hogy ezt a hálózatot neki lelkileg karban kell tartania, időközönként oda kell mennie. Most Egerbe megy, mert ha ő ezt nem csinálja, akkor széthullik a hálózat. Tehát én erre gondolok, hogy legyünk apostolok, hogy járjuk a falvakat, építsük ott ki a kapcsolatainkat, töltsük fel az ott élő lelki szegényeket, akkor teljesítjük a krisztusi küldetést. Köszönöm.

Solt Ottília: Igyekszem nagyon rövid lenni. Igazában meg kell mondanom, hogy nem értettem Király Ignác kérdését. Ha jól értettem, akkor az volt a dolog lényege, mármint amit nekem címzett, hogy lehet-e a dolgot jobban szabályozni, tehát a munkanélküli ellátást és a munkanélküliség kezelését. De nem értettem. Utolsó mondatával tulajdonképpen válaszolt saját magának, mert szívem szerint ezt felelném, hogy messze vagyunk mi attól, hogy tudjuk ítélni, hogy Kis Jóska vagy Nagy Karcsi most igazából erkölcstelen vagy erkölcsös, hazudik vagy őszinte. Tehát hogy csak magyarázatot keresünk magunknak arra, hogy elmeheessünk mellette, és azért mondjuk, csak kényelemszeretetből, hogy ő inkább csak szélhámós. De félek, hogy nem értettem jól a kérdést. Vincze Endre nagyon konkrét kérdésre pedig két síkban tudnék felelni: mert létezik egy politikai válasz arra, hogy van-e olyan gazdaságpolitika, amelyik a munkanélküliséget valamilyen módon orvosolni tudja, és van egy másik válasz, hogy ez a bizonyos civil-társadalom, ami független az intézményes politikától, az tud-e valamit csinálni? Az első, azt hiszem, nem érdekli igazából. Van ilyen, vitatott, de lért módszerünk arra, hogyan lehet munkahelyet teremteni. Tehát azt gondolom, hogy ha a szakszervezetek nélkül próbál a törvényhozás vagy a kormány ebbe beleszólni, akkor nagyon rosszul sül el. Mert akkor a kormány érdekei, nem pedig a munkavállaló érdekei érvényesülnek. Amit pedig a civil társadalom tud csinálni, az eléggé sokféle, és hogyha netalán segíteni akar és van kapacitása, akkor én is szerényen tudom ajánlani a SZETÁ-t, bár nem gondolom, hogy az egyetlen lehetőség; remélem, hogy nagyon sok hasonló, sőt tudom, hogy hasonló próbálkozás van, de mi pl. nagyon szegények vagyunk, hogy lenne bizonyos infrastrukturális adottságunk ahhoz, hogy olyan gazdálkodó vállalkozást tudjunk bonyolítani, amiben helyet tudunk adni. Márpedig nekünk számos rehabilitált emberünk van, tehát olyan nagyon elesett, hajléktalan, de meggyógyított ember, akinek már csak munkahely kéne; tehát nagyon jó lenne, ha mi tudnók foglalkoztatni, de nincs, aki gazdálkodói fantáziával tud ehhez a dologhoz közelíteni, és ezért nem tudunk belefogni. Ha netán-tán ilyen kapacitása van valakinek, vagy tud ilyen kapacitásról, aki legalább tanácsadói szinten segítene, akkor azt nagyon megköszöném, mert nagyon sok ilyen kellene.

*Erdő mellett estvéledtem.
Subám fejem alá tettem.
Összetettem két kezemet,
Úgy kértem jó Istenemet.*

*Én Istenem, adjál szállást!
Már megúntam a járkálást.
A járkálást, a bújdosást,
az idegen földön lakást.*

*Adjon Isten jó éjszakát!
Küldje hozzánk szent angyalát:
Bátorítsa szívünk álmát.
Adjon Isten jó éjszakát!*

Adjon Isten jó éjszakát...

~ ~ ~

1993. január 31., vasárnap

Aranymise

Halász Endre bevezető szavai:

Kedves Testvéreim, kedves Barátaim! Bulányi György atya aranymiséjére készülünk. Elhangzottak tájékoztatásból származó kérdések. Ezért mindenki lelkiismeretének megnyugtatóra szükségesnek látszik a következő tájékoztatás.

1982-ben Páter Bulányit a Magyar Püspöki Kar eltiltotta a nyilvános misézéstől, igehirdetéstől, szentségek és szentelmények kiszolgáltatásától, és több püspöki körlevélben felszólította a papságot, hogy a Bokor által szervezett rendezvényeken a papok ne vegyenek részt. Páter Bulányi tehát nincs fölfüggesztve, nem kapott szuszpenziót. A nyilvános misézéstől, igehirdetéstől van eltiltva, tehát egyházi épületben ezt nem végezheti. Egyébként ennek a büntetésnek a hiteles magyarázata nem állapítható meg, mert ilyen büntetést az egyházi törvénykönyv nem ismer. A büntetést kiszabó egyházi hatóság pedig sem 1982-ben, sem azóta semmilyen magyarázatot nem fűzött hozzá.

A második tájékoztatás, ami szükségesnek látszik, hogy 1991. március 15-én Ratzinger bíboros e helyzet megszüntetését ahhoz a feltételhez kötötte, hogy Páter Bulányi még egyszer írja alá a II. Vatikáni zsinat szövegéből összeállított 12 pontot úgy, hogy elhagyja azt az ugyancsak a Zsinat tanításából vett 13. pontot, amely így hangzik: „Az isteni törvény rendelkezéseit lelkiismeretében fogja fel az ember, köteles is lelkiismeretét hűen követni, hogy eljusson az Isten-

hez, de nem is szabad akadályozni őt abban, hogy lelkiismerete szerint cselekedjék, és csak saját lelkiismeretének tartozik engedelmeskedni”. Páter Bulányi kijelenti, hogy a Zsinat egészét fogadja el, és ezért nem hagyja el a 13. pontot, mert a szemelvény-gyűjtemény könnyen félremagyarázható.

A tájékoztatásom harmadik pontja így hangzik: 1992. december 8-án Páter Bulányi közölte a Magyar Püspöki Karral, hogy 1993. január 31-én mondandó aranymiséjét rendje Dunaparti kápolnájában szeretné bemutatni. A büntetést kiszabó Magyar Püspöki Kar elutasította a kérést azzal az indoklással, hogy a büntetés megszüntetésére Róma illetékes. Végül 1993. január 17-én ezt az utóbbi tényállást Bulányi atya faxon közölte Ratzinger bíborossal azzal, hogy várja a megoldást.

A megoldás a mai napig nem született meg, azért most arra kérem Bulányi atyát, hogy lépjen az oltárhoz, mutassa be az aranymiséjét úgy, ahogy 50 esztendővel ezelőtt a mai napon a legelső bemutatta. Szeretném felhívni a figyelmét és mindnyájunk figyelmét még arra, hogy egy másik évforduló is van. 1952 augusztusában tartóztatták őt le, tehát az idén van a negyvenedik évfordulója annak az üldöztetésben, áldozatban gazdag életnek, amely őt jellemezte. A szentmise úgy lesz a mi áldozatunk, hogy Krisztus áldozata mellé odatesszük a magunkét. Őneki van mit odatenni az oltárra Krisztus áldozata mellé, az ő negyven esztendő áldozatban gazdag életét.

*Győzhetetlen én kőszálom,
védelmezőm és kővárom,
a keresztfán drága árom,
oltalmamat tőled várom.*

— Testvéreim, a velünk szövetséget kötni akaró Isten legyen veletek!

— És a te lelkeddel.

— Az elmúlt napot a Szónak, „dabar Jahvé”-nak, Isten igéjének szenteltük. Ez a Szó egyértelműen a szeretet igéje. Arra szólít fel ez bennünket, hogy megújítsuk magunkban a Szeretet-Isten egyetlen és örök szövetségét; azt, amelyért életbe szólított minket. Kezdjük el tehát ezt a Jézustól szövetségmegújításra rendelt lakomát az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében!

— Amen.

— A mi Istenünk a lelkiismeretünkbe írta bele ezt a szövetséget. Vizsgáljuk meg a lelkiismeretünket: Vádol-e szeretlenséggel, szövetségi hűtlenséggel? És bánjuk meg bűneinket, hogy bűnbánatunk által megtisztulva e szentmisével új lapot kezdhesünk a szövetségi hűség jézusi útjának járásában!

— Gyónom a mindenható Istennek, és nektek, testvéreim, hogy sokszor és sokat vétkeztem gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással. Én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem! Kérem azért a Boldogságos, mindenkor Szűz Máriát, az összes angyalokat és szenteket és titeket, testvéreim, hogy imádkozzatok érettem Urunkhoz, Istenünkhöz.

— Irgalmazzon nekünk a mindenható Isten. Bocsássa meg bűneinket, s vezessen be minket az örök életbe. — Amen.

— Kodály mise —
Uram irgalmazz...
Dicsőség a magasságban Istennek...

— Imádkozzunk! — Istenünk, Te megajándékoztál minket a Belőled való és ezért is ezerszer szent szabadsággal, hogy ennek erejében örök szeretetedre választ adjunk a mi időbeli szeretetünkkel, hogy minden rászorulóban és szenvedőben felismerjük Szent Fiadat, s hogy ezeket magunkhoz ölelve szeressünk vissza Téged, s hogy megőrizve magunkban a Tőled kapott Szentlelket, képesek legyünk életünk minden órájában azt és csak azt tenni, ami Neked tetsző. A mi Urunk Jézus Krisztus által, aki Veled él és szolgálva szeret a Szentlélekkel egységben mindörökkön örökké.

— Amen.

Olvasmány

Szofóniás próféta könyvéből

Keressétek az Urat mind, akik aláztatlanok a földön és teljesítitek a törvényt. Törekedjétek az igazságra, törekedjétek az alázatára, talán oltalmat találtok az Úr haragjának napján. Meghagyom közöttetek maradéka a szegény és nincstelen népet, amely az Úr nevében keres oltalmat. Izrael maradéka nem cselekszik hamisan, nem beszél hazugul és nem lesz csalárd nyelv szájában. Olyan lesz, mint az a nyáj, amelyet nem háborgat senki, legelésznek és heverésznek.

Ez Szofóniás próféta tanítása.

— Istennek legyen hála!

Szentlecke Szent Pál apostolnak

a Korintusiakhoz írt első leveléből

Nézzétek a ti elhívatástokat, testvéreim! Nem sokan vannak közöttetek, akik emberi megítélés szerint bölcssek, hatalmasok vagy előkelők. Sőt azokat választotta ki Isten, akik a világ szemében bolondok, hogy megszégyenítse a bölcseket. És azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében erőtlenekek, hogy megszégyenítse az erőseket, és azokat választotta ki Isten, akik a világ szemében nem előkelők, sőt lenézettek, a semmiket, hogy semmikké tegye a valókat, hogy egyetlen ember se dicsekedjék Isten színe előtt. A Ő munkája az, hogy ti a Krisztus Jézusban vagytok, Őt tette nekünk Isten bölcsességgé és igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá, amint meg van írva: aki dicsekszik, az Úrral dicsekedjék.

Ez Szent Pál tanítása.

— Istennek legyen hála!

— Az Úr legyen veletek!

— És a te lelkeddel!

Evangélium Szent Máté könyvéből

— Dicsőség Neked, Istenünk!

Amikor meglátta Jézus a sokaságot, felment a hegyre, leült, odamentek hozzá tanítványai, ő pedig megszólalt és így tanította őket: Boldogok, akik a Lélek szerint szegények, mert övék a mennyek országa. Boldogok, akik sírnak, mert őket majd megvigasztalják. Boldogok a szelídek, mert ők öröklék majd a földet. Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az Istennek-tetszést, mert majd kielégítik őket. Boldogok a könyörülők, mert rajtuk is könyörülni fognak. Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent. Boldogok, akik békét teremtenek, mert majd Isten fiainak hívják őket. Boldogok, akiket üldöznek Istennek-tetszésük miatt, mert övék a mennyek országa. Boldogok vagytok, ha én miattam gyaláznak és üldöznek titeket, ha mindenféle rosszat hazudnak rólatok. Örüljétek és ujjongjatok ilyenkor, mert nagy lesz jutalmatok a mennyben. Ugyanígy üldözték az előttek élt prófétákat is.

Ezek az evangélium igéi.

— Áldunk Téged, Krisztus!

Homília

Testvéreim!

A meghívó 5. oldalára ráírtam első misém introitus-szövegét: Én pedig ne dicsekedjem mással, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztyével... stb. — ahogyan Pál azt megírta a galatáknak. A ránk hagyományozódott kánoni evangéliumok nem ismerik ezt a „dicsekedik” igét, Jézus nem használta, nem dicsekedett, s így nem is tudhatjuk, mivel dicsekedett volna, ha használta volna e szót. Ötven évvel ezelőtt nagyon örültem, hogy 1943. február 1-ére, Antiochiai Szent Ignác emléknapjára ily nekem tetsző szöveget rendelt számomra a liturgia. Ma nem örülök már neki? Nem is tudom. Visszanézve, immár nem is félutamból, életemre, igazán nem szeretnék szerénykedni. Kispap koromban egyszer megpróbáltam, de igazgatónk, akit mi magunk között „nagyapának” neveztünk, figyelmeztetett: „Ne szerénykedjék, nem áll az jól magának!”. Megfogadtam szavát. Azóta se próbálkoztam vele többet. Most se teszem. Bár képtelen volnék elmondani egy ilyen mondatot: Dicsekedem azzal, hogy 1952-ben az államügyész fel akart akasztatni, s harminc évvel később egy másik ügyész és bíróság akart elhallgattatni. Ezt így szégyelleném. Helyette viszont el tudom mondani: Örülök neki és hálát adok érte Istennek, hogy erőt adott, hogy volt erőm e félszázad alatt nem hazudni; azt mondani, amit gondoltam, vagy legalább hallgatni olyankor, amikor olyasmit kellett volna mondanom, amire nem vitt rá a Lélek. De ötven éve még nem volt gondom a „dicsekedik” szóval. Mivel is dicsekedhettem volna? Legfeljebb a keresztyállalás szándékával.

Mindezt azért is mondom el most néktek, mert Isten engem is változásra (fejlődésre? visszafejlődésre?) képes lénynek teremtett. Így aztán, ha testvéreim időnként azzal érvelnek ellenem, hogy tíz vagy húsz esztendővel korábban ezt meg ezt írtad vagy mondtad, könnyen válaszolhatok nekik így: Megengedem. Akkor úgy gondoltam. De ma már másképpen gondolom. Aranyimém mai alkalmával szeretnék valamást tenni Nektek hitemről. Azzal, hogy ma így gondolom. De szabadon a továbbfejlődésre. S ezért Tőletek sem várom el, hogy mindent úgy gondoljatok, ahogyan én e mostani órában. Csak azt szeretném, ha abban biztosak lennétek, hogy amit majd mondok, azt úgy is gondolom. Akár idehaza szólok vala-

mit, akár Rómában, akár másutt a nagyvilágban. Mindezeket a Lélektől kapott szabadságunk jegyében gondolom rendjén valónak.

Ennek kapcsán valamit most el kell mondanom. Két évvel ezelőtt a Santo Uffizio épületében a bíboros prefektus tudomásul vette, hogy nem írok alá oly nyilatkozatot, mellyel kötelezném magam, hogy a nem tévedhetetlen, tehát a tévedhető tanításokat illetően is tartani fogom magamat a mindenkori hivatalos — autentikusnak mondott — álláspontokhoz. A bíboros megfogta reverendáját s azt mondta: „Ha ez a ruha van rajtunk, mindenkinek biztosnak kell lennie, hogy tőlünk az egyház autentikus szövegét hallja”. Hallj csudát, azt válaszoltam, hogy ez esetben az egyháznak inkább magnókészülékeket kellene használnia, mert én eddigelé még csak azzal tudtam embereket megnyerni Jézusnak és ügyének, hogy azt képviseltem, amit igaznak gondolok, s amit az ellenérvekkel szemben meg tudtam védeni. Ha nem is akceptálta magatartásomat, de ezt mondta: Ha ezt nem akarja aláírni, majd kitalálunk valami mást. Jól tudjátok, mit talált ki. Írjam alá újra a Zsinat tanításából számomra összeállított 12 pontot, amit már 1985-ben aláírtam, de ne fűzzem hozzá a Zsinat tanításából azt a bizonyos 13. pontot, amely így szól: „Az isteni törvény rendelkezéseit lelkiismeretében fogja fel az ember; köteles is lelkiismeretét hűen követni, hogy eljusson Istenhez. De nem is szabad akadályozni őt abban, hogy lelkismerete szerint cselekedjék, és csak saját lelkiismeretének tartozik engedelmeskedni”. Eddig az idézet. Két éve már ennek. Mivel ezt követően 1991 tavaszán testvéreim egyharmada úgy gondolta, hogy engedhetnék a bíboros kívánságának, kivártam, hogy biztos legyenek, mit kíván tőlem lelkiismeretem. Csak most két hete, aranyimémről értesítve adtam neki végleges választ: „Eminenciádnak tudnia kell, hogy kész vagyok tanúsítani aláírással a Zsinat egész tanításának elfogadását. Ha azonban egy számomra összeállított zsinati *antológiát* akarnak aláírtni velem, azt *ki kell egészítenem*, jelezve vele, hogy csak az *egész Zsinatot* fogadhatom el. S még valami: ha egy további zsinati szöveg hozzáfűzése miatt lennék egyházam számára elfogadhatatlan, bárki gondolhatná, hogy nem én vagyok az, aki nem fogadja el a Zsinatot, hanem a hierarchia.” Eddig a levelem.

Ha valamelyikőtök ezek miatt csúnyát gondolna rólam, bár sajnálnám, vállalom. Hiszen kinek-kinek joga van azt gondolni, amit gondol, s nem az én zsebemben kell tartania lelkiismeretét. A „vállalom” itt annyit jelent, hogy elfogadom testvéremnek. El, mert az az Isten Országá, amelyre Jézus tanítása nyomán rásejtettünk, szabad emberek alternatív társadalma. S e társadalom legfőbb szabályát, a lelkiismerethez, mint végső instanciához igazodást, bizony a Szentlélek irányítása mellett fogalmazta és szavazta meg a Zsinat. Legalább is én így gondolom. Miért? Mert nem hiszem, hogy Isten bármelyiküinktől is azt kívánná, hogy gondolja azt, amit nem gondol. Ez lehetetlenség volna. S nem hiszem, hogy azt kívánná: mondjuk az ellenkezőjét annak, amit gondolunk. Ez becstelenség volna. Isten sem lehetlent, sem becstelent nem kíván. Nem is kívánhat! Mily alapon teszek ily biztosan megállapításokat Róla? Hát csak egy számomra vitathatatlan tétel alapján: Isten nem lehet rosszabb nálam, nálunk. Márpedig mi a Bokorban közel félszázada azon az alapon barátkozunk egymással, hogy kinek-kinek a saját meggyőződéséhez kell hűségessé lennie — szavaiban is, cselekedeteiben is. Ezért aztán Isten előtt sem lehet érték, hogy igent mondjak arra, amire legfeljebb csak ezt tudnám mondani: nem tudom. Nem azon áll és fordul az Isten Országá, hogy szavalókórusban felmondunk szövegeket. Ellenkezőleg: ezen bukik meg. A különböző vallások rendre tévedhetlennékként hirdetett szövegei a történelemben intoleranciát szültek, ez pedig máglyagyújtásokba és vallásháborúkba torkollott, hullahegyeket emelt, a szövetséget magát tette lehetetlenné.

Az eddig elmondottakat tekintsétek hitvallásom fundamentálteológiai megalapozásának. S most megyek tovább, hogy valljak valamiről, ami még inkább hűsünkba vág. Egy szóban: Megérte-e? Másképpen fogalmazva, Sík Sándor és Silye Jenő közös szavával: Győzőm-e még? Nem fogyott-e el a reményem? Objektívebben, de ugyanerre kérdezve: Lehetséges-e a Földön az Isten Országá, vagy csak beszélünk róla tovább, mert nem tudjuk abba hagyni?

Mért erről akarok ma vallani? Hát azért, mert ezen áll vagy bukik az életmű, az életművünk. Ezen fordul, hogy maradandó vagy csak hulló csillag vagyunk, mely majd egy augusztusi éjsza-

kán lehullik és többé nem világít. A kérdésre adott válaszon fordul, hogy megmaradunk-e a jézusi üzenet hordozójaként. Megmarad-e a Bokor, melynek nincs bejegyzése, anyakönyve, tagsági igazolványa, tagdíja, s melyet — közös akaratunkból — csak és egyedül az Isten Országának reménye tart egybe? Erről a kérdőjelről írt megrendítő verset az 50-es évek sötét éjszakájában a velünk együtt indult *Stetka Éva* Debrecenben, ezen a címen:

ELSZÁNTAK

*Mentek az országu-ton egy távoli falu felé
Lábukat lemarta a por
Tarisznyájuk kiürült azért csak énekeltek
Szalagosan lobogtak a felhők
Sodrottszirmú sárga kikericsék hajladoztak
a fűszálak között
Kanyarodott az út
Ők csak mentek födetlen fejjel a szélben
Födetlen fejjel július lángjaiban
Botjukra tűzték a tarisznyát csillaggömb
ült a botjuk végén
Mezítláb mentek a homokban folyamok ho-
mókján csillogott a kvarc
Elhagyták a várost
Ahol házakat emeltek az emberek házakat
ahol élni aludni lehet
Gránátvirágos játszótereket az autók néma
suhánását egy havas decemberi napon
Nem ültek vonatra még a szekér is elhagyta
őket
Kidőltek társaik ki hazament ki megházasodott
ki meg csak ott maradt sebes lábbal az út
porában
Eszelösen nézve a fogyatkozó menetelőket*

Hazamegyünk-e? Ott maradunk-e sebes lábbal az út porában? Fogyatkozunk, s el is fogynak-e a menetelők? Indokolt ez a pesszimista hozzáállás? Talán nem alaptalan. A Hatalom úthenger. Jaj annak, akit útjában levőnek íté! Ilyennek ítéltetünk. Ma is. Az elmúlt évtizedek hűtlenségei miatt egyházunkban senki nem tartott bűnbánatot. Senkit nem róttak meg. Senkit meg nem büntettek. Egyedül mi vagyunk büntetve. A pártállam nyomására büntettek meg — mondhattuk. De az oroszok már kivonultak, a pártállam is átadta már helyét, de nálunk, s velünk nincs változás. A minap levelet kapok ... felülről; szememre hányja, hogy hozzá intézett levelemben „egyházamról” beszéltem. Idézem sorait: „Nem akarom megbántani a kedves Atyát, de fel kell vetni a kérdést, hogy Krisztus igaz Egyházáról mennyire mondhatja el éppen Bulányi atya, hogy egyházam?” Az „-am” szótag aláhúzva. Eddig a levél. Mit válaszoljak erre? Csak magunknak tesszük fel a kérdést: Jézus egyháza micsoda? A hierarchia? Misztérium? A Zsinattal válaszolok a kérdésre: az Isten népe. Aztán miért a miénk az egyedül igaz? S mitől? Nincs idő most erre válaszolni.

Válaszoltam rá már sokszor. Most más a kérdés:

„Mi emel? Mi tart fenn? Mi sugall?
Mi biztat?” — kérdezte magától már előttem 1855-ben nehéz órában Arany. S válaszolt is rá:

*

Ezek után mondom a vallomásom.

1. pont: Hiszek Istenben. A világmindenséget nem én hoztam létre, te sem. Az, hogy magától van — ez nekem nem elég. Nekem ok kell, végső és elegendő, amire építkezni lehet.

2. pont: Hiszek abban, hogy Isten jó. Biztat, mint egykor apám, hogy legyek különb. De rosszat nem készít nekem, hiszen az Ő gyereke vagyok a teremtés okán. Értem van, értem él, kiszolgál és asztalt terít nekem, mint egykor anyám. S megbocsát, mert szerez. Végtelen eszményállító és végtelen megértő — egyszerre. Ha csak az első volna, félnék Tőle. Ha csak a második, nem volna kire nézmem, kit komolyba vennem.

3. pont: Hiszek abban hogy megajándékozott Önmagával, s rám rakott mindent, mit emberre rakhat. Úgy vagy úgyabb, mint a férfi, aki rára minden tőle telhetőt arra a nőre, akit szeret. Míg itt csak a férfi képességei szabnak határt, amott Isten esetében a teremtmény felvevő kapacitása szabja a határt. Megkötött az értelem ajándékával, hogy soha se nyugodjak meg másban, csak ami igaz. Szabaddá tette akaratomat, hogy küzdhessek az előbbre jutásért a szeretetben. Megkötött, hogy a szép után keressem a még szebbet. Lehetőséget adott, hogy az igaz, a szent, a szép — boldoggá tegyen.

4. pont: Hiszek abban, hogy szövetséget kínált föl nekünk. Szövetséget az arisztotelészi entelecheiára; arra, hogy magunk s a körülöttünk levő világ egyre inkább az Ő arcvonásait formálja ki önnönmagából, hogy a Terra bolygó Isten Országává, a Szeretet Közösségévé nőhesse ki magát.

5. pont: Hiszek abban, hogy mindennek megvalósulása azon fordul, hogy elfogadom-e én a felkínált szövetséget. Azon, hogy elfogadjuk-e mi és hogy mennyien?

6. pont: Hitemet nem lohasztja Szofóniás imént hallott szava. Az ti., hogy két és félezer éve, ma vagy holnap csak az „Istennel küzdő” (mert ezt jelenti a szó: Izrael), csak Izrael maradéka nem cselekszik hamisan, nem beszél hazugul. Nem lohasztja hitemet, hogy csak egy maradék. Nem, mert bízom a jövőjükben. Az övékében bízom. Hiszek abban, hogy amiként a jegenyefák sem nőnek az égig, a szövetség ellen lázadók napja (Hitleré vagy Sztáliné századunkban) rendre lealkonyul. Isten ellen nem lehet sikerrel csatázni, csak ideig-óráig. Csődöt mond, ami természetellenes. Csak a rendeltetés szerinti mehet tovább.

7. pont: Hiszek Jézusban, mert autentikusan — mondom magyarul: hitelre méltóan — képviselte: tanította és élte elénk a szövetség elfogadását.

*Kebelem egy hangja. Követem is aztat.
Egy hang, mely csilingel az égi madárban,
Hogy lerombolt fészket rakja késő nyárban,
Mely a pók fonalát százszor megfonatja,
Noha füstbe százszor megyen áldozatja,
S mely hatalmas szóval a költőben riad:
Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!*

S nemcsak a költőben riad. Járt itt valaki közöttünk e században. Valaki, aki talán legkülönb volt mindnyájunk között. Segéd munkásként élte végig életét, s fejében benne volt mindaz, ami magyarnak talán még soha. Hamvas Béla volt e segéd munkás neve. Sokáig ki se tudott róla. De írt, mert hallotta belül a hangot: „Írjad!” Hallotta, mert hitt abban, amit gondolt és remélt.

A kérdés tehát az, hogy remélek-e és miben remélek? Miben is hiszek? Pontokba szedem vallomásom. Lesz talán olyan, amit nem tudok igazolni. S ha mégis mondom, azért teszem, mert az ellenkezőjének sem ismerem bizonyítékát. Lelkem egészsége pedig arra készlet, hogy mégis foglaljak állást, döntsek, legalább a magam számára. Mielőtt elkezdem hitvallásomat, meghatározom, mit értek azon, hogy hiszek valamiben. Kettőt: igaznak tartom és ráteszem az életem. Az első a második nélkül kevés ahhoz, hogy hitnek nevezhessem. A második pedig az első nélkül — lehetetlen. Azért is nehéz Golgotára mennünk, amit igaznak tartunk. Bizonytalanért pedig végképpen lehetetlen vállalni a halált, még kevesebbet is.

8. *pont:* Hiszek abban, hogy tanítványait arra nevelte és azért küldte a világba a föld határáig, hogy ugyancsak autentikusan, hitelre méltóan képviseljék Isten terveit, hogy ők is tanítványokat neveljenek, akik az egymást követő tanítványmezedékek során egybehívják és egybeszeressék az emberi nem egészét, melyet Isten éppen erre és ezért a szeretetközösségbe kerülésért teremtett.

9. *pont:* Hiszek a szeretetközösségben, mint az egyes ember és az egész emberi nem egyetlen lehetséges életmegoldásában. Ezért hiszek abban is, hogy lehet meg nem sértődni, bár megsértenek. Hiszek abban, hogy *nem* szabad válni. *Nem*, mert minden válasz a szeretet csődje. S mindegy az, hogy ki volt, aki sértett, és ki volt az, aki jobban sértett. Ezért aztán engem kizárhatnak, de én maradok. Maradok, mert otthon vagyok. Kivárom, amíg elhangzik a kizárók vagy legalább utódaik ajkán: Ne haragudjál! Kivárok..., ha 350 évet is kell várnom rá. Solweiggé kell lennem, járjon Peer Gynt akármerre is.

10. *pont:* Hiszek Isten minden embert egybeölelni akaró közösségében is, a jézusi Tizenkettőben, melyet Jézus „kahal”-nak mondott, s melyet bizony nem akart kiszakítani a zsinagógából. Abban is hiszek, hogy Jézus egyházát alkotják mindazok, akik a Tőle tanulható szeretetre teszik életüket. Denominációtól függetlenül, jogi betagozódástól függetlenül, szervezeti beleilleszkedéstől függetlenül. *Elég*, ha le tudunk ülni egy asztalhoz, hogy megcsodáljuk a másik másságát, megismerjük a karizmák sokféleségét, s magasztaljuk érte Istenünket, aki a változatosságot kedveli, s aki éppen ezért nem is szériában, hanem egyedi példányokként teremtett meg minket. Hiszem, hogy az ökumené azok között, akik szeretik egymást, már meg is valósult. Hiszem, hogy zsidónak és kereszténynek egyé kell lennie, anyakönyvezés, protokoll, érdekegyeztetések, jogi biztosítékok nélkül. A különböző denominációjú keresztényeknek még inkább. A közös jézusi örökség ismeretében. A közös jézusi küldetés vállalásában. Hiszek egy minden jószándékú embert egybeölelni képes *egyetemes egyházban*.

11. *pont:* Hiszek — ha tetszik a szó — Isten győzelmében. Hiszek, minden naivitás nélkül. Hiszek, Pál szavaira emlékezve is, a bolondok, erőtlének, a lenézettek vállalkozásában. Hiszek, amíg a Szó, a dabar Jahve nem hal el, s amíg van, aki nem sajnálja életét sem a szövetségi hűség megőrzéséért.

12. *pont:* Hiszek a kevesek egymásba tett kezében, ebben az alternatív társadalomban, e másképpen gondolkodókban, akár milyen kevesen vannak is. Hiszek a Kézfogásban. A Bokron belül már létrejöttben, annak fenntartásában és megőrzésében. A Bokorból mások felé kinyúló kézfogásban is, a jószándékú emberek ökumenéjában. A Földet öröklő szelídek életáldozatában, a rászorulókban az Isten arcát felismerni tudóknak, az előbbiekkal osztozkodóknak vállalkozásában.

13. *pont:* S végül hiszek a jézusi boldogságban. Abban, hogy boldogságom csak azon fordul, hogy le tudom-e győzni magamban az Isten, a Szeretet ellen dolgozó erőket. Ezt a boldogságot nem vehetik el tőlem. Csak én magamtól. „Boldogok vagytok, ha hazudván minden rosszat mondanak rólatok miattam... Így üldözték az előttek élt prófétákat is” — mondják a valóban autentikus jézusi szavak. Mintha csak két lehetőségünk volna: Isten tolmácsaivá válni vagy azokat üldözni. *Harmadik* utat lehet ügyeskedve keresni, de Isten ellenségeinek, a Hatalomnak, hatalmuk van arra, hogy az ügyeskedőket is válaszütra tereljék: Mi akarsz lenni? Üldöző vagy üldözött?

Folytathatnám a pontokat, de az idő szalad, s most arra gondolok, hogy mindaz, amit itt mondok, magyarul hangzik és magyarul értőknek. S hiába szedném le polcomról szótáraitam, nyelvkönyveimet, bármely más nyelven csak erőtlenebbül tudnám elmondani ezt a hitvallást. Vallok ezért most még valamiről. Szeretném, ha mindenekelelt a magyar népen belül lenne a kettő egyé. Szeretném, ha népem az Isten választott népévé lenne. Nem a test és vér alapján. Isten Országába nem lehet beleszületni. Se körülmetélkedéssel, se keresztelkedéssel. A választott nép: az Isten szövetségét hordozó emberek tábora.

Baj, ha egy apa azt szeretné, hogy a fia különb legyen mindenkinél? Baj, ha én azt szeretném, hogy a magyar példát tudjon mutatni a Szeretet-Isten akarata szerinti emberségre e kicsiny hazában és azon túl, a Kárpátok medencéjében, Európában: középen vagy keleten; Amerikában: Clevelandban vagy Torontóban? Mindenütt, ahol magyarok élnek, s Isten autentikus jézusi ígéje magyar ajkakon fogalmazódik meg? Baj a küldetés elvállalása? Lábára lépünk ezzel valakinek? Nem. Ez a *dolgunk*. Erre letünk. Ez az Isten versenye a népek között. Áldás fakad belőle, s él az a nép, amelyen keresztül az áldás árad.

A magyar irodalom Bessenyeivel kettészakadt. Vallásira és profánra. Számomra Babits költészetében a vallási és a profán — a jézusi gondolatvilágban találkozott. Utat mutatott az egygyélevés lehetőségére. E tekintetben Babits nem is egyetlen, nem is az első. Egy 150 éve írt vers, *Vörösmarty* Jóslista muzsikál bennem hetek óta. Úgy mondom el most néhány sorát, mint imádságot. Imádságot, amelyben Istentől hallok a választ homlíam gyötrő kérdésére.

Ki mondja meg, mit ad az ég?

Harag, káromlás volt elég,

Gyűlöltünk mint kuruc, tatár,

Bánkódtunk mint a pusztá vár;

Ügyünk azért

Sikert nem ért.

Pedig neked virulnod kell, oh hon

Lelkünk kihalna hervadásodon.

és odébb még:

...

Nincs hatalom,

Mely visszanyom,

...

Mert Isten, ember virraszt pártodon.

És az örök élet? Abban hiszel-e? Arannyal válaszolok: „Én azt meg nem tagadom. Mit *hisz* a tudós — ő lássa.” Ő is csak hihet abban, hogy nincs. Én másképpen döntök. Világos tudatában annak, amiről Shakespeare szól: hogy

ez az a tartomány, „ahonnan még nem tért meg utazó”. Számomra az örök élet — folytatás. Folytatás és nem életpótlék, és nem is helyettesítő. Púpozott jutalom és nem vigasz egy reménytelen és boldogtalan idelentért. Folytatás. Folytatása az idelent megkezdett isteni életnek; folytatása a szeretetnek, amelyet ideát és odatúl csak másokat szolgálásnak tudok gondolni. Szent odatúli folytatása valami szent idelentinek, amiről most megint egyszerre profán és egyszerre szent szavakat idézek:

Mi dolgunk a világon? Küzdeni

Erőnk szerint a legnemesekért.

Előttünk egy nemzet (az ember) sorsa áll.

Ha azt kivittük a mély süllyedésből

S a szellemharcoz tiszta sugaránál

Olyan magasra tettük, mint lehet,

Mondhatjuk térvén őseink porához,

Köszönjük élet! áldomásodat,

Ez jó mulatság, férfi munka volt.

Testvéreim, most, 50 papi esztendő múltán és hálával telt szívvel még egy másik költő szava is eszembe jut, *Kosztolányi*:

„Földig hajoltam s

mindézt megköszöntem.”

Amen.

*

Hiszek az egy Istenben...

Válogatás az elhangzott könyörgésekből

Mennyei Atyánk, megköszönöm, hogy 1968-ban Gyurka bácsi kivette a kezemből az édesapám gyilkosainak szánt fegyvert és helyette az evangéliumot odatette. Add, hogy nagyon sok öröme lehessen abban, hogy hűségesek maradunk ehhez az evangéliumhoz. Add meg, Uram! — Kérünk téged, hallgass meg minket!

Uram, köszönöm Neked Gyurka testvéremet, aki megváltoztatta és egyértelműen Feléd irányította az életemet, életünket. Köszönöm, hogy az a második és tegnap megismert harmadik nemzedék is kristálytisztán visszhangozza azokat a gondolatokat, amiket Lelked által neki elmondani adtál, és azt kérem

számára, amit legnagyobb jutalomnak érzek, hogy sok-sok nemzedéken át torzulatlanul és egyre tisztábban terjedjen az az ige, aminek elmondásával felszázada megbíztad, és amit hűséggel teljesített mind a mai napig. Az ő hűségét, kérlek, add meg, hogy átvehessék és tovább vihessék az őt követő nemzedékek. Add meg, Uram! — Kérünk téged, hallgass meg minket!

Köszönöm Neked, Istenem, hogy a 20. század végén élhetek. Oly korban, amikor szenny és mocsok volt az emberiség élete, de egy olyan korban élhettem, amikor Mindszenty József mellett egy Bulányi György hitvallása fényes, ragyogó példája az elvek melletti kitartásnak és a hűségnek a megvalósításában. Istenem, adjad meg Gyurka testvéremnek a mindvégig való hűségnek és kitartásnak az ajándékát, és hogy jöjjön el az egymást nem ütésnek, a békességnek, a kicsiségnek, a szelídségnek és ezzel együtt a mindenkiben való Isten Országá győzelmének az ideje. Amen. — Kérünk téged, hallgass meg minket!

Azért jöttünk ki együtt, házaspárként, a mikrofonhoz, hogy szimbolizáljuk Gyurka bácsi pedagógiáját, hogy házaspárokat együtt fogadott a szobájában havonként. Együtt három ember beszélgetett. Nem azt éreztem, hogy egy felszentelt, felkent pap szól hozzám, aki nem ért a családhoz, a házasság élethez, hanem azt éreztem, hogy egy laikus érdeklődő ember akar nekem segíteni az élettapasztalatával. Gyurka bácsi, köszönöm azt, hogy laikus maradtál, köszönöm, hogy civil maradtál, és ezért hozzánk, házaspárokhoz hű maradtál. Ezt kérem tovább, ne változzál meg, mondd azt, amit te mondani akarsz, s mi majd rád fogunk szólni, hogy igen, ezt a dolgot akarjuk továbbra is. Hallgass meg, Uram! — Kérünk téged, hallgass meg minket!

Istenem, köszönöm neked Gyurka bácsi erős személyiségét. Nem hagyta magát megtörni sem a problémák által, sem a kor által. Tapasztalom, hogy olyan könnyen leereszt az ember. Ha nem látnám, hogy ilyen szigorú magához, nem lenne példa előttem, nem lehetne rá támaszkodni. Énelőttem azért hiteles, mert magával szemben szigorúbb, mint velem. Kérlek, Istenem, vezesd őt továbbra is, hogy példát tudjon mutatni még sok embernek. Amen. — Kérünk Téged, hallgass meg minket!

Mennyei Atyám, ma reggel, készülvén a mai napra, megnézve a liturgikus naptárt, rádöbbsentem arra, hogy a mai aranymisére olyan szövegeket ír elő, amelyek tartalma szinte életprogramja volt Bulányi Gyurkának és az egész Bokornak. Hogy mi, a világ szemében ostobák, a világ szemében kicsinyek és erőtlének, ahogy a Korintusi levélben Pál írja, itt ilyen szép számban összegyűltünk... hogy mi, akik a Hegyibeszéd radikális követelményeit próbáljuk (mert csak próbáljuk) megvalósítani, ti. a szegénységet, az irgalmasságot és a többit..., hogy ezeket hoztad a mai ünnepre kötelező olvasmányként és kötelező evangéliumként. Uram, köszönöm azt is, hogy bár 18 évvel ezelőtt, amikor először találkoztam életemben Gyurka bácsival, és ő rádöbbsentett az igazságra... az igazságot éreztem, és mégis tusakodtam egy éven keresztül vele... hogy végül mégiscsak idehozta engem is. Köszönöm Gyurka bácsinak ezt a megdöbbsentő, felvilágosító tanítását és az azóta eltelt 18 évet is, és kérlek Téged, hogy segítsd őt, aki ezt a hegyibeszédi igazságot olyan tisztán igyekszik belekiáltani a világba, és minket is, hogy ezt tovább tudjuk folytatni. Amen. — Kérünk Téged, hallgass meg minket!

Mennyei Atyám, hálás szívvel köszönöm Neked azt, hogy én is megismerhettem Gyurka bácsit kb. 15 évvel ezelőtt, mert rajta keresztül értettem meg az erőszakmentesség evangéliumát; az ragadott meg leginkább, mint olyan embert, aki bizony fiatalságában nagyon is erőszakos volt. Köszönöm őt, Uram, hogy őt nekünk adtad, ennek a népek. Köszönöm azt, hogy sokan elfogadták az ő tanítását, sokan komolyan veszik, s köszönöm azt, hogy majd mások szívét is megnyitod az ökumenéra, hogy ne csak különböző felekezetek között legyen ökumené, hanem a római katolikus egyházon belül is. Hallgass meg, Uram! — Kérünk Téged, hallgass meg minket!

Istenem, én is köszönöm Neked Gyurka testvéremet, köszönöm, hogy láthatom azt az életet, amely magként hajlandó a földre hullani. Köszönöm, hogy azt is látom, hogy ez a földbehullás nem valami nagy mennyei derűvel és könnyedén adódik neki, hanem meg kell kínlódnia érte. Áldd meg, Uram, hogy sokszoros termést hozzon! És most a termésért kérlek, azokért, akik valamilyen mértékben, valamilyen fokban kapcsolódunk-kötődünk hozzá, akiken keresztül szóltál és szólsz hozzánk. Kérlek, hogy segíts minket hasonló hűségre, kitartásra, szeretetre, hallgass meg, Uram! — Kérünk Téged, hallgass meg minket!

*Én Uram, én Istenem,
vedd el tőlem mindenem,
ami gátol — Feléd!*

*Én Uram, én Istenem,
add meg nekem mindenem,
ami segít — Feléd!*

*Én Uram, én Istenem,
fogadd el az életem,
hadd legyen egészen — a Tiéd!*

*Én Uram, én Istenem,
fogadd el az életem,
hadd legyen egészen — a Tiéd!*

— Imádkozzatok testvéreim, hogy áldozatunk kedves legyen a mindenható Atyaisten előtt!

— Fogadja el az Úr kezedből az áldozatot nevének dicséretére és dicsőségére, mindannyiunk és az egész anyaszentegyház javára!

Istenünk, amikor felajánljuk Neked Fiad értünk vállalt halálának emlékére Testét-Vérét, az egész Életét elibénk idéző kenyeret és bort, segíts minket, hogy e felajánlásban a magunk életét is újra oda tudjuk ajánlani Neked, a mi Urunk Jézus Krisztus által.

— Amen.

PREFÁCIÓ

Magasztalunk Téged, Istenünk, aki az Örök Szeretet vagy, s aki a szeretettől indítva életre hívtál minket.

Magasztalunk, mert a magad Lelkét lehelted belénk és képmásoddá tettél minket.

Magasztalunk, mert értelmedből adtál értelmet nekünk, hogy felismerhessünk Téged és akaratodat.

Magasztalunk, mert megérthettük, hogy csak *élsz* és szeretsz: nem uralkodsz, nem veszel, nem ütsz, hanem csak szolgálsz, adsz és megbocsátasz.

Magasztalunk, mert megajándékoztál a szabadsággal és így képessé tettél minket is a szeretetre; hogy mi is csak éljünk és szeressünk — szolgálva, adva és megbocsátva, miként Te.

Magasztalunk, mert felkínáltad nekünk boldogító szövetségedet: hogyha szeretünk, akkor eljön közénk Országod, a Szeretet Országá, az Istené.

Magasztalunk, mert elküldted hozzánk Fiadat, Jézust, hogy létünk közepébe, a szívünkbe írja ezt a te egyetlen, örök és bennünk naponként megújulható szövetségedet.

Magasztalunk, mert Fiad tanítványokat gyűjtött, és szeretetközösséget formált belőlük, az ő egyházát.

Magasztalunk, mert tanítványait arra nevelte, hogy tanítványokká formálják az összes nemzeteket.

Magasztalunk, mert a tanítványok a Föld határáig menvén, eljutottak hozzánk is, s ezáltal mi is Fiad tanítványainvá, egyházává lehettünk.

Magasztalunk, mert hívást, hivatást kaptunk Tőle, hogy barátságunkat kínálva fel embertársainknak szeretetközösségekbe gyűjtsünk minden jószándékú embert,

Magasztalunk, mert magunkévá tettük szövetségedet, hogy megmentsünk minden embert, aki a Bolygón él; s nemcsak az embereket, de magát a fenyegetett életet is.

Magasztalunk, mert reményt adtál nekünk a nukleáris halál, a bioszféra pusztulása, a gazdag Észak és a szegény Dél és Kelet feszültségének a csaknem reménytelenségében is: a szeretet győzhet a rossz felett, hiszen Fiad mondotta nekünk: Bízatok, én legyőztem a világot!

Ezért az angyalokkal s az üdvözültekkel együtt egy szívvel zengjük:

Szent vagy, szent vagy, szent vagy, mindenség Ura, Istene!

Dicsőséged betölti a mennyet és a földet.

Hozsanna a magasságban!

Áldott, ki az Úr nevében jön!

Hozsanna a magasságban!

KÁNON

Amikor pedig, Jézusunk, elmondtad már az elmondhatókat, s tanítványaidat annyira egybeszeretted, hogy hűségük legyőzte félelmüket...

akkor az utolsó tavaszon arcod megkeményítve megindultál velük Jeruzsálem felé: tudván tudva, hogy próféta nem veszhet el Jeruzsálemen kívül...

s a Városba érve meghagytad tanítványaidnak, hogy hol készítsék el Neked s tieidnek — emlékezve az egyiptomi szolgaságból kiszabadító Istenükre — a pászka-báránnyt...

s miután a felső teremben népednek, vallásodnak ősi szokása szerint elfogyasztottad velük a húsvéti báránnyt keserű füvekkel, kovásztalan kenyérral és ünnepi boritallal...

s miután köntösöd levette s elibük térdelve megmostad 12 tanítványod lábát, hogy sose feledjék, nem uralkodni, hanem szolgálni küldted őket, s szívükbe írtad, hogy nem az a nagyobb, aki az asztalnál ül, hanem aki szolgál, akkor megújítottad Istennek az emberrel kötött egyetlen és örök szövetségét.

Kérünk tehát, mindenható Istenünk, küldd el Szentlelkedet e kenyérré és borra, hogy Jézus Krisztus jelen legyen közöttünk testével + és vérével.

Úgy újítottad meg a szövetséget, hogy a báránnyacsora maradékából kezvedbe vetted a kovásztalan kenyeret, megköszönted, megáldottad, darabokra törted, s odaadtad tanítványaidnak ezeket a szavakat mondva:

Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, melyet odaadok értetek!

Miután pedig a tanítványok ettek a kovásztalan kenyérből, felemelted az asztalról a szőlőtő borával telt kelyhet, megköszönted, megáldottad, s ezt is odaadtad tanítványaidnak ezeket a szavakat mondva:

Vegyétek és igyatok ebből mindnyájan, mert ez a szövetség vére; a vérem, amelyet én kiontok értetek és minden emberért!

S miután a tanítványok ittak a kehelyből, még ezt mondottad nekik:

Tegyétek ezt majd ti is, hogy emlékezzetek reám!

— Testvéreim, ez a mi hitünk szent titka.

— *Halálodat hirdetjük Urunk és hittet valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz.*

Jézusunk, emlékezve erre a szövetségújító lakomára, megköszönjük Neked, hogy tanítottál és hogy a szeretetre tanítottál minket; arra, hogy egybe akarjuk ölelni minden embertársunkat; nemcsak barátainkat, hanem azokat is, akik ma még közönyösek irántunk, de még az ellenségeinket is.

Megköszönjük, hogy milderre nemcsak tanítottál minket, hanem a tanítás mellé ábraként odatetted nekünk életedet is, hűséges maradván küldetésedhez egészen a halálig, mégpedig a kereszthalálig.

Megköszönjük Neked, hogy példát adtál nekünk a szövetségi hűségre, hogy ahogyan Te éltél, úgy éljünk mi is.

Megköszönjük, hogy testeddel, véreddel, teljes Magaddal is táplálsz minket az idők végezetéig, hogy a szövetségi hűséget mi is megőrizzük; nemcsak mi, de gyermekeink, unokáink és minden nemzedékünk.

Megköszönjük, hogy megmutattad nekünk az Utat Atyád háza felé, ahova előre is mentél, hogy elkészítsed az örök lakóhelyet nekünk.

Most pedig Hozzád fordulunk, Mennyei Atyánk, hogy a Fiadtól tanított szeretetnek elköteleződve, szeretetközösségekben egyesüljön minden ember, hiszen erre teremtettél minket.

Imádkozzunk, hogy akik egyházunkban élnek, legyenek a föld sója, legyenek a világ világossága.

Imádkozzunk, hogy egyházunk az emberiség egységének jelévé, szentségévé növekedhessék az időben, mert ez a Tőled kapott feladatunk.

Imádkozzunk pápánkért, II. János Pálért, esztergomi bíboros érsek-püspökünkért, Lászlóért, hogy tisztüket Jézus tanítványaihoz méltó módon tudják betölteni életük minden napján.

Imádkozzunk testvéreinkért, akik a többi keresztyén egyházban élnek, hogy úgy legyenek Jézusnak, közös Tanítónknak tanítványai, hogy sokat tanulhassunk tőlük.

Imádkozzunk szellemi-lelki őseinkért: Izrael vallási közösségében élő testvéreinkért, továbbá minden Téged kereső és Téged még nem is kereső embertársunkért, hogy mindannyian megvalósítsák magukban azt, amit megálmodtál róluk.

Imádkozzunk elhunyt testvéreinkért, hogy mindnyájan eljussanak az örök hazába. Imádkozzunk mimagunkért is, hogyha majd utunk véget ér, végy fel minket is Örök Országodba, ahol az élet teljessége vár reánk, s ahol a Szűzanyával, az apostolokkal, a vértanúkkal és minden szentteddel együtt, Urunk Jézus Krisztus által, Téged mindörökké dicsőítünk és áldunk.

Elővételezve e majdani dicsőítést énekeljük együtt:

Óáltala, Óvele és Óbenne
a Tiéd, Mindenható Atyaisten,
a Szentlélekkel egységben
minden tisztelet és dicsőség
mindörökkön örökké.

Amen.

Most pedig egymás kezét megfogva imádkozunk azokkal a szavakkal, amelyekre Jézus tanította övét: Fogjuk meg egymás kezét, egyik sor a másikat, másik sor a harmadikét, hogy egyetlen kézfogássá legyünk akkor, amikor a Tőle tanult szavakat mondjuk:

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy,
szenteltessék meg a Te neved,
jöjjön el a Te országod,
legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is.
Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma,
és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek,
és ne vígy minket kísértésbe,
de szabadíts meg a gonosztól,
mert Tiéd az Ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké.
Amen.

- Az Úr békéje legyen veletek mindenkor!
- És a Te lelkeddel!
- Engesztelődjünk ki szívből egymással!
- Legyen békeség köztünk mindenkor!

Isten Báránya, Te elveszed a világ bűneit, irgalmaz nekünk!
Isten Báránya, Te elveszed a világ bűneit, irgalmaz nekünk!
Isten Báránya, Te elveszed a világ bűneit, adj nekünk békét!

— Íme az Isten Báránya, aki úgy lett Bárány, hogy oda tudta adni életét Istenért. Ez a Bárány hív minket lakomára, hogy e lakoma erejében mi is képessé legyünk életünket Istenért áldozni, az Isten Bárányaivá lenni. Mondjuk tehát válaszunkat, szívünk teljes alázatával, e minket olyannyira megtisztelő meghívásra:

- Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak egy szóval mondd, és meggyógyul az én lelkem!
- Krisztus Teste és Vére őrizzen meg minket az örök életre!

— (áldozás) —

Imádkozunk!

Istenünk, magunkhoz vettük Fiadat, hogy az ő szövetségi hűsége, melynek csak a Golgota volt a határa, erősítsen minket, hogy a Szeretet Országának megvalósulásáért mi se sajnáljuk odaadni azt, amire Isten körülményeinkben megnyilatkozó akarata felszólít minket. A mi Urunk Jézus Krisztus által, aki veled él és szolgálva szeret a Szentlélekkel egységben mindörökkön örökké.

— Amen.

*Jézusé lettem, ő meg az enyém,
Bárhová indul, Vele megyek én.
Bárhová vágyik, odaviszem Őt,
S rejtem a titkát vad szemek elől.*

*Jézusé lettem, ő meg az enyém,
Bárhová indul, Vele megyek én.
Bárhová vágyik, odaviszem Őt,
Szólnom a titkát Lelke ad erőt.*

*Jézusé lettem, ő meg az enyém,
Bárhová indul, Vele megyek én.
Bárhová vágyik, odaviszem Őt,
Bizom szavában, Szövetségem Ő.*

— Az Úr legyen veletek!
— És a te lelkeddel!

Testvéreim, ami kezdődik, annak rendre vége is van. Így van ezzel a mai szövetségmegújító lakománkkal is. Már csak egy áldás van hátra. Ezüstmisémet még templomban mondhattam, Bandi bácsi péceli templomában ... igaz, zárt ajtók mögött, a pártállamtól való félelemben. Összesen 12-en voltunk. Közülük öten — reményünk szerint már az örök hazában ünnepelnek velünk: apám, anyám, Laci sógorom, Juhász Miklós és Lányi János paptársaim, akikkel együtt raboskodtam. De Éva néni, Bandi bácsi, vérszerinti testvérem, Kamilla (egyszerűbben: Babuci), Teri és jómagam, tehát öten még itt vagyunk. Vérszerinti testvéremet, Kamillát külön meg kell említenem, mert ő az egyetlen tanú, aki jelen lehetett a primíciámon, az ezüstmisémen és az aranymisémen is — ha magamat nem számítom. Ezüstmisémre készítettem egy áldást, de akkor azt nagyon kevesen hallhatták. Most befújom egy kis aranyfüsttel, s azzal áldalak meg titeket, nem külön-külön, mert az már borzasztó volna két és fél óra után, hanem egyszerre együtt mindnyájatokért imádkozva, imádkozva a Közösségért, a Bokorért, a Kézfogásért és mindazokért, akik ebben az órában testben és lélekben vagy akár csak lélekben együtt ünnepelnek velünk:

**Kezem felvevése által
áldjon meg titeket az örök Szeretet,
világítsatok vele az emberek között,
hogy rólatok Rá ismerjenek!
Amen.**

**Hogy így legyen, ezért áldjon meg titeket a mindenható Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek!
Amen.**

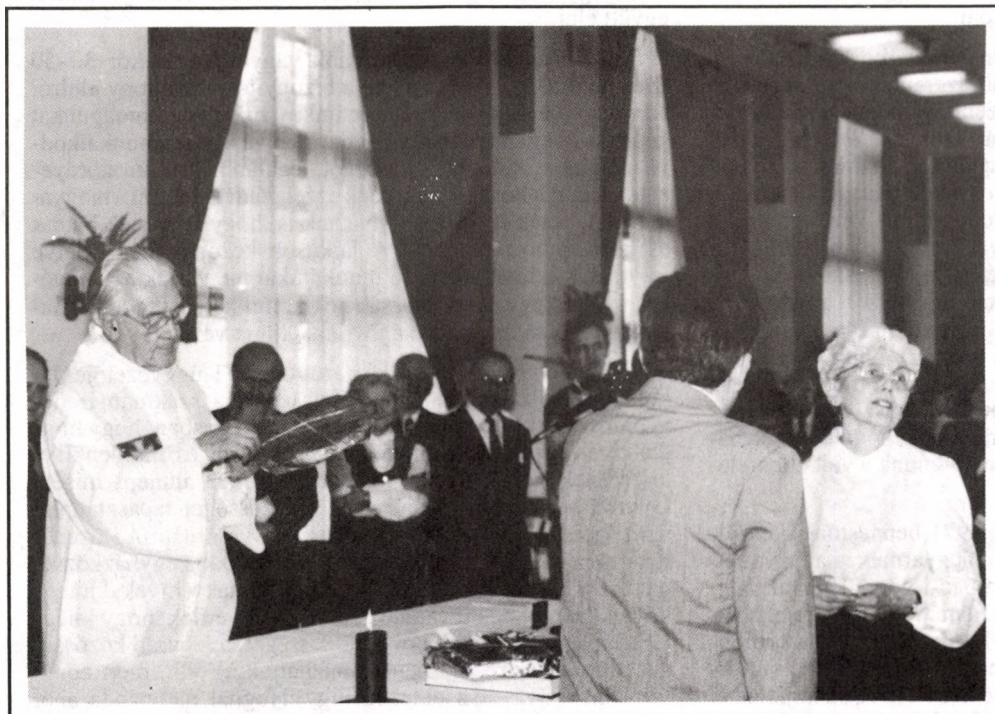
Minden szentmise végén hallható, hogy *menjetekek békével!* Most azt hallottuk, hogy ne menjetekek, hanem maradjatok és kövesse az áldást az áldomás. Maradjunk együtt a folytatásban is, Jézus testvéreihez illően, békében, örömben és nagy-nagy szeretetben. Amen.

— Istennek legyen hála!

Benyhéné Andrea: Kedves Gyurka testvérem, ennyi szép szó és gondolat után nem tudom, hogy lehet-e még valamit mondani, fokozni biztosan nem. Mégis megköszönöm Neked most itt ennyi szép, nemes gondolat után, hogy ünnepelni tanítottál bennünket, és nem kevés részünk volt az elmúlt 44 év alatt különféle ünnepegekben. Példaként említem itt a decenniumok (a születésnapok tízévenkénti) ünneplését, a névnapokét, mindegyikünkét külön-külön, s ha utánaszámolok, nem 44-et számíthatok, minden évben egyet, hanem talán többet is. Nos, ünnepelni igazán megtanítottál. Egy tanárhoz nem illik, hogy zavarban legyen, én mégis egy kicsit zavarban vagyok... hadd mondjak mégis egy-két gondolatot köszönetként, nagyon röviden.

Az első, amit szeretnék Neked megköszönni (furcsa lesz talán), a bonyolultság meg az egyszerűség egyszerre. A bonyolultságot köszönöm, mert rá tudtál venni, hogy a KIO-t elolvassam és feldolgozzam, nyelvezetét és eszméjét elsajátítsam, ami nem volt egyszerű. Viszont köszönöm az egyszerűséget, mert lényegében három szóban össze tudom és mindnyájan össze tudjuk foglalni. Amikor az Újszövetséget kellett tanítanom irodalom-órán, boldog voltam ezért az egyszerűségért, amit mindnyájan fújunk kívülről, csak most én egy picit megtekerem a végét. Az egyik az adás: adni azt, amim van, anyagiakat, szellemieket, lelkieket... hogy az életünket is sikerül-e a végén, az még a jövő titka. A másik a szolgálat: hogy elutasítván a nagyságot, hatalmaskodást, keressük azokat a rabszolgáló munkákat, amiket talán kevesen keresgélnek a társadalomban (jó volna, ha ettől nem térnék el). Végül a harmadik, amit régen békességteremtésnek mondtunk, most azonban ezt mondanám helyette: *kézfogás*. Hiszem, hogy ugyanezt jelenti.

Ezenkívül szeretném még megköszönni Neked a hitnek két aspektusát, hogy nemcsak igaznak tartani, de hűségesnek is lenni meggyőződésünkhöz: megköszönni Neked a reményt... többek közt azt, hogy még bennem is volt reményed akkor, amikor én elég reménytelen helyzetben láttam magam; és megköszönöm azt a fogyhatatlan szeretetet, amelyet mindig is éreztünk mindnyájan, s amiről tanúskodik nemcsak a mai nap, hanem sok minden más nap is. Most pedig szokásainkhoz híven a Bokor ajándékát szeretném Neked átnyújtani Hármat is, mert a három a bűvös szám. A főajándékot, a *Kézfogás* emblémát. Aztán Téged is megillet az Érteđ vagyok kötet, miként előadóinkat. S végül egy hálót egy egészen kis halacszkával.

~~~~~

*Serkenj fel, kegyes nép,
mosolyog az hajnal,
aranyszál tollakkal
repdes, mint egy angyal.*

*Ingó-bingó zöld fűszál
szépen felöltözik,
liliom-rózsával
meg is törölközik.*

*Amennyi fűszál van
a tarka mezőben,
annyi áldás szálljon
Gyurka Bá fejére!*

~

*...annyi áldás szálljon
mindnyájunk fejére!*

Interjúk

Róbert László

az aranymise utáni agapé közben a TV számára filmet forgatott, és több jelenlétől mindössze öt mondatot kért a jelenről és a jövőről. Íme a spontán válaszok:

Dobner Győző baptista lelkész vagyok. Az 1970-es években kerültem kapcsolatba a Bokor-mozgalom vezetőjével, Gyurka bácsival. Megkeresett engem, hogy beszéljünk — különböző felekezetek lelkészei — az evangélium igazi tartalmáról. Ez a barátság azóta is tart.

Turiák Ildikó vagyok, laboratóriumi asszisztens. Rettenetesen boldog vagyok ezen az ünnepen, mert most úgy érzem, mintha valami megvalósult volna abból, amit az Isten Országáról majd csak az időn túl remélek, hogy emberek a legkülönbözőbb helyről, a legkülönbözőbb pártállásból, a legkülönbözőbb gondolkodási struktúrákból néhány alapvető dologban olyan módon találkoztak össze, hogy abból barátság, melegség, szeretet született. Külön köszönöm ennek a szimbólumnak azt a megvalósítási formáját, ami a lakoma után a baráti asztaltársasággá válását tette lehetővé egy tömegnek, ami mindenhol másutt elszigetelt, atomizált nézőközönség csupán. Hogy mi a folytatás? Nézőközönségből, egymásmellettségéből kézfogássá, barátsággá lenni. Köszönöm az Istennek.

Éberhardt Ferencné Olga — Az ember szeretetre teremtett lény. Okos, értelmes — ha akar. A világban ezt nem tudja mindig megtalálni. Mert a világban jórszt önző, szeretetlen, kietlen az emberiség, de van olyan, mint például a Bokor, ahol az ember szeretetben, együttérzésben, együttsegítésben és egymással törődésben él. Köszönöm.

Demeczy Jenő vagyok, villamosmérnök. Azt hiszem, a tegnapi nap beszélgetései után talán szereptévesztés lenne, ha azt hinném, hogy én akár a saját személyemben, akár a Bokor nevében szólva, át tudom hidalni azokat a feszültségeket, szakadékokat, amelyek a mai magyar társadalmat széthasítják, s mégis azt gondolom, hogy ez a kézfogás jelképszerű, mert ha mi, hívő keresztények nem nyújtunk kezét az elmúlt rendszer ateistáinak, ha mi, magyar keresztények nem nyújtunk kezét a magyar zsidóságnak, ha mi, keresztények egymásnak nem nyújtunk kezét, akkor ugyanazok a veszélyek várnak ránk, amelyek a minket körülvevő országokban lángtengerré változtatták a lehetséges emberi együttélést. Ennek a kézfogásnak a gondolata kapcsolódik a mi múltunkhoz is, ahhoz, hogy összetalálkoztunk annak a jézusi örömhírnek az erejében, amelyik megtanított minket arra, hogy csak felebarátaink vannak, s hogy kezét kell nyújtanunk a volt ellenfeleinknek is. Köszönöm.

Márcziné Sárossy Anna vagyok. 1971-ben festőnek készítettem. Potenciális festőből aztán nyolcgyermekes anyává lettem annak hatására, hogy Gyurka bácsi gondolataival találkoztam, és ez elforgatta addigi életemet, és úgy érzem, hogy bár le kellett mondanom valamiről, valami fantasztikus többletet kaptam azáltal, hogy a gondolkodásom kitágult és átférfalódott, és ebbe nagyon sok minden belefér. Sok mindennel kell foglalkoznom — vágyam, a festészet helyett, de most például erre a szép ünnepre valahol kitor az emberből a művész, amit elaltattam. Egy műsorral sikerült örömet szereznem. Magyarságunk, népművészetünk értékeit akarta megmutatni, és vágyat kelteni iránta másokban is. Nagyon fontosnak érzem, hogy ne csak keresztények legyünk, hanem magyar keresztények, s ezt a keresztény nyelvet ne egy ún.

eszperantó nyelven beszéljük, hanem a saját anyanyelvünkön, ami a magyar népdal, ami a magyar néptánc. Azt hiszem, hogyha az ember megtalálja a gyökereit, a magyarság gyökereit, akkor olyan értékekre bukkan, melyekkel összekapcsolva őket a keresztény értékekkel maradandót tud nyújtani ennek a kis országnak.

Kaszap István vagyok, számítógépes rendszertervező a foglalkozásom. Húsz évvel ezelőtt találkoztam Gyurka bácsival, és ez a találkozás megváltoztatta az életemet. Itt tanultam meg az ő tanítványaként, hogy mit jelent embernek lenni, mit jelent kereszténynek lenni. Itt tanultam meg, hogy nemcsak magammal kell foglalkoznom, nemcsak a házastársammal, gyerekeimmel, szüleimmel kell foglalkoznom, akikkel minden tisztességes ember törődik, hanem gondolnom kell a közelemben levő magyarországi rászorulókra és erőnkhez képest nem szabad elfeledkezni az európai és a világ más részén lakó rászoruló, éhező embertársainkról sem.

Kaszap Istvánné Márta vagyok, matematikus. Felnőtt fejjel tanultam Gyurka bácsitól az evangélium útját. Kezdetől fogva úgy érzem, hogy ez a kézfogás-jelkép, amelyet a konferencia jeléül választott Gyurka bácsi, mindig megvolt. Nagyon szeretném azt, hogy ha ez a jel a mai magyar zavaros társadalmi helyzetünkben élesen ható jel és hívás lenne mindenki felé, hogy békességet kell teremtenünk, mert csak így tudunk együtt élni.

Bulkai Tamás szervezőmérnök vagyok. A Bokor 30–50 éves múltja, egyáltalán a léte a bizonyíték arra, hogy alulról szerveződve saját lelkiismeretünkre figyelve, önmagunkat képezve és egymásra nagyon odafigyelve, együtt munkálkodva meg lehet változtatni a világot, legalábbis a mikrokörnyezetet magunk körül. Szeretnénk ezzel példát mutatni a magyar társadalomnak is, és az egyháznak is, hogy legyenek bátrak és kezdeményezőkések. A laikusok kezdjék meg, illetve folytassák a saját szervező munkájukat, ne várják az „illetékesektől”, hogy megmutassák nekik, mit kell csinálniuk! Saját kezünkben van letéve a jövőnk, éljünk vele!

Bisztrai György vagyok. Az Irotron KFT ügyvezetője. Iskolai végzettségem római katolikus teológia, szakmám irodagép-műszerész. Ami nagyon fontos a kézfogásban: hogy mindenkivel egyenlőnek élhetem meg magam és mindenkiel testvérnek gondolhatom magamat. A mai ünnepi misén, Gyurka bácsi aranymiséjén azt a közösséget tapasztaltam, amit szeretnék megtapasztalni minden vasárnap. Az üzenetünk nem más; ha nem formáljuk át a feudális egyházközönségeket egyházközösségekké, akkor elfognak a hívek, kiiregzenek, akik még ott vannak. Jól felfogott érdek, hogy kilépünk az egyházas gettóból és közösséget, felebaráti közösséget hozunk létre. Ha nem, lehúzzhatjuk a roliót, mert annyi szellemi kihívás éri a lelkeket, hogy el fognak menni oda, ahol felnőttek és partnernek, és nem gyermeknek és alattvalónak tekintik. A folytatást nem tudom másként elképzelni, mint ahogy eddig csináltuk. Kettő hetenként találkoztunk mindig más-más lakáson, mindig más az elnök, és mindenkinek jár a szó. Senki nem káposztafej. Mindenkinek van szava. Ez a Bokor hagyománya, szemben a vasárnaponként sokhelyütt tapasztalható személytelenséggel. A közösségben a jézusi szó

felforrósodik és tetté válik. Tettéválás — mit jelent ez? Segítő kezet, segítő lelket nyújtok a másik ember felé, az éhezőnek pénzt adok, s az üldözöttek iránti szolidaritás mélyebb és teljesebb életet fakaszt. Köszönöm.

Pomogáts Béla vagyok, irodalomtörténész. Én szolidaritásból vagyok itt, noha nem vagyok a Bokor tagja, nem tartozom ahhoz a közösséghez, amelyet Bulányi György atya vezet. Azonban 1950 óta ismerem őt és úgy gondoltam, hogy mint volt piarista diák és a Piarista Diákszövetség egyik vezetője megszoritom a kezét aranymiséje után. Azonkívül vannak olyan értékek, amelyeket felhalmozott az a mozgalom, az a közösség, amelyet ő életre hívott. Az elmúlt néhány esztendőben nagyon sok minden tönkrement Magyarországon. Az a közösség, amelyet Bulányi atya teremtett, az megőrizte számunkra az áldozatvállalásnak, a helytállásnak és a hűségnek az értékeit. Ezek keresztény értékek. Tehát az a véleményem, hogyha újra akarjuk kezdeni erkölcsileg is az országnak az életét, akkor ezekre az értékekre kell támaszkodnunk, és ezek lehetnek azok az értékek is, amelyekkel szélesebb körben elismerve és méltányolva azokat, eljuthatunk a kölcsönös kiengesztelődésnek, az együttműködésnek az útjához.

Benyhe István vagyok, középiskolai tanár és kerületi képviselő. Régi családi szájak fűznek a Bokorhoz, különösen Gyurka bácsihoz édesanyám révén, és fejlődésében, folyamatban figyelhettem a Bokor alakulását. Úgy érzem, hogy mindig lenyűgözött az a mélyleges demokratizmus és az a nyitottság, ami jellemzi a Bokrot. Politikai területen, társadalomnenedzselési modellel foglalkozván, megdöbbenve és csodálkozva látom, hogy ez a közösség valóban szót tud érteni egymással. Szót tud érteni a másik emberrel. El tudja viselni a másságot és olyan alternatívát kínál, ami mindenki számára élhető. Úgy érzem, hogy a Bokor valami olyan dolog egész Európában, olyan fantasztikus és olyan kovászító erővel rendelkezik, ami egészen biztos, hogy nekünk most, távlatilag talán másoknak is történelmet fog csinálni.

Tornai Alajos, nyugalmazott gyermekorvos vagyok. Még Debrecenben mint piarista diák ismertem meg Bulányi atyát, mint piarista tanárt. Tanárom volt, és akkor is nagyon nagyra tartottuk irodalmi ismeretét, képességét, amiből nagyon-nagyon sokat merítettünk. A későbbiek folyamán, miután megszűnt az iskola piarista gimnázium lenni, akkor egyetemi lelkész volt, én is egyetemi hallgatóként kapcsolódtam be, s ennek megfelelően a Bokor első generációja tagjának érzem magam. Három vagy négy éven keresztül nagyon szorosan együttműködtünk, s ő közvetítette felém az Úristennek azt a kegyelmét, ami engem egész életemen keresztül megtartott.

Nevem *Kaszap László*, matematikus végzettségem van, vállalkozóként tevékenykedem az elmúlt egy-két évben. Szerencsés embernek tartom magam, mert húsz éve találkoztam Halász Bandi bácsival, utána Gyurka bácsival, utána Vass Tamással és Barcza Barnával.

Merza József vagyok, matematikus és ahhoz a középosztályhoz tartozom, amely pillanatnyilag leszakadóban van, és havonta egyszer tanolja a Trabantját. A Bokor-múltam 43 éves, tehát bőséges tapasztalatom van, és ne is kívánja most senki, hogy valami hatalmas elméletet mondjak ezen a címen. Mint ősi Bokor-tagnak egyetlen szorongó érzésem volt csupán, hogy ebben a szétszabdalt és megosztott társadalomban vajon elfogadják-e azt a kezet, amelyet mi most szeretettel nyújtottunk ki sokak felé (én magam is vagy 70 meghívót küldtem Bokron kívüli barátoknak és olyan embereknek, akiket ismertem). Nagy öröm számomra, hogy elfogadták, és boldog vagyok, hogy mindenütt ismerőst üdvözölhetek.

Király Ignác vagyok. Iskolai végzettségem római katolikus teológia, a szakmám pedig asztalos. 13 gyermekünk van. Feleségem mellett, majd ő következik. Ami számomra nagyon jelentős volt az ételalkításban, a Bokorhoz tartozó-

sunkban: hogy a másokért élésben érzek valami fantasztikus nagy önnevelőt. Ha a magam lustasága következtében nem is tudnék fejlődni, kénytelen vagyok fejlődni azért, mert várják ezt tőlem a barátaim; várják, hogy imádkozzam jobba levésükért és a magaméért, s hogy tanuljak azért, hogy táplálni tudjam őket. Sorolhatnám az élet összes megnyilvánulását. Igazából ez az én örömöm, hogy olyan barátokhoz tartozhatom a Bokorban, akik inspirálnak erre a fejlődésre. Szerintem az Isten Országának ennek a fejlődésnek az egyik alapvető jele. A jövőt abban látom, hogy sikerüljön olyan jól csinálni, hogy mások is kedvet kapnak rá. Ezt kívánom nekik.

Király Ignácné vagyok, ápolónő a végzettségem. Most otthon vagyok, mint a 13. gyerekemnek gyesen lévő gondozója. Nagyon nagy felelősségnek érzem ebben a világban ennyi gyereket vállalni és felnevelni, és ebben a Bokornak az eszményei nagyon sokat segítettek. Nagyon nehéz olyan támogatni ebben a világban a gyerekeknek, ami más, mint amit ez a világ ad. Gyurka bácsitól tanultuk meg az élet szeretetét, hogy tiszteljük és szeressük elvállalt gyermekeinket, és úgy érzem, ehhez a Bokor nagyon sok eszmei segítséget ad.

Bulányi György vagyok, piarista. Közel ötven esztendő óta csinálom a kézfogást. Azt hiszem, hogy kézfogások nélkül nincsen semmire sem semmiféle megoldás. De ha a kézfogás folytatódik, és egy életre szóló egymást megbecsülése születik meg belőle, akkor történik valami a világban. Azt hiszem, hogy ennek a kétnapos konferenciának mindannyiunk életében az lesz a következménye, hogy egy-két emberrel több lesz azoknak a száma, akikkel barátkoznunk kell, és ha így lesz, akkor megérte.

Albrecht Júlia vagyok, képzőművész. 1974-75 óta kapcsolódok a Bokorhoz, és életemnek meghatározó, fundamentális részét képezi az, amit a Bokortól kaptam. Nagyon hálás vagyok azért, hogy egy ilyen nyílt, szabad ünnepet megrendezhettünk, és ilyen nagy létszámban örülhetünk mindannak, amit Gyurka bácsi elkezdett. Mint művész, nagyon hálás vagyok a Bokornak azért, hogy szereti a viccet, szereti a játékot, szereti a művészetet és mindent, amit a kultúra profi szinten igényel.

Hollai Keresztély vagyok, a zeneművészeti főiskola tanára Debrecenben. Meggyőződés, hogy nekünk, istenhívőknek, roppant felelősségünk van a jövőt illetően. Másrészt az az érzésem, hogy nem elég jól közvetítjük Istenünk, Jézusunk tanítását, és ezért nem alakul elég jól a jövő. Ahogy te mondtad, Laci: a folytatással vannak gondjaink. Én az egyik legnagyobb gondot abban látom, hogy a Miatyánk „Legyen meg a Te akaratod!” mondatát rosszul értelmezzük. Ha ma ezt egy fiatalnak mondom, annak rögtön az engedelmesség jut eszébe, és nem gondol arra, hogy mikor én azt mondom Istennek, hogy „legyen meg a Te akaratod”, akkor Ő visszakérdez: „Mit gondolsz, mi az én akaratom?” És nem tudunk erre értelmesen felelni. Pedig meggyőződés, hogy ez volna Isten felelete: „Ide figyelj, az az akaratod, hogy legyél sokszínű, végtelen sokszínű! Olyan sokszínű, mint amilyen én.” Abban a pillanatban, amikor ezt egy fiatal megértené, rájönne, hogy tőle azt várják el, hogy fantasztikusan sokszínű legyen, roppant fantáziával kezdhet hozzá az életéhez. Abban a pillanatban lelkesen istenhívő lesz, és rendbe jön a folytatás, ahogy te mondtad.

Orbán József vagyok, földmérő a foglalkozásom. Miskolcon lakom. Ezelőtt 13 évvel kerültem el otthonról. A főiskolai tanulmányokat egy másik városban végeztem, ahol találkoztam Bokor-közösségben élő barátokkal, akik testvéreim lettek, és a diákeveket, amelyek egyébként is meghatározó az ember életében, annyira átiszotta a szeretetközösségnek ez a légköre, hogy végül is megszereztem az életemet meghatározó elveket és tapasztalatokat. Amiért még nagyon hálát adok a Jóistennek, az az, hogy a családi életemet is ebben a város-

ban kezdek el, és hogy a jegyeskort és a házasságot olyan házasközösségben, olyan házaspárok között tudtuk elkezdni, akiktől rengeteget tanultunk. Ezt vittük aztán haza, amikor visszakerültünk szülővárosunkba, és azóta is ezt próbáljuk valamilyen módon tovább élesíteni magunkban. Ami nekem ebben a mai találkozóban nagyon nagy élmény volt, hogy az ember azt érezte: hazajön, testvérekre talál, régi barátságokat elevenít fel. És tényleg, mint amikor egy atya magához öleli a gyermekeit, úgy ültük itt körül az oltárt, és úgy tudunk a szülői házban egymásnak örülni, és hát Gyurka bácsinak is nagyon.

Simonyi Gyula vagyok, informatikus. A kézfogás számomra azt jelenti, hogy a keresztyények egysége megvalósult. Kihirdethetjük ezt a nagy ökumenikus örömhírt, hogy nincs többé egyházszakadás, valójában nem is volt. Egyetlen egyházszakadás volt, amikor bizonyos keresztyények a hatalom oldalára álltak és elkezdtek üldözni a többieket. Ezek a hatalom oldalán álló keresztyények aztán megoszlottak később több egyházra, felekezetre, de az igazi erőszakmentes keresztyények egysége mindig is megmaradt. A jövőt pedig, a folytatást úgy látom, hogy egy óriási, világszerte folyó forrongás zajlik: visszafelé történik a konstantini fordulat. Kezd a keresztyénység visszarendeződni az erőszakmentes mag köré, és kezdi újra az ősegyházi gondolkodást és formákat fölvenni és az evangéliumhoz tömegesen visszatérni.

Kószegi Tamásné, Melinda vagyok Pécsről. Gyógytornász

vagyok, de főállásban feleség és édesanya. Van egy szép férjem meg öt gyerekünk. Boldog ember vagyok, mert nap mint nap tapasztalom az Isten szeretetét, nap mint nap tapasztalom a testvérek szeretetét, és tudom, hogy mi a dolgom. Azt hiszem, ennél több már nem kell a boldogsághoz. A kézfogásról talán annyit, hogy én Pécsen örömmel tapasztalom, hogy nálunk sohase volt akkora feszültség, mint máshol az országban, a Bokor-közösségek körül. Ezt én annak tudom be, hogy nem levelezünk egymással, hanem együtt teázunk, együtt kirándulunk, együtt drukkolunk, hogy sikerüljenek az ifjúsági misék, s azt gondolom, hogy mihelyt személyesen ülünk le beszélgetni egymással, valahogyan kihúzódik a méregfoga a sok-sok pletykának, amit egymásról hallunk. Én úgy örülök, hogy ilyen sokfélék vagyunk! Közösségünkben is van, aki cigányokkal foglalkozik; van, aki mozgássérültekkel; van, aki öregekkel, fiatalokkal. Olyan jó, hogy ilyen sokfélék vagyunk!

Kovács Tádé vagyok. 48 éves pályakezdő fiatal. Tatán mentálhigiénés csoportvezető már egy éve. Mögöttem áll a feleségem és a kislányom, aki már három hónapos. Eredeti foglalkozásom pap volt, de a magányt nem bírtam és megnősültem. A Bokor ezért nem közösisített ki, ezért mérhetetlenül

hálás vagyok. Úgy ismernek a Bokorban, hogy folyton kérdések, és valódi kérdéseket teszek föl, amelyekre nem tudom a választ. De nagyon sokra kaptam a Bokorban választ. Egy-némely kérdésre én is megpróbáltam választ adni. A kézfogásnak az a fajtája, ami itt létrejött, nagyon hasznos abból a szempontból, hogy merít az ember abból a sok kincsből, amit a másik ember a magunk számára jelent. A kézfogásnak azonban vannak furcsa formái is. A főpap szolgálójának kezét nem lehet megfogni, amikor az arcul üti az embert. A jerikói koldus kinyújtott kezét, amibe alamizsnát kér, nem lehet megfogni, abba tenni kell valamit. Feleségemet úgy ismertem meg, hogy az iszákosmentő missziót csináljuk immáron két éve, és itt nemcsak barátkozunk egymással, hanem megpróbálunk segíteni is a szenvedélybetegségből kimenekülni vágyókon. Közben létrejött, úgy melleleg, a házasságunk is.

Benső Beáta vagyok, 24 éves, orvostanhallgató, 14 éves korom óta a Bokorban. Akkor voltam az első lelkipraktorlaton, s azóta mindennap fejlődést és új lehetőséget ad az Isten, hogy gazdagodjam. Úgy érzem, hogy a Bokorral való kapcsolatot is ajándék, ahogy a lelkipraktori is ajándék, a férjem is ajándék. Nagyon sok mindent kaptam ettől: megtanított gondolkodni.

Szabó László vagyok, oktató egy szakközépiskolában. Ebben az ünnepi szituációban a kézfogásról a barátság jut eszembe. Ha továbbgondolom, akkor a szeretet, ha még tovább gondolom, a szerelem. Úgy gondolom, hogy ezeket kell megvalósítani itt a földön, mert erre alapozódik az egész világ. A

Bokorban értettem meg, hogy Jézus barátságra alapította az Ő országát, és mivel a barátság szinonimája a szerelem, ezért a szerelemre, a szeretetre. Ugyancsak itt értettem meg, hogy szülőnek lenni, gyerekeket nevelni valami isteni dolog, és az Isten munkatársának érzem magam, és nagyon értékesnek tartom ennek következtében azt, hogy gyerekeket nevelhetek. Azt hiszem, hogy ezekre a dolgokra alapozva a jövő mindig biztos, mert a szeretet örök emberi dolog; a szerelem is, meg a barátság is. Ezek nélkül nincs élet, nincs emberi élet a földön.

Balogh László vagyok, Debrecenben élek. Szüleim a Bokor alapító tagjai közé tartoztak annak idején, az ötvenes években. Gyurka bácsival kezdtek. A feleségem szülei is. Végzettség szerint agrármérnök vagyok, elvégeztem a Teológiai Akadémia levelező tagozatát is. Számomra mindezek mellett a legnagyobb iskola a Bokor volt, ahol megtanultam gondolkodni, szabadon gondolkodni és ezekről vitatkozni. Annyit szeretnék még elmondani a kézfogással kapcsolatban, hogy folyamatos kézfogás az, amelynek az utóbbi években tanúi vagyunk. Úgy tapasztalom, hogy nincsen elválasztó határ, felekezeti határ. Ugyanúgy szót tudok érteni egy református vagy egy szabadkeresztyény testvérről, aki őszintén ráteszi az életét az evangéliumra.

Téglásy Ferenc

kérdései a Kézfogás-konferencia és az aranymise után Válaszol: Bulányi György

T.F.: — Két szép nap után, két fel-emelő nap után vagyunk. Aranymiséje egyszer szokott lenni egy papnak. Gyurka bácsi, hogy érzi most, miről szólt ez a két nap?

B.Gy.: — Kicsit nehéz ilyenkor megszólalni. Először is könnyíteni szeretnék magamon azzal, hogy tegezek. Megkérlek, te is tegezz engem. Ilyenkor az ember egy kicsit meg van hatódva. Miről is szólt ez a két nap? Reményről abban, hogy van megoldás. Gondolati síkon is van megoldás és gyakorlati síkon is van megoldás. Talán a dolgok sokkal egyszerűbbek, mint ahogy akár teoretikus, akár praktikus síkon megmutatkoznak. Közhely lett a schumacheri szó, hogy „a kicsi a szép”. Akármilyen is a helyzet a nagyvilágban, ha Jancsi és Juliska találkoznak, és Jancsi úgy viselkedik, ahogyan azt Juliska mindig álmodta, s a Juliska úgy viselkedik, ahogy azt Jancsi mindig álmodta, akkor abból élet lesz. Akkor abból gyerekek fognak születni, és az élet továbbmegy. Ady Endre egyszer azt mondta, hogy hiszek az ember szépbe szótt hitében. Lehetetlen, hogy az Isten fuserünkát vétzett volna. Hogy szükségképpen atomhálában meg a bioszféra pusztulásában kell ennek az ügynek végződnie. Ha elkezdünk egy kicsit gondolkodni és hajlandók vagyunk egy kicsit csendben maradni, akkor bárki rájöhet arra, amire a mi Urunk Jézus Krisztus is rájött. Én nem tudok dönteni az emberiség számára abban a kérdésben, hogy Ő ki volt. De az reánk maradt, hogy 40 napig csendben maradt, és én azt hiszem, hogyha csendben maradunk, akkor egyszer úgy érezzük, hogy el kell indulni és el kell mondani, hogy van megoldás. Azt hiszem, hogy aki ezt a két napot velünk együtt eltöltötte, abban valami kis reménysugár azért megvillant, hogy talán lehet úgy élnünk, ahogy a szíve mélyén minden ember érzi, hogy élnie kell. És élnünk kell. Azt hiszem, hogy ez volt ez a két nap.

T.F.: — A Bokornak gondolkodnia kell. Azt is kérdezhetném, mi lesz a Bokorral?

B.Gy.: — Talán nem jelentéktelen dolog az, hogy mindig ellenálltunk annak a kísértésnek, hogy valahol bejegyeztessük magunkat. Meg még annak is, hogy magunk fölírjuk egy lapra, listába, hogy kik tartozunk ide. Mintha erre nem volna szükség. Mintha a Bokor egy olyasfajta kísérlet lenne, amit a Bokor név nélkül ugyanígy lehet csinálni. Mi nem akarjuk, hogy a Bokorba „belépjen” az egész emberiség. Mi azt gondoljuk, hogyha kapunk a történelemtől egy kis prést, amely leállít bennünket és elveszi tőlünk a lehetőséget, hogy rohanjunk a pénz, az érvényesülés és a nagyság után, amikor ezt megkapja egy személy vagy egy társadalom, akkor ott elindulhat az a lélektani, nem csoda, hanem lélektani törvényszerűség, ami, azt hiszem, Jézussal is megtörtént. Most a kérdés másik fele, hogy mi lesz a Bokorral? A Bokor sorsa rajtam, a másikon, a harmadikon és a negyediken fordul. Rendkívüli és csodálatos dolgokat nem tudunk csinálni. De most, ha hazamegyek, akkor e nagy nyomás után elhatározom, hogy holnap időben fel fogok kelni és imádsággal fogom kezdeni a napot. És összeírom, hogy mi az, ami legsürgősebben elintézendő, megírandó. Helytállni. Azt, amit itt a végén mondtam, hogy megköszönni nem tudom nektek, amit csináltatok, azt tudom mondani, hogy hálából igyekszem tisztességesebben viselkedni. Mit jelent ez részemről, hogy igyekszem tisztességesebben viselkedni? Tenni a dolgomat és megfelelő modorban tenni a dolgomat. Talán csak annyi, amennyi kell ahhoz, hogy egy házasság tovább funkcionáljon, és eljussanak az aranylakodalomig, válás nélkül. Én azt hiszem, hogy ezen fordul a Bokor sorsa. Ne únjuk meg! Mit? Hát rajta lenni, hogy rajta legyünk. Hogy ne maradjunk nagyon alatta annak az álomnak, amit az Isten megálmodott rólunk, amikor megteremtett. Valami ilyesmit.

T.F.: — Gyurka bácsi, engedd meg, hogy egy nagyon intímet kérdezzek: ma este hogy fogsz imádkozni? Mit fogsz mondani Istennek?

B.Gy.: — Ha ma este eljutok az ágyamig, akkor összesen a három éves ko-

romban tanult imádságot fogom elmondani: Én édes Istenem, hálát rebegek lelkem, hogy egész napon át úgy szeretted engem. Bánom sok vétkemet, szent Fiadnak vére mossa meg szívemet...és így tovább, és semmi többet, és el fogok aludni egy fél Eunoctinnal.

T.F.: — Van-e megoldás a püspöki kar nehezitelésével, kizárásával szemben? Lehetséges-e, hogy a Bokrot befogadják? Lesz-e kézfogás?

B.Gy.: — Azt hiszem, semmiféle remény sincs reá, mert nem tehetem meg, hogy bűnbánatot tartsak amiatt, ahogyan viszonyultam ahhoz, amit a szovjet megszállás eredményezett. A magyar hierarchia függvénye a vatikáni hierarchiának, és ez a vatikáni hierarchia úgy gondolja, hogy helyes úton járt, amikor XXIII. János kezdeményezésére nyitott a Szovjetunió felé, és elindult az a tárgyalás, amelynek eredményeképpen 64-ben a Vatikán részleges megegyezést kötött, aminek az lett a következménye, hogy egy teljes nietzschei „Umwertung der Werte”, egy teljes értékcseré jött létre: aki korábban hős volt, az egyszerűen engedetlen lett, s aki korábban engedetlen volt, az egyszerre engedelmes lett. Én nem csináltam meg ezt a fejem tetejére állást, s ennek következtében én engedlenné lettem. Friedrich Heer, egy német, már meghalt kortársunk vastag könyvekben elmélkedett az egyház Hitlerrel szemben tanúsított magatartásáról. Ez a magatartás ugyanaz volt, mint amit XXIII. János a szovjet kommunizmus felé kezdeményezett nagyobb bajok elkerülése érdekében. A Vatikán akkor is valamiféle megegyezést hozott létre. Ez a Friedrich Heer azt mondta, hogy a Szentlélek Úristen akkor mélyen elhagyta az egyház hierarchiáját. Ha majd elkövetkezik egy olyan idő, amelyben megfogalmazódhatik, nem a Bokor részéről, hanem mások részéről, hogy a Szentlélek mélyen elhagyta az egyházat akkor, amikor rátért arra az útra, hogy a pártállam számára megbízható személyeket emelt az egyház élére és mintegy a pártállam kegyéből lehetett olyan vallási életet produkálni, ami annak céljait nem zavarta... Ha egy

ilyen jellegű változás következik be, akkor lesz képes egyházam hierarchiája a Bokor megítélésében módosítani. Ehhez azonban jelentős politikai változásra van szükség. Nemcsak rendszerváltozásra, hanem személyváltásra is. De ezt a változást nem óhajtja sem Washington, sem Moszkva, sem Tel-Aviv, sem Róma, senki. Ezért aztán reálisan nem számíthatok arra, hogy az én életemben a hierarchia megítélésében valami változás történjék. Jobb kellemesen csalódnai, mint türelmetlenül várni, hogy na most már, na most már.. Annál is inkább, mert ha türelmetlenül várunk valamit, akkor előbb-utóbb csinálunk egy elvtelen lépést.

T.F.: — Nem igazán időszerű a kérdésem, de most, hogy felmerült, hogy a „Te életedben”... Lehet, hogy nélkülöd megpróbálják elfogadni vagy elfogadják a Bokor-közösséget, mint a katolikus egyház részét? Vagy annyira személyedhez van kötve?

B.Gy.: — Ezt nem látom világosan, mert egyfelől igen, másfelől nem. Igen, mert a Bokornak minden más papja működési engedéllyel rendelkezik, még a nyugdíjas és a kényszernyugdíjas is. De amint hallhattad a majdnem legutoljára megszólaló plébánosunknak a szavát, nincs utánpótlás. Nincs papi utánpótlása a Bokornak. Ha valamelyik gyerekünk, a Bokor családokban felnőtt gyerekek közül valaki bemenne a szemináriumba, hát lebukna pillanatok alatt. Ha elmondaná, hogy hogyan gondolkodik.

T.F.: — Ráismernének?

B.Gy.: — Igen, ránk ismernének, a Bokorra ismernének. Tehát az én halálom, az csak annyit jelentene, hogy én nem vagyok, de a Bokor-irodalom elfogadhatatlan. Semmiféle katolikus folyóiratban nem tudunk megjelenni. A mi könyveinket hiába adjuk ki saját pénzünkön, a katolikus boltok nem fogadják el. Ha nekem valami publikációs lehetőségem van, akkor az a Magyar Nemzet, a Pesti Hírlap, a Népszabadság és így tovább. De sohasem a Vigília vagy az Új Ember.

T.F.: — Ámde a Bokorban is szükséges, hogy legyenek papok. És, ha nincs utánpótlás, akkor ez komoly veszély, legalábbis laikusok és a papok egy meghatározott arányára jó lenne odafigyelni. Úgy gondolom, hogy azért a Bokor sem lehet meg pap nélkül. Vagy meglehet?

B.Gy.: — El kell most mesélnem valamit neked. Január első felében Lyonban voltam egy konferencián, 12 európai ország küldöttei voltak ott képviselve. A konferencia immár negyedik konferencia volt, évenként találkozik *Jogok és szabadságok az Egyházban* címmel. Az irodalmukat is hozták. Amikor megismerkedtem az ottlevőkkel, nehéz helyzetbe kerültem: „Hát ti csak úgy elmélkedtek arról, hogy mit kell csinálni, de nem jutottatok el még oda, hogy áttegyétek a valóságba azt, hogy közösség pap nélkül, hát ez teljes ellentmondás, mert ahol Jézusnak közössége van, ott van eucharisztia is” — mondták nekem. Kiderült, hogy mi, a nagy eretnekek, csak megírjuk az Egyházrendben, hogy ez képtelen állapot, hogy kétezer, meg ötezer, meg tízezer ember számára van csak egy pap, és képtelen állapot, hogy az eucharisziát 100, 200, 300, 500, 1000 fős sokaságok és nem egy asztal körül elférhető emberek ünneplik. Csak beszélünk, de nem teszünk. Akikkel én ott találkoztam, túljutottak ezen a „van pap, nincs pap” problémán. A Bokor még nem. És félek, hogy az én ultrakonzervatívizmusomnak a következtében, aki még Schütz Antalnál tanulom a teológiát és ezért csípőre tudom tenni a kezemet akárkivel szemben, s ember legyen a talpán, aki kimutatja azt, hogy egy tévedhetetlen tanítással szembekerültem. De hát a világ túllép az ilyen ultrakonzervatív öreg urakon, mint amilyen én vagyok. Nem biztos, hogy ez a probléma, amit most fölvetettél, akkor is probléma lesz, ha én lehunyom a szemem.

T.F.: — És jól lépett túl a világ ezen a problémán? Joga volt, nemcsak lehetősége volt túllépni ezen a problémán? Megoldott ezzel valamit, hogy túllépett rajta?

B.Gy.: — Hát ezt mindig a történelem mondja meg, hogy egy kezdeményezés jó volt-e vagy sem. Hát jó volt-e, hogy mi '45 tavaszán ott, Debrecenben négyöt magyarként összebújtunk? Jó volt-e? Erről nagyon megoszlanak a vélemények itt, Magyarországon. Én csak azt érzem, hogy le lehet menni ám a nullára is. A katolicizmus Magyarországon már egyszer lement a nullára, amikor a török hódoltság alatt a Habsburg csíktól, a nyugati csíktól kezdve elindulhattál, aztán Szegeden megállhattál az alsóvárosi barátoknál, aztán Csíksomlyóban találd a következő katolikus liturgiát. Ezt még egyszer meg lehet csinálni. Ha nekünk ma lehetőséget adnának, akkor a

Hit Gyülekezete meg a nemhitgyülekezete nem tudna így nőni. Ott hallanak személyes szót. Nálunk meg azt, hogy „az Úr legyen veletek”. Hát ezzel nem tudjuk fölvenni a versenyt az egyéb kínálatokkal. Azt hiszem, hogy visszavonhatatlanul elmúlt az az idő, amikor elegendő, hogy egy teológiát elvégzett tisztelendő bácsi szavára hallgatnak. Azt hiszem, ez az idő elmúlt. Én csak olyan emberekkel találkozom, akik a legszemélyesebb emberi megbecsülést és ráfigyelést igénylik akkor, ha én velük szeretnék valamit csinálni. Ez végeredményben egy nagyon súlyos dogmatikai kérdésre megy vissza, amit én kisüsti nyelvre úgy fordítok le, hogy a nagy kérdés az, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus 12 kardinálissal, püspök atyával sétált-e a galileai dombokon, avagy 12 sráccal? Mert ha 12 sráccal sétált, akkor ez a 12 srác a házias Péterrel — hogy a többi házias volt-e, azt nem tudjuk, de Péter házias volt, és Jézus úgy gondolta, hogy mivel ennek már felesége van, azért erre már rá lehet bízni ezt a 12 srácot, — akkor ez a 12 srác — mondok egy buta szót —, az egyházon belüli hatalom forrása. Meg egy nem butát: az egyházon belüli felelősség forrása. Ha 12 püspökkel sétált, akkor persze egészen másképpen áll a helyzet. De van ma már nem magyar nyelven és nem bokortagok által írt szakirodalom erről szerzte a nagyvilágban. Nem biztos, hogy az a képlet, amely Nagy Konstantintól máig kialakult, az egyetlen lehetséges képlet, amelynek alapján az egyház tovább tudja vinni a küldetését.

T.F.: — Ezek után szinte kötelező azt kérdezni, hogy akkor várhatunk-e valamit a magyar katolikus egyház megújulásában pl. az egyházmegyei zsinatoktól, vagy az legfeljebb időnként rendezett konferenciák sorozata lesz?

B.Gy.: — Erre megint van egy igen meg egy nem válaszom. Beültem a városmajori templomba, amikor Kamarás Pista ezt a zsinati előkészítő munkát végezte. Várszegi főapát aranyos volt, Aszalós János csudálatos szép teológiai dolgokat mondott, és akkor a közgazdász Farkas Beáta azt mondotta, hogy mindenekelett a „kompetencia-kérdéseket kell tisztázni: ami nem ránk tartozik, azzal nem kell foglalkozni.” Ha azzal, ami nem ránk tartozik, nem kell foglalkozni, akkor nem várható semmi sem. Ugyanakkor Lyonban, francia barátaim azt mondták, hogy nagyon jók ezek az egyházmegyei zsinatok, mert

ezen a címen legálisan össze lehet jönni beszélgetni. Én is bízom abban, hogyha Jézus Krisztus ügye iránti érdeklődők, értelmes emberek összegyűlnek — nem bokorbeliek, mert oda valószínűleg mi nem leszünk meghíva —, ott nem az fog történni, hogy tisztelendő bácsi kérem, nekünk mit is kell mondanunk, hanem mondják majd, amit gondolnak, akkor ott majd történik valami. Mindig történik valami, ha azt mondom, amit gondolok, mert akkor az Isten beszél belőlem, mert akkor már az Isten megszólalhat. Ha nem azt mondom, akkor csak egy felettes én beszélek...

T.F.: — Igen, de hát ahhoz, hogy ezt a hangot meghallják, ahhoz kellene egy érzékeny, a hívők felé figyelő hierarchia. Most sokan gondolják úgy, hogy ez a hang nem adott, s valószínűleg nem erről számol be most az ad limina látogatáson a magyar püspöki kar. Elképzelhető-e az, hogy a pápa ebbe az irányba buzdítja őket? Hogy egy népegyház felé nyissanak, hogy a laikusoknak nagyobb szerepet adjanak és így tovább. Vagy marad ez a félfudálisnak nevezett katolikus egyház? Egyáltalán reménykedhetünk-e pápában vagy önmagunkban, az isteni kegyelmen kívül, hogy a magyar katolikus egyház megújul?

B.Gy.: — Úgy gondolom, hogy egy ilyen jellegű indítás nem jöhet a mostani pápától. Wadovicében született, Wadovicében nevelkedett és őrzi ezt a reformáción és felvilágosodáson át nem ment lengyel katolikus hagyományt. A magyar püspöki korból pedig nem is indul feléje olyan hívás, hogy ilyesmit mondjon, hiszen ma a Bokron kívül álló klérusnak az erkölcsi alapja az lehet, hogy „mi nem ültünk börtönben, de megőriztük hűségesen a hitet”. Van egy nagyobb baj is. Ennek a Wadovicéből jött pápának a kúriája is a II. Vatikáni Zsinatra hivatkozik, és a nálam jóval forradalmibb Droits et Libertés dans l’Eglise is arra hivatkozik. Az egyik közösségben hosszú éveken keresztül egy-egy fejezet volt a házi feladat a II. Vatikáni Zsinat anyagából. Ennek a közösségi stúdiumnak egy mondatban történő összefoglalása talán így hangzik: Egy sereg reményt keltő ablaknyitás anélkül, hogy a kétezer esztendő óta mondott hitletétemény egyetlen mondatára kimondottuk volna, hogy azt már nem tartjuk. Azaz, ha egy vallási közösség azt mondja, hogy van az Isten, és egy adott történelmi

pillanatban ez az Isten nyilatkozik, s ez a nyilatkozat eljutott hozzám és ez az idők végezetéig megőrzendő mint változhatatlan és tévedhetetlen isteni megnyilatkozás..., ennek a sorsa történelmileg meg van pecsételve, és azt kizárólag az állami adók módjára behajtott egyházi adókkal lehet fenntartani. Most Magyarországon megindult a hitoktatás. Fizeti a kormány a hitoktatókat, ugyanúgy, mint azokat, akik az úttörőket faragták. Hát mit ér az a világnézet, amely csak az állami adókból képes propagálni önmagát? A kereszténység, amelyet Nagy Konstantin olyasminek érzett, hogy hoppá, ez támasza lehet a birodalomnak, ez a kereszténység állami támogatás nélkül lett olyan. No, de hát ezek olyan eretnek szövegeknek számítanak abban a magyar katolikus egyházban, amelyik restaurálni akar: „mindent vissza”. Az ő betonkeverőgépet is elvették, de ez nem érdekel minket, de ez az épület a miénk volt, ezt vissza kell kapnunk! Nagyon erőtlenek vagyunk.

T.F.: — Az új katekizmust most fordítják. A halálbüntetést elfogadhatónak tartja a katolikus egyház, mi erről a véleményed?

B.Gy.: — Én nem olvastam az új katekizmust. Ezt, hogy ez benne van, amit te mondtál, ezt olvasom mindenfajta folyóiratban. Az új katekizmust kiadó vatikáni egyházi hatóság, a Kuria választás előtt áll: bűnbánatot tarthat 1700 esztendő miatt, amelyikben öltünk mi, keresztények. Szűz Máriás zászlók mellett. Ez az egyik lehetőség. A másik lehetőség, hogy elfogadja a halálbüntetést, mint az emberi társadalom rendben tartásának szükséges eszközét. Én inkább az elsőt csinálnám, de hát nem engem választottak meg pápának. Hát csak ennyit erről.

T.F.: — Egész részletesen kitér az új katekizmus az adócsalástól kezdve a homoszexualitásig mindenféle apró, lényeges és nagyon fontos dolgokra, az imádságra is. Van-e, lehet-e olyan közös könyvünk, amelyekben ezek a részletek is szabályozva vannak? Vagy marad az alapszabálykönyvünk a Biblia?

B.Gy.: — Úgy gondolom, természetes dolog, hogy minden társaság próbálja megfogalmazni, amit ő gondol arról, hogy az élet legkülönbözőbb vonatkozásaiban miként kell Isten gyerekeihez méltóan viselkednünk. Ezt a jogot én senkitől nem vonnám meg. De ezzel

vége. Tudomásul vesszük, hogy a mi társaságunkon belül azok, akik az ilyen könyv kiadásának a jogi lehetőségével bírnak, ezt gondolják. Ez lenne az első lépés. Tehát szankciómentesen mondaná el a Kúria azt, hogy ő mit gondol ezekről a kérdésekről. A következő lépés pedig az volna, hogy a világ fejlődésétől jó kétszáz esztendővel elmaradva eljuttatnánk a zsinat helyett a parlamenthez. A zsinatba a hatalomban lévők hívják be azokat, akiket akarnak. A parlamentben pedig a nép, az istenadta nép, küldi be azt, akit ő akar. Ez lenne a következő lépés. Egy ilyen parlament aztán már nagyon világosan látná a maga határait. Végső soron függetlenül attól, hogy mindenkinek joga van a ráfigyelők számára valamit megfogalmazni, marad az, amit a hagyomány szerint Ágoston mondott: „Szeress, és tégy, amit akarsz!” A Bokorban arra a tapasztalatra jutottunk, hogy beszélgethetünk a kérdésekről, s ha én elmondok az úgynevezett Gyökér közösségemben, amelyikben 12-en vagyunk, egy állásponthoz, akkor meghallgathatom szépen körben a 11 testvért; „Nos jó, de azért nem egészen úgy van, vagy egyáltalában nem úgy van, ahogy gondolod.” De azt mind a 12-en tudják, hogy nem szabad olyasmit tennünk a másikkal szemben, amit nem kívánunk magunknak, és mi ezzel megélünk.

T.F.: — A Bokor él, növekszik, virágzik vagy stagnál?

B.Gy.: — A Bokor nagyon nehéz helyzetben van. A hierarchia magatartása következtében, meg a saját maga magatartása következtében. Ez a bizonyos saját magunk magatartása abban áll, hogy a politikai megoldásokban nem reménykedünk, mert sem az MDF, sem az SZDSZ számára nem vagyunk használható elemek. Meg kell találnunk a megváltozott körülmények között a módját, hogyan tudunk eljutni a másik emberhez. Ez a feladat más, mint amilyen idáig volt. Annyiban más, hogy bár mi ugyanazt csináljuk, emberről emberre megyünk és beszélgetünk, de ma óriási a kínálat. Az elmúlt évtizedekben, ha valaki akart egy társaságot, ahol értelmes szót mondhat és félelem nélkül értelmes szót hallhat, akkor az eljött közénk. Ma sok ilyen társaság van. Bízok abban, hogyha ragaszkodunk ahhoz, amit az Isten gondolatának tartunk, akkor lesz valahogyan, de hogy ez a valahogyan hogyan lesz, azt még nem látjuk.

T.F.: Köszönöm szépen.

Újságcikkek a konferenciáról

Napló, 1993. január 26.

KÉZFOGÁS

A Bokor konferenciája Budapesten

Szóértésre, közös nevezőt keresésre, kézfogásra hívja keresztény, zsidó és más, Istenben hívő, sőt ateista embertársait a Bokor Katolikus Bázisközösség január 30–31-re Budapestre, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Professzorok Házába. (Ajtósi Dürer sor 19–21.)

Az alkalomhoz apropót a közösség szellemi-lelki vezetőjének, a papi működéstől megfosztott *Bulányi Györgynek*, a piarista szerzetesnek ötvenéves pappá szentelési évfordulója szolgált. Mint ismeretes, a páter félig Veszprém megyét is otthonának mondhatja, hiszen Óbudaváron is megtelepedett. A Kézfogás-konferencia alapötlete a meghívó alapján, hogy a harmadik évezred küszöbén Jézus kései tanítványaiként, túl a keresztények ökumenikus egymásra találásán, közös nevezőt keressenek minden olyan embertársal, akiben él a felelősség azért, hogy a Terra bolygó mindenkinek emberhez méltó otthona legyen.

Első nap 9 órától előadások, elmélkedések hangzanak el, rangos vendégek szólnak a jóakarató emberek ökumenéjéről, a sorsfordító és létünket meghatározó problémákról, azok feloldásáról. Többek között *Lengyel László* politológus, *Dóka Zoltán* evangélikus teológus, *Nyíri Tamás* katolikus teológus és filozófus, *Konrád György* író, *Kamarás István* egyházzociológus, *Németh Géza* református lelkipásztor, *Solt Ottília* országgyűlési képviselő vállalkoztak előadásra a közösség tagjai mellett. A rendezvény nyitott, minden felekezeti kötöttségtől és pártállástól független.

Bulányi György aranymiséjére 31-én kerül sor, valamint történeti visszatekintés lesz a közösség elmúlt 50 évére.

Esti Hírlap, 1993. január 30.

AZ ÜLDÖZÖTT ARANYMISÉJE

A 80-as évek elején az induló szamizdat vezető körei szorosabb együttműködést ajánlottak Bulányi Györgynek. Bulányi elgondolkodott, majd visszautasította a javaslatot. Indoklása roppant egyszerű volt, mint minden prófécia: - Pár év múlva ti juttok hatalomra, és akkor ti lesztek kénytelenek üldözni.

Bulányi persze nem arra gondolt, hogy az akkoriban szerveződő demokratikus ellenzékben bármilyen vallásüldöző hajlam mocsorogna. Arra sem gondolt, hogy az esetleges hatalom fejükbe száll, és egykori harcostársaik ellen fordulnak. Isten Országára gondolt, arra az országra, amelyik mindenkor üldözést szenved a világ hatalmasságaitól.

Bulányi semmi mást nem hirdet, mint az ősi, Szent Ágostontól tanult igazságot: „Szeress, s tégy amit akarsz”. De hogyan kell szeretni? Mit kell cselekedni, gondolni, érezni ahhoz, hogy minden tettünk szeretetből fakadjon? Bulányi, Jézus szavai nyomán, a szeretet tartalmának három jegyét határozta meg: a szegénységet, a szolgálatot és a szelídséget.

Az Ország nem emberalkotta törvények kétes erejű kényszereiből épül, hanem az isteni törvény, a jézusi morál és az emberi barátságok szövődékéből. Isten Országának társadalma nem más, mint baráti közösségek bokrainak erdeje. A Bokorban nem ismernek hatalmaskodást, nem ismerik a földi javakban dúskálást, nem ismerik az ütést, a visszaütést sem. Tudjuk, a földi társadalmak azzal akarják megszerettni magukat, hogy parancsnoki posztokat, evilági gazdagságot és erőt ígérgetnek polgáraiknak. A Bokor minden uralom számára idegen és félelmetes marad.

Páter Bulányi Györgyöt ötven esztendeje szentelték pappá. Meghurcoltatásokkal és mindenkit egybeszeretni akaró ölelésekkel teli életének ihletett, szép pillanathoz érkezett el. Vasárnap mutatja be aranymiséjét, nem templomban, hanem az ELTE Professzorok Házában, hiszen őt a katolikus püspöki kar minden magyarországi istenházából kitiltotta. Szombaton és vasárnap ugyanitt kétnapos konferencia keretében a Bokor is számot ad az elmúlt ötven esztendőről és a jövődö reményeiről, „Kézfogás” címmel.

Gyurka bácsi! Isten ötven esztendeje kézen fogott Téged. Szívből kívánjuk mind több embertárs baráti kézfogását!

Ugró Miklós

Vasárnapi Hírek, 1993. január 31.

HITBÉLI TÜRELEMMEL

A szót ismerők szót érthetnek

Sem teológiai, sem történelmi érv nem szól amellett, hogy az egyház nyomja el a szabadságot — mondotta előadásában Nyíri Tamás filozófus, teológiai-professzor a Bokor Katolikus Bázisközösség szervezte konferencián, s neki hiszünk, hihetünk. A bázisközösség ötven éve alakult, megszenvedte az egyházi majdnem-kiközösítést és az állami elnyomást. Ez aligha meglepő. Magukat így jellemzik: „Aki szeret, az szolgálja azokat, akiket szeret, és semmiképpen sem hajlandó uralkodni rajtuk, tehát elvetünk minden -archiát és -kráciát, csak a mindenki szolgálatát ismerjük...”

A bázisközösség most kilépett a fényre, példaértékű hitbéli türelemmel kétnapos konferenciát szervezett. „Kézfogás”, mondták, hangoztatva, hogy kezüket nyújtják katolikus hittársaiknak, az ateistáknak és marxistáknak, más keresztény vallások híveinek, minden jóakarató embertársuknak.

Tegnap, szombaton délelőtt az ELTE Professzorok Házának nagytermében, az Ajtósi Dürer soron nyolcszázötven székelt helyeztek el félkörívben a nagyteremben. A nézők között például Jancsó Miklós, Róbert László... És bázisközösségbeliek, egyetemisták, filozófusok, papok. Bisztrai György házigazdaként nyitotta meg az eseményt, aztán Bulányi György, a bázisközösségek lelke-mozgatója szólt. Az első vitakör már igazi csemegé: Nyíri Tamás, Lengyel László politológus és Demeczky Jenő, a bázisközösség képviselője. Csakhamar a legfontosabb kérdések következtek. Egyház és szabadság. Az első pengeváltás: Lengyel szerint a vallás magánügy, az egyház „magánegyesület”. Nyíri Tamás úgy mondta, hogy a hívő és a tudós együtt él benne, „elválaszthatatlanul és összekeverhetetlenül”. De tisztességes a végső egyezség. „Csak a tolerancia kevés. Értünk kell egymást.”

Dél körül újabb vitatéma: A szelídek fogják örökölni a földet. Konrád György, Dobner Győző, Kamarás István, Merza József a felkért előadó. Konrád a szünetben kint sétál a behavazott, fényes parkban. „Mi, a demokratikus ellenzék mindig becsültük a Bokor-közösséget, én szeretem Bulányit. A pacifizmus szép eszme. Megvalósítható? Földolvasom majd, amit írtam. Azt kérdezem, kik a szelídek? Akik önmagukat annak (ki)nevezik? S a Földet nem örökölheti senki. A Föld a miénk.”

A konferencia ma, vasárnap folytatódik a Professzorok Házában. Várják a fogékonyakat.

Sz. J.

Magyar Hírlap, 1993. február 1.

ELFOGADHATATLAN A VESZTESEK KIREKESZTÉSE

— A szegénység gondját az újraelosztás hagyományos módszerével már nem lehet kezelni, a társadalom ugyanis nem termeli meg a létminimumhoz szükséges javakat sem — jelentette ki Solt Ottília szociológus, SZDSZ-es országgyűlési képviselő, a SZETA alapítója szombaton a Bokor Katolikus Bázisközösség által Kézfogás címmel rendezett konferencián. A képviselőasszony szerint a legnagyobb gond a munkanélküliség, az állálatalanoknak át kell élniök a feleslegesség érzését, a munkahely elvesztésével az egyén elveszti azt az egyetlen szálát, amely őt a közösséghez köti. A munkanélküliség a fiatal falusi férfiakat nagy arányban érinti, a cigányság pedig csaknem 100 százalékban kiszorult a foglalkoztatásból. Solt Ottília úgy vélte, hogy elfogadhatatlan az a társadalmi reakció, amely kirekeszteni igyekszik a vesztes pozícióban lévőket, akik így nem bírják a szerencsésebbek szolidaritását. Az átalakulás két új jelenséget hozott a felszínre: a hajléktalanok tömeges megjelenését, illetve a faji indíttatású agressziót — hallhattuk. Míg Solt Ottília szociológus a társadalom szociális feszültségeit térképezte fel az esetek megsegítéséről szóló beszélgetésben, addig Németh Géza református lelkész a gyakorlati szeretet gyakorlásának fontosságára hívta fel a figyelmet.

— Korunkban csak a hiteles jézusi szolidaritásnak lehet mozgósító ereje — mondotta.

A Bokor közösség konferenciáján kézfogásra hívtak — vallási hovatartozástól függetlenül — minden érdeklődőt, a meghívottak között volt Konrád György, Nyíri Tamás és Lengyel László. A szombati tematikus beszélgetések után vasárnap került sor Bulányi György aranymiséjére és a Názáreti Jézusra emlékező szövetségkötő szeretetlakomára.

Sz. Sz.

Magyar Hírlap, 1993. február 1.

A KITAGADOTT

Az elmúlt szombaton Pesten, egy jókora teremben összegyűlt majd háromszáz* ember, hogy megbeszélje, hogyan s miért érdemes ma itt élni. Manapság sokan és sok helyütt gyűlnek össze hasonló céllal. Pártok rendezvényeire sereglenek rendszerint, politikai fórumokra, ahol eligazítást kapnak korunk legégetőbb kérdéseiről. Múltról, jövődőről, a megoldás kulcsáról, amelynek majd minden gyűlés szónokai birtokában vannak. E gyűlések hallgatósága aztán hazamegy, ám hogy, hogy nem, már a lakása ajtajában úgy érzi, hogy megint elveszett a kulcs, a megoldásé, s ő ismét ott áll kétségek közepette tanácstalanul.

Ezen a hétfőn a zsúfolt, napfényes teremben, az ELTE BTK Professzorok Házában a Bokor Katolikus Bázisközösség tartotta Kézfogás című konferenciáját. Furcsa összefogott volt. Senki semmit nem akart végleg megoldani. Egy szó sem esett programról, küldetésről, igazságtételtől, hatalomátmentésről. A felkért előadók — köztük író, politológus, országgyűlési képviselő, szociológus, teológus, matematikus — ezeknél jóval izgalmasabb témákról értekeztek.

A szelídségről például. A humanizmus esélyeiről. A jóakarú emberek összefogásáról. Az éhezőkéről és az adakozásról. A leggyakrabban elhangzó szó az volt, hogy „szerelem”, és a közönség kérdései is többnyire ekörül forogtak. Nem volt sem „pfuj”, sem „brávó”, csak taps, meg a figyelem feszültsége. Közben sülő pogácsák illata szállt. Este még énekeltek, sétáltak, táncoltak, aztán vasárnap délelőtt találkoztak ismét.

Addigra fölszentelték a termet, hogy vezetőjük, Bulányi páter, az ötven esztendeje fölavatott, legendás pap megtarthassa minden aranymiséjét és szeretetlakomáját.

Hogy mindez miért nem templomban történt?

Azért, mert máig is érvényes a Katolikus Püspöki Konferencia 1982-es határozata, amellyel Bulányi Györgytől megvonták a nyilvános papi működés jogát.

Ítéletük szerint Bulányi György szélsőséges és téves tanokat hirdet, amelyeket a legkeményebb felszólításokra sem hajlandó visszavonni. A páter ma is eretnek, ha már nem is a nép s a demokrácia ellensége, miként az ötvenes években volt.

Nagyon úgy fest, hogy őt nem ez vagy amaz a rendszer veti ki magából. Ő alapvetően és örökérvényűen rendszeridegen. Idegen tőle minden rendszer, minden állam- és erőszakszervezet, minden megkövült intézmény és hierarchia. Hiába járta meg Rákosi börtöneit, hiába volt utána — tanári diplomával, teológiai végzettséggel, nyolc nyelv ismeretével — tíz évig szállítómunkás, majd újabb tíz évig fordító. Bulányi nem sajtótotta el a társadalmi beilleszkedés legalapvetőbb technikáit sem.

Ő persze meg van győződve róla, hogy tökéletesen illeszkedik. Ha nem is ebbe, de egy isteni országba, amelynek törvényeit saját maga akarta kikutatni. Ahelyett, hogy belenyugodott volna állam és egyház már-már egybehangzó tanításaiba, fogta magát, és elővette az evangéliumot, hogy a saját szemével győződjön meg róla, mit is akart hát Jézus Krisztus.

Hogy mire jutott, azt megírta hat vastag kötetben, „Keressétek az Isten Országát!” címmel, habár e művet aligha olvasták a jámbor, egyházfélő katolikusok. Nem fertőzte őket az eretnokség, amelynek leglényege így hangzik: „Ne öl!” Továbbá: „Szeresd ellenségeidet!”, mert hogy a Jézuson kívüli világ ismer ugyan szövetségest, ellenséget meg közömböst, a jézusi világ viszont csak felebarátot.

Veszedelemes, felforgató nézetek.

Tudja ezt maga Bulányi is, aki egy helyütt így nyilatkozik: „Mi vagyunk az emberiségben belül az a társaság, amely magáévá teszi, hogy embernek embert meggyilkolnia soha, semmiféle körülmények között nem szabad. Teljességgel tisztában lévén azzal, hogy aki ezt képviseli, az mindenfajta hatósággal szembekeverül. Minden hatóság léte azon áll vagy bukik — ez a feltétele a létének —, hogy gyilkol-e... Ez számunkra azt jelenti, hogy ha nem tudunk semmiféle politikai párt szolgálatára felesküdni, bennünket mindenki üldözendő és likvidálendő elemnek fog tekinteni.”

És ez még nem minden. A Bokor-közösség nemcsak hiszi eretnek tanait, de ráadásul, deviáns módon nem is próbálja azokat ráerősokolni senkire. Nem térít, csak beszélget, nem kinyilatkoztat, csak szóba áll — ráadásul boldog-boldogtalannal. Hívóval, hitelennel, reformátussal, zsidóval, mohamedánnal. Bárkit befogad, aki vele együtt hajlandó gondolkodni rajta, mi is a kereszténység, mi végre vagyunk a világon, szabad-e embert ölni vagy sem. És nem követeli a ceremóniákat, Isten megvallását, egyáltalán semmit sem követel. Csupán azt, hogy amit valaki önmagában, belül igaznak hall, azt kövesse. Annak engedelmességen, mert az az erkölcs. „A lelkiismeretedet s a meggyőződésedet nem hordhatod a másik ember zsebében!”

Mindezek ismeretében talán már nem meglepő, hogy a szombati „Kézfogáson” éppúgy jelen volt és előadást tartott Nyíri Tamás professzor, mint mondjuk Konrád György, Lengyel László vagy Solt Ottília. Hogy nemcsak jelképesen, de valóságosan is megfogtuk valamennyien az éppen mellettünk álló ismeretlen kezét. Aztán arcába néztünk, s felrúgva rendet és szokást, arra gondoltunk: szerettek téged. És mosolyogtunk hozzá, pedig ezt már senki sem kérte.

Páter Bulányi és a Bokor veszedelme. Megfogadhatatlan, mint minden autonóm ember és közösség, mint minden igazán szabad gondolat. Még üldözött mártírként sem hajlandó fungálni. Nem kérnek rehabilitálást, csupán azt, hogy állam és egyház egyaránt tartson önvizsgálatot. Hogy sok egyéb mellett a „nem kényszerítés” és „nem félemlítés” útja is járható legyen. A praktikus erkölcsé, amely csak annyit mond: a másinak nem teszem azt, ami nekem nem volna jó. Merőben öns érdekéből egyébként. Azt remélve, hogy ezzel az ősi csellel talán mégiscsak elérhető, hogy az emberiség ne robbantsa föl önmagát.

R. Székely Julianna

* (A rendezők közlése szerint ezernél több! — ÉV)

Napló, 1993. február 1.

A JÓAKARATÚ EMBEREK ÖKUMENÉJE

Kézfogás-konferencia Budapesten

„Akarhatunk-e kevesebbet az ütést elutasítók ökumenéjénél, ha meg akarjuk menteni az emberiséget a nukleáris halál, a bioszféra pusztulása és a gazdag Észak kontra szegény Dél katalizmájának reálisan fenyegető veszélyétől? S remélhető-e az így létrejövő béke, ha nem ültetjük oda az emberiség egészét az élet asztalához?”

E gondolatok jegyében a hétvégén kétnapos konferenciát szerveztek Budapesten a Bokor Katolikus Bázisközösség tagjai szellemi és lelki vezetőjük, *Bulányi György* pappá szentelésének 50. évfordulója alkalmából. Az esemény helyszíne a Professzorok Háza volt.

— Ilyen alkalmakkor — mondja *Bisztrai György* házigazda — a tisztelendők templomban szoktak aranymisét mondani. Ám az 1982 óta a nyilvános papi szolgálattól eltiltott páter ehhez segítséget sem saját rendjétől, a piaristáktól, sem a magyar katolikus egyháztól nem kapott. (...)

Szombaton a konferencián, amelyre előadóként és meghívottként valamennyi felekezet és kisközösség tagjai, ateisták és zsidók is hivatalosak voltak, három témakörben fejtették ki gondolataikat az előadók. Először a jóakarátú emberek ökumenéje jegyében *Nyíri Tamás* katolikus teológus és filozófus, *Lengyel László* politológus és *Demečzy Jenő* gépészmérnök — a Bokor tagja — szólt egyház és állam, hívők és társadalom viszonyáról. A második blokkban — *A szelídek öröklik a földet* — *Kamarás István* vallásszociológus, *Konrád György* író, *Dobner Győző* baptista lelkész és *Merza József* matematikus az erőszakmentességről, a katonai szolgálat, a fegyveres védelem és önvédelem ellentmondásairól tartott előadást.

Ezután a Bokor harmadik nemzedékének, az ifjúságnak irodalmi, népköltészeti műsora következett. Végül befejező témaként az evangéliumi idézet mottójával — *Éheztem és ennem adatok* — *Németh Géza* református lelkész, *Solt Ottília*, az SZDSZ parlamenti képviselője, a SZETA alapító tagja, valamint *Galambos Gyula*, a *Pax Romana* elnöke és *Turiák Ildikó* közösségbeli előadásában hangot kapott: a szegények, az elesettek támogatása kötelesség.

Az esemény jelentős volt abból a szempontból is, hogy azon a magyar katolikus egyház részéről — megbontva a távolságtartást — *Nyíri Tamás* professzor és *Szabó Ferenc* jezsuita atya is szeretettel köszöntötték az ünnepeltet.

Vasárnap az aranymisén az ígét Máté evangéliumából ekképp válaszította meg a Bokor: „*Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat fognak rátok...*”

— Toldi —

Esti Hírlap, 1993. február 1.

ARANYMISE A VOLT PÁRTFŐISKOLÁN

Cézárral nem alkuszunk...

Az ősegyház hitvitái, a keleti egyházszakadás, a reformáció óta, s most, az újkori szekularizáció során szakadatlanul tart a vita a kereszténység lényegéről: a hagyományőrzésről, az életformáról, a gyülekezeti közösség mibenlétéről, a megváltásról és az üdvözülésről. Ki-ki a maga ismereteinek, temperamentumának, elmélyültségének megfelelően próbálja bejárni a keskeny utat az Isten Országába, amely a közhiedelemmel ellentétben nemcsak a halál után vár reánk, hanem amelyet bensőnkben hordozunk, s élünk meg kétkedő-reménykedő országlakosok: a szeretetben.

*Bulányi György*öt néhány éves egyetemi lelkészi munkálkodása „jutalmául” 1952-ben előbb halálbüntetésre, majd 15 esztendő szabadságvesztésre ítélte Rákosi bírósága, formailag összeesküvés miatt, tulajdonképpen ifjúságszervezői munkájáért. Kilenc évet töltött fegyházban, de hivatását — az Egyházügyi Hivattalal és a pártállammal kollaboráló klérus megegyezése folytán — szabadulása után sem folytathatta. Segédmunkás lett és az évek során lassú, de szívós munkával megszervezte a Bokor Katolikus Bázisközösség mozgalmát, amely a hét végén kétnapos konferenciával ünnepelte az alapító jubileumát.

Laikusok, protestáns és katolikus teológusok, tudósok, művészek cseréltek eszmét *Bulányi* gondolatvilágának legfontosabb köreiről: a jóakarátú emberek ökumenéjéről, a szelídségről, az éhezésről — fizikai és lelki értelemben egyaránt. *Lengyel László* politológus az egyház és az állam összefonódásának veszélyeiről beszélt, amelynek ma száz és száz jele tapasztalható Magyarországon. Holott az egyház nagyot hibázik, ha működésében a világi hatalomra számít, hiszen az állam századunkban már igencsak lejáratja magát polgárai előtt. *Nyíri Tamás* teológus professzor arra a kérdésre kereste a választ, szükségképpen intoleráns-e korunkban az egyház, avagy a türelmetlenség jellemezte eddigi kétezer évét? A keresztény értelemben vett szabadság nem a jó és rossz közötti választás, mint a filozófusok vélik, hanem egysesgyedül a jó választása, ahogy Szent Ágoston mondotta volt. A közömbösség nem tolerancia — szögezte le; a különböző nézetek vitájában el kell választanunk egymás véleményének megértését az egyetértéstől.

A másik nagy témakör címe a Hegyi beszédből való: Boldogok a szelídek, mert ők öröklik a földet... Ki a szelíd — nézett körül a zsúfolt teremben *Konrád György*. Mindnyájan akarunk valamit a másik embertől, a társtól, de vágyainkat nem szabad eltökélt mohósággal kielégítenünk. Ne azért legyünk szelídek, hogy örököljük a földet; az örökséget úgyis azok élvezik majd, akik valódi értékét felismerik. Legyünk szelídek — csak. *Kamarás István* a szelíd viselkedés szociológiai tünetcsoportjait elemezte, majd *Róbert László* fölvetette: a szelíd keresztények közé sorolhatjuk-e a latin-amerikai lázadó papokat és híveiket, a forradalmi teológia követőit? E kérdésre — akár a fegyveres szolgálat megtagadásának bonyolult etikai problémájára, természetesen nincs és nem is lehet abszolút érvényes válasz. *Jancsó Miklós* azon tündött hangosan, visszaadta-e Jézus Júdás áruló csókját vagy sem? „Bizonyára. S hiszem, a Bokor közösségben is mindenki visszaadná” — tette hozzá a filmrendező. A vasárnapi együttlétt fénypontja *Bulányi György* aranymiséje volt. A piarista tanár vallomást tett az egybegyűltek előtt hitének sarkpontjairól: a jézusi szó és tett igazságának elfogadásáról, az isteni és az emberi szövetségről, a lelkiismereti szabadságról, a hűségről, a szeretet mint igény és cél egyetemességéről. „Hűek maradtunk mindabban, ami nem érintette közvetlenül az alkut a Cézárral” — csengtek fülünkbe szavai fő művéből, a *Keressétek az Isten Országát* című háromkötetes tanulmányából. A hatalomhoz, mely kénye-kedve szerint fölemel vagy eltapos, nem kell, nem is szabad hűnek maradnunk. De ragaszkodjunk megélt igazságaihoz, nem törődve sem világi, sem egyházi parancsuralommal; csak így válhatunk ama nagybetűs ország polgáiraivá — erre tanított bennünket tegnap *Bulányi páter*.

Mint fél évszázada történelenül.

Bálint B. András

Népszabadság, 1993. február 1.

KÉZFOGÁS

Ezzel a címmel rendezett konferenciát a hétfvégén a Bokor Katolikus Bázisközösség. A szervezet múltja mellett a magyarországi szociális állapotokról esett szó.

Több száz érdeklődő volt kíváncsi a budapesti eseményre, ahol Bulányi György aranymiséje mellett három minikonferenciát tartottak. A meghívottak között volt Lengyel László, Nyíri Tamás, Konrád György és Kamarás István.

A hazai szociális állapotokról szóló beszélgetésen Turiák Ildikó hangsúlyozta, hogy a szocialista rendszer bukása után nem szabad általában a szocialista gondolkodást elítélni. Szükségesek a közösségi korlátok, s lehetőség van együttélő kolóniák létrehozására. Solt Ottília sokkoló képet festett a mai közállapotokról. A falusi férfiak több mint 25 százaléka a munkanélküli, míg a cigányok közül majd mindenki állástalan. Olyan problémák, mint a faji agresszió és a hajléktalanság csak a rendszerváltás után váltak érzékelhetővé. Ezeket csak közösen, saját áldozatvállalásunkkal lehet megoldani — mondotta.

Sz. Gy.

Élet és irodalom, 1993. február 5.

EGY SÉTÁLÓ FELJEGYZÉSEI

A szelídség delejes kisugárzása. Ez az, ami vonzott. A befogadás. A kézfogás. A megbocsátás szép esélye, mit úgy áhítottál és mindig elszalasztottál.

Világod kétpólusú. Működik benne egy adakozó, sőt, tékozló erő, a természet vezérlő elve, amely élni s éltetni akar, mit sem tud birtoklásról és hatalomról. Mennyivel több méhecske zsong a fán, mint amennyi a megtermékenyítéshez kell, milliárdszor több ondósejtet ont a hím dűlmirigye, mint amennyi a szaporodáshoz szükségeltetik. És több a gyümölcs az elfogyaszthatónál, több a víz, a levegő és a napfény. Míg el nem vesszük egymástól, önmagunktól.

És működik az elorzás szenvedélye. Benned is. Elvenni, megszerezni a másét azért, hogy neki ne jusson. Megtámadni, leigázni, kirabolni, ráülni szétvert mellkasára, nehogy egyszer is feltápázkodjon: ez a törvény. Erre épültek államok, eszmerendszerek, vallási intézmények, szövetségek. Azt az egyetlen testamentumot, amely Isten és ember között kötöttet, azt is megpróbálta uralmi göggyével a magáévá tenni, Isten országát megszállva tartani az egyház. Újra kellene szövegezni szerződésünket.

A szelídség: megtartó erő. A kereszténység nem azért maradt fenn kétezer éven át, mert páli épülete menedéket nyújtott neki — hanem e börtönmenedék ellenére. A fegyőröknek kardjuk volt, revolverük és gumibotjuk, ők alkották a fegyelmi normákat, s szabták meg az időleges szabadulás föltételeit; a raboknak viszont hitük volt, ha kinézték a rácsverte cellaablakon, vagy ha nagy ritkán az alkonyi sötétben beszélgetni tudtak.

Bulányi páter, aki a múlt vasárnap tartotta aranymiséjét, kilenc évig társalgott zárkatársaival szelíden, néha kétkedve, néha bizakodva. Elnyervén a viszonylagos földi szabadságot (mely nem hasonlítható össze a növényekével) immár halk monológba kezdett, s egyszer csak innen is, onnan is feleltek neki. Akinek van füle a hallásra, hallja meg! Te nem feleltél. Habzsoltad a levegőt, a vizet, a napfényt, mert féltél, hogy elmarják előled. Végül légszomjban szenvedtél, aszály kínozott, napsugár perzselt, nem növesztett. Kívül rekesztetted magad az országon, ahová pedig bárki beléphet, s dúskálhat minden javakban. Ennek az országnak nincsenek határai, nem őrzik karabélyos katonák és zord vámosok, egyesegyedül rajtad múlik, fölkeresed-e — messze, a fennsíkon. Állampolgárságát magad választod, nem jutalmul kapod; a címer, a zászló, a himnusz a tiéd.

Az ország benned van. Föl kéne fedezni már.

Hittél a könnyű szóknak, fizetett pártfogóknak... Azt hitted, üdvösséged a papok kezébe van letéve — holott a zsebedben horadtad, mint kadét a marsallbotot. Szemeidet az egyházra vetted, amely nem odaadta, de eladta magát a hatalomnak. S a hatalom akkor is, most is dévjaj örömmel várta a felajánkozást. Mindketten végtelennek hiszik a gyönyört. Újkeresztények ülnek fegyelmезetten a templomokban, gyónnak és áldoznak, keresztelkednek és esküvést tesznek. Mintha. Az ájtatos arc illik a díszmagyarhoz. Közben ez az ország is tönkremegy, amaz is távolodik vágyakon, hiteken tútra.

Bulányi atya — Gyurka bácsi — a hajdani pártfőiskolán celebrálja jubileumi szentmiséjét, mert a felszentelt istenházból kiűzetett. A hűségest kiebrudalták az árulók, elvették, amije van, felpofozták, összerugdosták. Ő felállt, leporolta magát, s csak annyit mondott: én megbocsátok nektek. S maroknyi csapatával indult az ország bevételére.

Vele tartasz-e? Elég szelíd vagy-e, hogy káromlás nélkül győzd a hőséget és a fagyot? Szabadságod abban áll, hogy csak a jót választhatod — intett már Augustinus. Az életed önmagában nem érték, csak kézfogásod az. Mászol a meredélyen a fennsík felé. Szorítsd a kötelet, markold izzadt tenyerét annak, aki előtted kúszik a falon, s húzd magaddal az alattad lihegőt!

De ne pillants le! Úgyis tudod, a mélység feneketlen.

Bálint B. András

Napló, 1993. február 6.

KEZET NYÚJTOK, TESTVÉR!

„Legyen békesség köztünk mindenkor!”

Egy hete csodálatos egymásratalálások helyszíne volt Budapesten a *Professzorok Háza*. Katolikus, református, evangélikus, baptista, metodista, zsidó, az angliai kvéker egyház tagja, jezsuita szerzetes, regnumos fiatalok, karizmatikus közösségek, közgazdász, politikus, országgyűlési képviselő, író, filmrendező, orvos, jogász, riporter, a nemzetközi jogi szervezetek képviselői, tanár, fizikai munkás és munkanélküli, szociológus és filozófus, gyermek és felnőtt — hívő és nem hívő adott egymásnak kezét a *Bokor Katolikus Bázisközösség* kétnapos konferenciáján. Ténylegesen és jelképesen is, hiszen a felcsendülő ének dallamára egyetlen kézfogással kulcsolódtak egybe a résztvevő tenyerek. „*Tégy engem békéd eszközévé, Uram, / Hol gyűlölet van, oda szeretet vigyék, / Hol neheztelés, békességedet, / Hol széthúzás, egységedet!*”

A *Kézfogás* címet viselő összejevetel, amely tulajdonképpen *Bulányi György* piarista páter pappá szentelésének 50. jubileumát volt hivatott — egyházilag még mindig nem hivatalosan! — megünnepelni, több mint ezer ember érdeklődésével, aktív részvételével zajlott le. Megható, biztató pillanatok szemanója lehetett az alkalmi résztvevő és az ismerős, a békességszerzésre és a megbocsátásra fogékonyak mutatkozó. *Nyíri Tamás* római katolikus teológus, *Szabó Ferenc* jezsuita atya, a *Vatkáni Rádió* magyar adásainak volt vezetője nagy szeretettel üdvözölték, baráti öleléssel fogadták az ünnepeltet. Ők a hivatalos egyház tagjai közül vállalták és eljöttek, szótértésre, közeledésre, toleráns elmelkedésre, eszmecserére.

Isten egyetlen szövetséget kínál fel. Mindannyiunknak ugyanazt. A mindent egybeölelni akaró szövetséget... — hangzik a meghívó egyik mottója. Konferenciájával, vasárnapi szövetségkötő szeretetlakomájával e gondolat jegyében a Bokor valóra váltotta a jóakarú emberek ökumenéjét ott és akkor. Jézus közös emberi örökségünket megtalálta népének szent terekeiben is, hiszen azokból idézte: „*Szeresd felebarátodat, mint önmagadat!*” Radikálisan felszámolta magában a három kategóriát: *barát, semleges, ellenség*. Behelyettesítette ezeket egyetleneggyel: *minden embert felebarátjának tekintett, ellenségeiért is imádkozott*. Következett ez istenképből: Jézus Istene „*felkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és hamisaknak*” (Mt 5,45.). — Amíg ember és ember, társadalom és állam, egyházvezetés és bázis között bárki véleményét el lehet hallgattatni cukorral vagy korbáccsal akár, addig van-e reményünk a túlélésre, van-e jogalapunk a demokráciára való hivatkozásra? — vetette fel a konferencián *Lengyel László* politológus eszmefuttatásában. Mélyrehatóan fejtette ki véleményét azzal kapcsolatban is, hogy miként váltak az egyházak világszerte állami indíttatásúakká, miként váltak *államfoglaló*vá, alakultak ki, majd mentek át sok esetben teokratikus berendezkedésűekké országok. *Az elmúlt 50–60 évben Kelet-Európában az állam lejáratta magát. Az államnak ma nincs tekintélye nálunk, magyaroknál sem. Óriási zsákutca* — mondta —, *ha az egyház megint ehhez a rossz tekintélyhez igyekszik kapcsolódni ma Magyarországon. Ez ugyanis ellehetetlenítő tényező. Manapság hazánkban csak a civil szervezetekben bíznak a polgárok. Állam és egyház teljes szétválását nagyon időszerű volna. Majd megerősítette kívülállóként is a Bokor közösséget: Lehet, hogy számban kisebbségben vannak, de lélekben nincsenek kisebbségben. Hiszen a többség ilyenek gondolná el az igazi keresztény közösséget, hogy szívesen előjogokért sem hajlandó lemondani önállóságáról, amely vállalta-vállalja a meghurcoltatást — testben és lélekben is —, ha lelkiismerete intő szaváról van szó.*

Nyíri Tamás professzor rámutatott arra, hogy az állam és egyház szétválasztásának egyértelmű megoldását Jézus világosan megfogalmazza: *Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, Istennek, ami az Istené.*

Az egyház nem szükségképpen intoleráns — állapítja meg —, *bár Aquinói Szent Tamás, Szent Ágoston* elvei ma már elretentőek. Előbbi az eretnekekről megállapítja, hogy azokat szabad kényszeríteni, akár kivégezni is megtérítésük reményében. Utóbbi pedig elvvé teszi azt a hamis gondolatot sokáig az egyházban, hogy csak az indulatból történő ölés tilos, de az igazságért folytatott nem. Az igazságról vitatkozni lehet és kötelesség is — *Nyíri Tamás* szerint —, de a vitatkozás csak egyféleképpen történhet: *Ha legalább olyan okosnak és becsületesnek feltételezem a vitapartneremet, mint amilyenek magamat tartom. Ez az, amit toleranciának nevezhetünk. Manapság léteznek azonban hamis tolerancia is. Akkor jelentkezik, amikor az emberek közömbösek az igazság iránt. A közömbösség azonban nem tolerancia, hanem bűn. Sajnos megfigyelhető napjainkban a politikában és a keresztények között is.*

Szó esett a szelidségről, az egykori Bokor-tagok katonai-szolgálat-megtadadásának jelentőségéről, s *Konrád György* csodálatos, művészi értékű összefoglalót ad arról, hogy a szelídek miért örökölhetik csak ők örökölhetik a Földet. (*Jövő heti számunkban közöljük előadásának szövegét.*) Majd személyes vallomást tesz: sohasem tudna fegyverhez nyúlni, erőszakhoz folyamodni. Feleleveníti egy '56-os élményét, amikor kezébe adták a pisztolyt, de nem talált senkit, aki ellen használni képes lett volna. Ezért elásta, mint a csatabárdot szokás, egész életére. *Nem vagyok hívő, de önöket nagyrabecsülöm — szölt a bázisközösséghez. Nem is az a lényeg: hívőn vagy hitetlenül teszi az ember, hanem, hogy hallgatni tud-e a jó szavára, s képes-e ellenállni. Hogy nem tesz-e másnak olyant, amit nem szeretne, hogy vele szemben elkövesse. Ő — demokratikus ellenzékiként — így gondolja. Ellenségképmentesen.*

A *szelidség ellen sajnos gyakran eredményesen kijátszható az igazság aduja* — vallja *Kamarás István* vallásszociológus —, *s ilyenkor az erőszakosan igazságtévő szembe kerül hitével, Jézusával.*

Majd újabb gondolatok kapnak hangot: — Nem harcolni, nem fegyverkezni még kevés, hiszen az emberiséget teremtése óta lelki és fizikai hidegháborúk gyötrik.

— A lelkiismeretere hallgató, aszerint cselekvő ember *logikátlan*nak tűnhet a köz számára még ma is. Valaki árt nekem, s én nem ártok neki vissza, hanem megbocsátok, sőt jót cselekszem vele...? *Bolond vagyok* — mondhatják rólam. Pedig jézusi értelemben *boldog vagyok*. (Lásd: Hegyi beszéd.) Jézus igazsága ugyanis a szeretet mindenki felé, megkülönböztetés nélkül.

Végül a világ szegényei felé fordul a figyelem. *Solt Ottília* a munkanélküliségről, a hajléktalanság kezeléséről beszél. *Galambos Gyula*, aki kényszerűségből el kellett hagyja hazáját, elérzékenyülve szól a lelki éhezékről. Igazságtalan az elosztás — Kelet, Nyugat, Észak és Dél problémái nem hagyhatnak békességben a relatív jólét és a relatív szegénység állapotában egyikőnk sem. *Egyszerűbben kellene élnünk!* — fogalmazódik meg. A kereszténység három elve: *szegénység, kicsiség, szolgálat*. Le kellene fordítanunk evilági valóságra végre, és feladatunkká tenni, végrehajtani a magunk kisebb és tágabb köreiben!

Tanulmány: *Benne van mindez a tartalom a bölcsőnkben, mert a kicsi gyermek is érti: jónak kell lennünk!*

T. É.

Új Magyarországon, 1993. február 16.

HOGY A KÉZNYÚJTÁSBÓL KÉZFOGÁS LEGYEN...

Ritka találkozó zajlott le január végén az Ajtósi Dürer sorban kibérelt nagy teremben. Mintegy nyolcszáz résztvevő jött össze: a Bokor Katolikus Bázisközösség nyújtott kezét azoknak, akikkel együtt lehet gondolkodni, vitázni, jövőt építeni.

A referálók négyféle közösséget-szellemiséget képviseltek. Az egyházon kívülieket például *Konrád György* író, a protestánsokat *Dobner Győző* lelkész, a katolikusokat pedig egy-egy Bokor-tag, illetve egy azon kívüli személy, például *Nyíri Tamás* teológus professzor.

A találkozó ünnepi eseményhez kötődött: most érkezett el aranymiséjéhez *Bulányi György*, a közösséget elindító, támogató piarista atya. A szombat reggeli köszöntő után valamennyi vendég kinyújtotta kezét jobb és bal szomszédja felé, hogy kilométernyi láncra fűződően tudatosítsa a kapcsolat fontosságát, az összetartozás örömét és a kiengesztelődés vágyát. Kezet nyújtottak, de sokakat még mindig nem értek el. Közelebb kellene hát lépniük, hogy a kéznyújtásból valóban kézfogás legyen.

U. Zs.

IGEN, 1993 február 19.

KÉZFOGÁS

Ha azt olvassa az olvasó: egy közösség ünnepe, azt gondolja magában, szép dolog. Ha arról értesül, közel ezer embert hoz össze egy (ötven éve) pap személye: elismerően bólint magában. Ha megtudja: „kezet fogni” akarnak közösségbeliekkel, nem a közösséghez tartozó katolikusokkal, nem katolikus keresztényekkel, Istent nem hívőkkel egyaránt; bizonyára helyesli. Ha megnézi a konferencia-ünneplés témáit — „A jóakarató emberek ökumenéje”, „A szelídek fogják örökölni a Földet”, „Éheztem és ennem adatok”: kis töprengés után arra jut, jó témák, fontos róluk beszélni. Ez a közösség, kedves olvasó, a Bokor katolikus közösség. Az ötven éve pap neve: BULÁNYI GYÖRGY. A három téma előadói a „Bokor” részéről DEMECZKY JENŐ, MERZA JÓZSEF, TURIÁK ILDIKÓ, nem a közösséghez tartozó katolikusként NYÍRI TAMÁS, KAMARÁS ISTVÁN, GALAMBOS GYULA, nemkatolikus keresztényként DOBNER GYÓZÓ és NÉMETH GÉZA (DÓKA ZOLTÁN betegsége miatt nem tartott előadást), nem hívőként LENGYEL LÁSZLÓ, KONRÁD GYÖRGY és SOLT OTTILIA.

E cikk írója a hiteles tájékoztatás érdekében azokról a pillanatokról szól, amelyek neki jelentettek maradandó élményt. Ilyen például Nyíri Tamás beszédmódja, aki, mivel tudja, hogy mit akar és mit nem akar mondani, olyan árnyaltan fogalmaz, hogy intellektuális kaland igazán megérteni. Amiről szól — az egyház elképzelésének tíznél több évszázadot igénylő átváltozása a látható egyházhoz való látható tartozás követésétől a láthatatlan tartozás megengedéséig, amely az ökumené alapja, — mindenkit türelemre int. Természetesen vissza is lehet élni a szabadsággal — figyelmeztet —, de rosszabb a gondolat és a szó elfojtása, mert ezzel kötelezővé válik a hazugság.

Konrád György előadásának témája: Miért is legyünk szelídek? Önmagának háromszor feltett kérdésére háromszor válaszolt így: „Csak”. A hallgató arra gondolhat, vajon sokkal nehezebb megmagyarázni ezt a *csak*-ot, mint a föld örökségként kapott kapásának reményét, vagy az örök életben való bizakodást?

Rómából is nyúlt a konferenciátzva ünneplők felé egy „kezet fogni” akaró kéz. Ebben az időben magyar főpapok jártak a pápánál. II. János Pál egyházunk múltbéli megpróbáltatásairól szólván beszélt azokról a papokról, akik nem mindig a „felelős főpásztorokkal kívánt összhangban és nyílt egyetemben végezték szolgálatukat”, és püspökeinket ezzel kapcsolatban „megbocsátó készségük” éreztetésére hívta fel.

„Bocsásatok meg és nektek is megbocsátanak”. Lukács így jegyezte le Jézus szavait.

B. Petőfi Ágnes

Érted vagyok, 1993. április.

ÖTVEN ÉV

Ötven év. Fél évszázad. Szinte felfoghatatlan mennyiségű, örökkévalóságnak tűnő idő a mi rohanó, percekre szabdalni időnkkel szemben.

1993 mínusz 50 = 1943. Háború, az erőszak tébolya. Egy ambiciózus fiatalember papi pályát választ. Semmi prófétai elhivatottság, semmi kariervágy. Csak szolgálni akarja azt a közösséget, menteni azt a nemzetet, amelyet a hivatalos nemzetmentők végpusztulásba hajszolnak. Keresztény kötelesség. Azután jön a felismerés: A megmenekülésnek egyetlen útja van. Az, ha az ember a Hegyibeszéd evangéliumi értékeinek szolgálatába áll. Adni a másinak, nem elvenni: szolgálni ahelyett, hogy uralkodni akarnánk, és az erőszak helyett a békeesség útját választani. Az erőszak tobzódása után, egy ország, egy világrend összeomlása után ezek magátólértetődő gondolatok — mondhatná bárki. Lehet. De ezekre egy életet feltenni, ennek a jegyében közösséget szervezni, életfogytiglani börtönt vállalni és ugyanakkor elviselni saját egyházának már-már katasztrofális menő meg-nem-értését — nos, ezek napjainkban még nem természetes dolgok. Sokan a belátás hiányát, sőt megátalkodottságot emlegetnek, és okos kompromisszumokat ajánlanak.

Bulányi György piarista nem a megalkuvások embere. Ahogy Mindszenty, Morus és sokan mások sem voltak azok. A meg nem alkuvók felett a történelem mondja ki az ítéletet. Úgy tűnik azonban, hogy a megalkuvókkal szemben legtöbb esetben a meg nem alkuvók voltak az értékek igazi letéteményesei, ésők lendítették előbbre az Isten Országának az ügyét még akkor is, ha bizonyos dolgokban koruk, helyzetük foglyai voltak, mint mi is mindannyian.

Ezt a helyzetet szerette volna jobban kitapintani a Bulányi György által létrehozott BOKOR közösség, amikor úgy döntött, hogy az ötvenéves papi évforduló megünneplését összeköti egy konferenciával. 1993. január 30–31-én összegyűlt mintegy 1200 ember Budapesten az ELTE egyik termében. Három téma szerepelt a napirenden. Az első két óra a szűken vett felekezeti ökumenizmust meghaladva kereste az egységet mindazokkal, „akikben él a felelősség azért, hogy a Terra bolygó minden ember otthona, méghozzá emberhez méltó otthona legyen”. *Lengyel László*, az egyik előadó azt fejtegette, micsoda veszélyt jelent az, ha egy vallás a hatalom és erőszak eszközeivel is élni akar céljai megvalósításakor. Rávilágított a délszláv háború vallási-ideológiai hátterére. *Nyíri Tamás* többek közt a szabadság ambivalenciájáról beszélt: arról, hogy az egyház hagyományos, intoleráns magatartása talán sokkal nagyobb károkat okozott, mintha engedte volna az eszmék szabad áramlását köreiben. A szabadság mintha mérceje lenne egy társadalom és intézményei érettségének. „Nem szól semmiféle teológiai érv amellelt, hogy az egyház a szabadság elnyomását támogatja a civil életben. De történeti érvek sincsenek...” A kérdés, hogy miért nem lehetséges ugyanez az egyházban is, nyitva maradt.

„Kiknek nyújtunk hát kezet?” — tette fel a kérdést *Demeczky Jenő*, a BOKOR bázisközösség előadója. Így válaszolt: „Elsősorban ateistáknak, a letűnt rendszer ideológusainak, marxistáknak, szellemi életünk gúzsbakötőinek... Azután kezet nyújtunk a magyar zsidóságoknak, amely »szertenézett s nem léle honját e hazában«... Kezet nyújtunk más felekezethez tartozó keresztény testvéreinknek... Végül — és talán ez a legnehezebb gesztus — kezet nyújtunk azoknak a katolikus testvéreinknek, akik egyházunk iránti hűségüket sokszor a katolikus hierarchia iránti hűséggel azonosították, s az ő szavukra, meghallgatásunk nélkül gyakorlatilag kiközösítették minket... Mit remélek ettől a kézfogástól? Nem tagadom, magányunk enyhülését, évtizedes elszigeteltségünk feloldását, közösséget, elfogadást és befogadást. De ha csak ezt várnám, nem lenne érdemes a szóra. Az életről és az Életről van szó, amelyet ezer módon veszélyeztet a világ és veszélyeztetünk mi magunk. Amelyet megőrizni erre s az eljövendő világra kevesek vagyunk önmagunkban. Többre van ma szükség: Az erőszak, az elnyomás, a kizsákmányolás struktúráival szemben a szolidaritás intézményeire, a jóakarató emberek ökumenéjére: a hozzánk közel élők megszólítására legalább pillanatnyi közös érdekeink alapján, remélve, hogy ebből hosszú távon új kultúra s új termelési mód születhet.”

A második két óra a szelídség körül forgott. Történelmi botránya egyházunknak, hogy elhagyta ezt az utat, amelyet történelme első három századában még járt... de a 4. században kiegyezett a hatalommal, s azóta Alapítóját elárulva alrendszerévé vált a mindenkor hatalomnak. *Konrád György* költői nagyvonalúsággal egyszerűen így érvelt az erőszak ellen: „Csak!” Nem kell szelídek lenni ahhoz, hogy örökségként miénk legyen a föld: már most is a miénk — olyan-amilyen voltában-voltunkban. *Kamarás István* szavai s arról tanúskodtak, hogy igen sokféleleképpen értelmezzük a szelídséget — mert az sok esetben a tehetetlenség, a butaság színönimája. Pedig Jézus nem erre gondolt. A félreértés okai között talán az is ott van, hogy az erőszak annyira áthatotta a történelmet, és olyan mértékben a hatalom-erőszak alapján épül fel a mai világ, hogy az ember egyszerűen nem tudja elképzelni nélküle az életet. Való igaz, könnyebb szelídek lenni konzolidált körülmények között, amikor alig van tétje. De szabad-e nem kiáltani az erőszak ellen, amely nyers és finomított változataiban naponta szedi áldozatait szerte a világban?! A szintén BOKOR-tag *Merza József* hiteles tanúja a szelídség eszméjének, mert maga sem állott börtönbe menni katonai szolgálat megtagadása miatt. Ő többek között arról beszélt, hogy ha már nem teszik azok, akiknek elsősorban feladatuk lenne, akkor mutassák fel a művészek a szelídség eszméjét és megvalósításának útjait.

A délutáni két óra mottója: Éheztem és ennem adatok. A BOKOR kezdetül fogva látta, hogy a szelídség, erőszakmentesség mit sem ér, ha nem tudjuk az éhezőket, kisémmizetteket odaültetni az élet asztalához. *Solt Ottília* felelegette azt a múltat, amikor elsőként nem-egyházi és nem-állami kezdeményezésre, segíteni próbáltak az akkori, hazai „szocialista” társadalom szegényein. Kár, hogy ma képviselőként nem tud annyit tenni... A BOKOR szociális eszményét *Turják Ildikó* változta fel: A gazdagoknak nincs helyük az Isten Országában: a keresztény nem nézheti tétlenül a másik ember nyomorát, segítenie kell. A BOKOR ezért hozta létre a Harmadik Világ Alapítványt, melynek sikeres első akcióját, 660 000,- Ft eljuttatását egy indiai iskolához, épp e konferencián jelentették be.

Údító színfoltot jelentett az a műsor, amelyet a BOKOR fiataljai, a „harmadik generáció” adott. Sikerének oka lehetett az is, hogy bőven merített a népi kultúra hagyományáiból.

Egy ötvenéves évforduló önmagában is tisztelnivaló, megindító. Ezen mit sem változtatott, hogy Bulányi Györgyöt egyházának érthetetlen büntető szankciója sújtja, és ezért aranyisét nem ünnepelhette templomban — helyette a valamikori pártfőiskola negytermet kellett választania. A közösségének, barátainak aktív közreműködésével ünneplte „hálaadó lakomán” talán valóban létrejött valami láthatatlan közösség, amelynek egyetlen célja: hogy mássá, jobbá legyen ez a világ azáltal, hogy mi jobbak leszünk és összefogunk.

Márczi Imre

TARTALOM

1993. január 30.: „Kézfogás”-konferencia

<i>Bulányi György bevezetője</i>	2
A jóakarátú emberek ökumenéje	
Lengyel László előadása	3
Dóka Zoltán levele	5
Nyíri Tamás előadása	5
Demeczky Jenő előadása	8
Az előadók eszmecsereje	10
Hozzászólások	12
„A szelídek fogják örökölni a földet”	
Konrád György előadása	15
Dobner Győző előadása	16
Kamarás István előadása	18
Merza József előadása	19
Az előadók eszmecsereje	22
Hozzászólások	23
A Bokor harmadik nemzedékének műsora (népdalok, zene, tánc)	
Márcziné Sárosi Anna bevezetője	25
Az előadott énekek szövege	25–27
<i>Babits Mihály: Zsoltár gyermekhangra</i>	27
<i>József Attila: Milyen jó lenne nem ütni vissza</i>	27
<i>Sinka István: Virágballada</i>	28
Regölés (az aranymiséis Bulányi György köszöntése)	29
„Éheztem, és ennem adtatok”	
Turiák Ildikó előadása	30
Solt Ottília előadása	32
Németh Géza előadása	34
Galambos Gyula előadása	36
Az előadók eszmecsereje	37
Hozzászólások	38
1993. január 31.: Bulányi György aranymiséje	
<i>Halász Endre bevezető szavai</i>	41
Az aranymise	
A szentmise bevezetése	41
Igeliturgia	42
Homília	43
Válogatás az elhangzott könyörgésekből	46
Az Eucharisztia liturgiája	47–49
Aranymiséis áldás	50
Az ünnepelt köszöntése	51
Interjúk	
Róbert László kérdései a résztvevőkhöz	52
Téglásy Ferenc kérdései Bulányi Györgyhez	55
Újságcikkek a konferenciáról	58–63

Bimonthly newspaper of „Family Foundation” for communities and families, about gospel, charity, third world, ecology, nonviolence, family life, education, and radical renewal movement in the hungarian catholic church.
 Editor: GARAY András — Address: H-2120 Dunakeszi, Berzsényi u. 5/c
 The materials published by the „Érted vagyok” can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board hereby asks for complimentary copies in case of republication.

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi és családi folyóirat

Megjelenik évente hatszor.

Alapította: Simonyi Gyula

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság.

A szerkesztőbizottság titkára: Garay András

Laptulajdonos: Család Alapítvány

Számlasszám: 202-10809 Magyar Hitelbank Rt.

Budapest V., Szabadság tér 5—6.

Olvasóink a Család Alapítvány fent jelzett számlájára „Érted vagyok” megjelöléssel támogatást küldhetnek lapunknak. Bármely összeget köszönettel fogadunk, és 4000 Ft vagy nagyobb támogatás esetén

állandó tiszteletpéldányt küldünk.

Az Alapítványnak adott összeg az adóalapból levonható! Nyugatra 200 DM vagy nagyobb támogatás esetén küldünk állandó tiszteletpéldányt.

Felelős kiadó: Vincze Endre

Kiadóhivatal: 1476 Budapest, Pf. 40.

Szerkesztőség: 1028 Budapest, Kazinczy u. 3.

A lap az „Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok” (Mt 10,8) szellemében szerzői honoráriumot nem váró írásokat közöl. Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Az „Érted vagyok”-ban közölt anyagok (a szerző hozzájárulásával) tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők, a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén tiszteletpéldányt.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Készült a NEOTIPP Nyomdaipari Szolgáltatóüzemében, Budapesten.

Felelős vezető: Dr. Naszályi Gábor

ISSN: 0865-8021

**Előfizetés és terjesztés:
1028 Budapest, Kazinczy u. 3.**

Előfizetést rózsaszín postautalványon a fenti címre lehet küldeni. Kérjük, az utalvány középső, Értesítés részén a név és cím olvashatóan, pontosan legyen rajta, és a hátán, a közleményben világosan legyen leírva, hogy a pénzt a feladó mire küldte.

Előfizetési díj 1993-ra (postaköltséggel):

belföldre 300 Ft, 10 példánytól 252 Ft;

szociális előfizetés (nagycsaládok, mozgássérültek, halál-sérültek, diákok, hetven éven felüliek és állami gondozottak számára) 192 Ft (postaköltséggel együtt).

Itthon előfizetve: a szomszédos országokba 300 Ft; egyéb külföldre 1500 Ft.

Nyugaton: 36 DM.

A konvertibilis előfizetési díjak az ESP indiai keresztény iskolát támogatják.

Ezúton mondunk köszönetet a Konferencia

— házigazdáinak: Bulkainé Ádámosi Margitnak
Bulkai Tamásnak
Bisztrai Györgynek

— témafelelőseinek: Hampel Károlynak
Benyhe Jánosnének
Márcziné Sárossy Annának
Máté-Tóth Andrásnak
Csiky Lajosnak

— valamennyi segítőjének és résztvevőjének és a különszám technikai előállítóinak:

Vadas Évának
Kovács Teréznek
Csizmadia Gábornak
Tarnai Imrénének

Simon Ernőnek és Pintér Istvánnak (fotók)
a Szerkesztőség